

A c t a Universitatis Lodzianensis

FOLIA LIBRORUM

1(38)
2024

A c t a
Universitatis
Lodziensis

FOLIA LIBRORUM

1(38)
2024

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

A c t a Universitatis Lodzensis

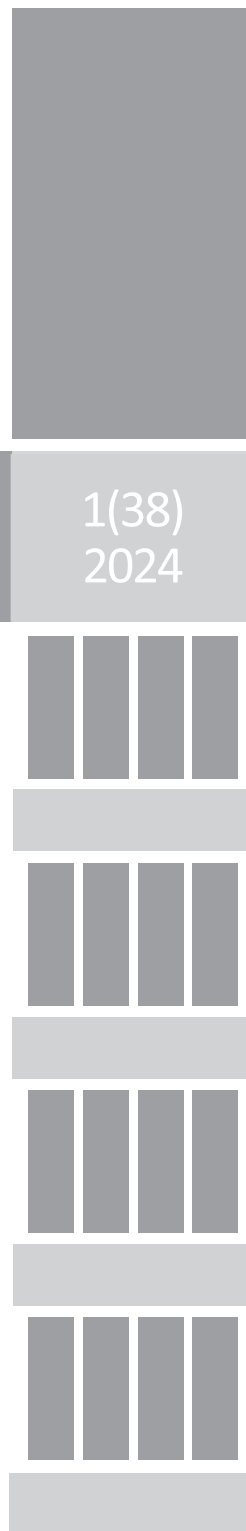
FOLIA LIBRORUM

1(38)
2024

 WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2024

 COPE
Member since 2021
JM15487

RADA NAUKOWA

*Hanna Tadeusiewicz, Grażyna Gzella, Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Zdzisław Kropidłowski
Jadwiga Sadowska, Artur Jazdon, Kateřina Homolová (Czechy), Anna Karlskov Skyggebjerg
(Dania), Åse Kristine Tveit (Norwegia), Olga Ciwkacz (Ukraina)*

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

*Magdalena Przybysz-Stawska (redaktor naczelna), Agata Walczak-Niewiadomska (zastępca
redaktora naczelnego), Grzegorz Czapnik (sekretarz), Ewa Andrysiak (redaktor tematyczny)
Alina Brzuska-Kępa (redaktor językowy), Zbigniew Gruszka (redaktor tematyczny)
Andrzej Walkowski (redaktor tematyczny), Jan Degirmendžić (redaktor statystyczny)
Tomasz Piestrzyński (redaktor)*

ADRES REDAKCJI

Katedra Informatologii i Bibliologii UŁ
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173
<https://czasopisma.uni.lodz.pl/librorum>
e-mail: magdalena.przybysz-stawska@uni.lodz.pl;
agata.walczak-niewiadomska@uni.lodz.pl; grzegorz.czapnik@uni.lodz.pl;
folia.librorum@uni.lodz.pl

RECENZJA

double-blind review

REDAKTOR INICJUJĄCY

Sylvia Mosińska

SKŁAD, ŁAMANIE I PROJEKT GRAFICZNY

Grzegorz Czapnik

KOREKTA TECHNICZNA

Elżbieta Rzymkowska

PROJEKT OKŁADKI

efectoro.pl agencja komunikacji marketingowej

© Copyright by Authors, Łódź 2024

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2024

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Katedrę Informatologii i Bibliologii UŁ

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.11298.23.0.Z

Ark. druk. 6,75

ISSN 0860-7435

e-ISSN 2450-1336

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 635 55 77

Spis treści

– TABLE OF CONTENTS

WSTĘP	7
ARTYKUŁY	
Ewelina Górka – <i>Amerylko! Amerylko!</i> Danuty Mostwin – obecność książki w przestrzeni medialnej (1958–1961)	11
– <i>America! America!</i> by Danuta Mostwin – the presence of the book in the media space (1958–1961)	22
Łukasz Reczulski – Polskie fanziny mangowe. Przyczynek do poznania zjawiska	23
– Polish manga fanzines. A contribution to study the phenomenon	40
Mariya Diassakoula – Ilustracje w polskich książkach dla dzieci poświęconych niepełnosprawności – analiza wybranych przykładów z lat 2018–2022	41
– Illustrations in Polish children’s books about disability – analysis of selected examples from 2018–2022	61
Barbara Krawczyk – Świat informacji w bibliotece czy biblioteka w świecie informacji? O zarządzaniu informacją w wybranych krakowskich bibliotekach akademickich	63
– The world of information in a library or a library in the world of information? Information management in selected Cracow academic libraries	85
SPRAWOZDANIA	
Joanna Mikosz – Konferencja naukowa „Łódź w literaturze, publicystyce i badaniach literackich” (Łódź, 4–6 grudnia 2023 r.)	89
Krzysztof Wieniecki – II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kultura książki i informacji” (Łódź, 2 lutego 2024 r.)	95
Marzena Kowalska & Lidia Mikołajuk – I studencko-doktorancka konferencja naukowa „Świat mediów w oczach Młodych Naukowców” (Łódź, 4 marca 2024 r.)	99

Magdalena Przybysz-Stawska

Uniwersytet Łódzki

Katedra Informatologii i Bibliologii

e-mail: magdalena.przybysz-stawska@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5868-6840>

[Wstęp

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.00>

W najnowszym wydaniu naszego czasopisma proponujemy Czytelnikom zróżnicowany przegląd badań z zakresu szeroko rozumianej bibliologii i informatologii, a także część sprawozdawczą, dotyczącą konferencji naukowych. Numer otwiera artykuł Eweliny Górki, w którym Autorka przeanalizowała informacje na temat jednej z książek Danuty Mostwin (*Ameryko, Ameryko!*), jakie można było odnaleźć w przestrzeni medialnej (m.in. na falach Radia Wolna Europa czy, zarówno w ówczesnej, jak i współczesnej prasie). Tytuł, opublikowany jako szósty w ramach serii „Biblioteka Kultury”, został pierwotnie wydany przez Instytut Literacki w Paryżu w 1961 r. Wartość nie tylko literacka, ale i historyczna stanowiła w tym przypadku kontekst, do którego odwołała się E. Górka. Z kolei Łukasz Reczulski przedstawił zjawisko fanzinów na przykładzie czasopism mangowych, koncentrując się na zwięzłej charakterystyce formalno-treściowej dziewięciu wybranych najstarszych periodyków, reprezentatywnych dla tej grupy pism, wydawanych na polskim rynku prasowym. W kolejnym artykule, Mariya Diassakoula, sięgając do konkretnych przykładów, omówiła znaczenie ilustracji w książkach poświęconych niepełnosprawnościom, adresowanych do dzieci. Jak podkreśliła Autorka, z jednej strony, „Dla czytelników, którzy wcześniej nie mieli styczności z niepełnosprawnością,

książki poświęcone tej tematyce stwarzają możliwość spojrzenia na drugiego człowieka, zrozumienia jego świata, potrzeb, aspiracji, problemów i marzeń.” (str. 42), z drugiej, dla odbiorców z niepełnosprawnościami, tego typu publikacje „ (...) stanowią nie tylko odzwierciedlenie ich własnych doświadczeń, ale także źródło wsparcia i zrozumienia.” (tamże). Natomiast problematykę związaną z zarządzaniem informacją w bibliotekach akademickich podjęła Barbara Krawczyk, zastanawiając się nad miejscem tego typu bibliotek w przestrzeni informacyjnej, jaką tworzy Internet. Autorka zauważyła, iż „ (...) z każdym dniem powiększania się liczby rzetelnych, relewantnych danych pojawiających się w sieci równocześnie rośnie chaos i tzw. szum informacyjny” (str. 64) i w związku z tym ważne są odpowiedzi na pytania „ (...) w jaki sposób biblioteki mogą wspierać użytkowników informacji? Czy mają do zaoferowania uniwersalny pakiet informacji adekwatny do potrzeb użytkowników czy same muszą dbać o pozycję w wirtualnej przestrzeni?” (tamże).

Numer zamykają sprawozdania. Pierwsze z nich odnosi się do konferencji, zorganizowanej z okazji 600. rocznicy nadania Łodzi praw miejskich: *Łódź w literaturze, publicystyce i badaniach literackich* (Łódź, 4–6 grudnia 2023 r.). Drugie to relacja Krzysztofa Wienieckiego z drugiej edycji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Kultura książki i informacji* (Łódź, 2 lutego 2024 r.). Z kolei Marzena Kowalska i Lidia Mikołajuk przesłały do nas sprawozdanie z I studencko-doktoranckiej konferencji naukowej *Świat mediów w oczach Młodych Naukowców* (Łódź, 4 marca 2024 r.), zorganizowanej przez Katedrę Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Przypominamy, że „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” indeksowane są w bazach: ERIH PLUS, EBSCO, PoINDEX, HAL, CEJSH, BazHum, ARIANTA, jak również w Polskiej Bibliografii Bibliologicznej, w zasobach WorldCat, LitDok, Google Scholar i ViFaOst. Archiwalne numery naszego periodyku odnajdą Państwo także w Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego.

Zapraszamy do współpracy z naszym periodykiem. Czekamy na Państwa artykuły, materiały przeglądowe, recenzje i sprawozdania.

Magdalena Przybysz-Stawska

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

[**Artykuły**

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Ewelina Górka

Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: ewelina.gorka@mail.umcs.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-0121-3783>

Ameryko! Ameryko! Danuty Mostwin – obecność książki w przestrzeni medialnej (1958–1961)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.01>

Abstrakt: W artykule poddano analizie jedną z publikacji autorstwa Danuty Mostwin, wydaną przez Instytut Literacki w Paryżu w 1961 r., czyli książkę pt. *Ameryko! Ameryko!* Jej fragmenty zostały wcześniej opublikowane jako opowiadania, zapowiadające fragment większej całości, na łamach paryskiej „Kultury”. Następnie została wydana jako tom w serii „Biblioteki Kultury”. Kolejnym etapem było jej udostępnienie, również we fragmentach na falach Radia Wolna Europa oraz wybranych tytułach prasowych. Do książki odnoszono się również w licznych recenzjach prasowych i pogadankach radiowych. Współcześnie, dzięki digitalizacji źródeł Instytutu Literackiego, funkcjonuje w wersji elektronicznej na stronie internetowej – portalu paryskiej „Kultury”. W przeprowadzonych pracach posłużono się metodą analizy zawartości wraz z analizą porównawczą. Podczas badania materiałów prasowych i źródeł archiwalnych wykorzystano analizę genologiczną. Na przykładzie wymienionej publikacji zwrócono zatem uwagę na obecność książki w przestrzeni medialnej, akcentując wymiar historyczny, a także odniesienia do współczesnych możliwości, które pozwalają na jej dotarcie do czytelników.

Słowa kluczowe: Danuta Mostwin, Instytut Literacki, emigracja

Wstęp

Danuta Mostwin (*de domo* Pietruszewska) urodziła się w 1921 roku w Lublinie, a następnie wraz z rodzicami przeniosła się do Warszawy. W czasie wojny podjęła studia na Wydziale Medycznym w Uniwersytecie Warszawskim. W okresie okupacji była zaangażowana w działalność ruchu oporu, razem z matką udzielając schronienia członkom podziemia. W 1944 roku poznała spadochroniarza Stanisława Baska Mostwina, Kuriera Rządu Polskiego, którego poślubiła rok później. Po zakończeniu wojny razem z mężem i matką podjęli decyzję o ucieczce do Anglii, zaś pod koniec 1951 roku zdecydowali się wyemigrować do Stanów Zjednoczonych. Tam właśnie Mostwin podjęła pracę jako *social worker* – opiekun społeczny – w Opiece Społecznej w Baltimore, zaś w 1959 roku uzyskała magisterium ze specjalizacją w pracy klinicznej. Zdecydowała się ponadto na kontynuację pracy naukowej, uzyskala bowiem stopień doktora, przedstawiając pracę na temat adaptacji emigrantów. W późniejszych latach łączyła pracę literacką z naukową, m.in. pracowała na stanowisku profesora na Uniwersytecie Katolickim w Waszyngtonie, prowadziła także klinikę zdrowia psychicznego rodziny w szpitalu w Baltimore. Zmarła w 2010 roku w Baltimore (Stępień, 2000, s. 13–29). Przywołany krótki rys biograficzny autorki ujawnia, że miała okazję zgłębiać problematykę związaną z emigracją, zarówno z naukowego punktu widzenia jak i doświadczenia, mogła bowiem obserwować różne zjawiska osobiście.

Bibliografia dotycząca twórczości pisarki obejmuje takie publikacje jak: monografia Mariana Stępnia pt. *Trzecia wartość. O twórczości Danuty Mostwin* (2000) oraz wybrane artykuły, m.in.: Bogusława Wróblewskiego – *Trzecia wartość. Danuty Mostwin odkrywanie Ameryki* (2010), Tomasa Kłuski – *Kalendarz polski Danuty Mostwin* (2019), Jolanty Pasterskiej – *Literackie figury domów w prozie Danuty Mostwin* (2020), Alexandry Stavros – *Zapomnienie jako utrata tożsamości w powieściach „Cień księdza Piotra” oraz „Ja za wodą, ty za wodą” Danuty Mostwin* (2022) oraz Marty Agnieszki Tiutunnyk *Inne – kreacje polskich emigrantek w powieściach Danuty Mostwin* (2023). Przywołane tytuły zwracają uwagę m.in. na biografię pisarki, jej twórczość literacką oraz poruszaną problematykę. W związku z tym w niniejszym artykule podjęto badania, których rezultatem jest zaznaczenie obecności prozy Mostwin także w przestrzeni medialnej. Dla osiągnięcia tego celu posłużono się analizą zawartości, porównawczą oraz genologiczną.

Badając współpracę Danuty Mostwin z Instytutem Literackim w Paryżu i Jerzym Giedroyciem można zauważyć, że autorka publikowała swoje teksty zarówno w paryskiej „Kulturze” (okres aktywności publikacyjnej to lata 1958–1998), „Zeszytach Historycznych” (w 1994 roku) jak również wydała trzy książki, które ukazały się w ramach serii „Biblioteki Kultury” (lata 1961–1972).

Publikacja pt. *Ameryko! Ameryko!* to jej pierwsza książka wydana przez Jerzego Giedroycia w 1961 roku. Fragmenty tej powieści zostały jednak opublikowane wcześniej, bowiem już w latach 1958–1959 umieszczono je na łamach „Kultury”. Co więcej, słuchacze Radia Wolna Europa oraz czytelnicy wybranych tytułów prasowych mogli poznać część tej historii niespełna rok przed wydaniem książki. Obecnie zdigitalizowana wersja publikacji jest udostępniona na stronie internetowej kulturaparyska.com.

Opowiadania w paryskiej „Kulturze”

Opowiadania, które weszły w zmienionej i uzupełnionej wersji w skład powieści to: *Pierwszy krok* (Mostwin, 1958, s. 146–156) – pierwsze opublikowane opowiadanie Mostwin z 1958 roku, „*Lanczeneta*” przy *Alei Północnej* (Mostwin, 1959, s. 36–60) – drugie w kolejności opowiadanie autorki z 1959 roku oraz *Dwanaście lat* (Mostwin, 1960, s. 77–132) – opowieść wydrukowana w numerze z 1960 roku. Warto zaznaczyć, że były to fragmenty odpowiednio 10, 25 i 55-stronicowe.

Opowiadanie pt. *Pierwszy krok* zawiera literacki opis przybycia rodziny do Ameryki w czasie Świąt Bożego Narodzenia. Czytelnicy zapoznają się z perspektywą kobiety-emigrantki, która w zupełnie nowym dla siebie miejscu udaje się do profesora medycyny, by uzyskać pomoc w znalezieniu pracy. W historii pojawiają się wątki dotyczące trudnych poszukiwań zatrudnienia przez całą rodzinę oraz problematyka opieki zdrowotnej. Emocjonalne fragmenty są powiązane z historią spotkania ze znajomą z Polski.

W opowiadaniu pt. „*Lanczeneta*” przy *Alei Północnej* przedstawiono historię przebywającej na emigracji w Ameryce rodziny Żuławskich, która prowadzi restaurację (tytułowa „*Lanczeneta*”). Pracuje w niej cała rodzina: Józef – ojciec, jego żona Helena, a także Boga i Andrzej (w dalszej części mowa także o wnukach, Marku i Pawle). W utworze zwrócono uwagę na problemy, które dotyczyły emigrantów: osamotnienie, izolacja, kwestia dostosowania się do warunków życia, niekiedy trudności językowe oraz dbałość o posługiwanie się językiem ojczystym.

W opowieści pt. *Dwanaście lat* została zawarta historia rodziny, choć głównym bohaterem jest młoda kobieta, która przyjechała za swoim mężem do Ameryki. Nie jest zadowolona ze swojego życia, co właściwie uświadamia jej matka, która w pewnym momencie, właśnie po tytułowych 12 latach postanawia odwiedzić córkę w USA. Również i w tym tekście zwrócono uwagę na problemy, z którymi borykają się emigranci, a także na relacje rodzinne, bohaterka jest bowiem w zaawansowanej ciąży. Warto zwrócić uwagę na język: jest literacki,

czasem potoczny w dialogach ożywiających akcję, zawiera wiele wyrażeń w języku angielskim zgrabnie wplecionych w treść.

Na podstawie zarysowanych powyżej historii, swoistych zapowiedzi zawartych w opowiadaniach, powstała powieść wydana w 1961 roku.

Tom w serii „Biblioteki Kultury”

Danuta Mostwin była autorką 7-tomowej „Sagi polskiej”, przedstawiającej obraz emigrantów, którzy znaleźli swoje miejsce w krajach europejskich (głównie w Wielkiej Brytanii) i w Ameryce. Dwa tomy sagi ukazały się w Instytucie Literackim w Paryżu, w tym właśnie *Ameryko! Ameryko!*, który stanowił jej szóstą część. W serii „Biblioteka Kultury” tom opatrzony jest numerem 64.

Obecnie wersja elektroniczna książki została udostępniona w formacie pdf na stronie internetowej. W wykazie publikacji Instytutu Literackiego jest umieszczona w zakładce przyporządkowanej do 1961 roku. Zdigitalizowana wersja jest tożsama z wersją papierową opublikowaną pierwotnie przez Jerzego Giedroycia.

Jak pisał M. Stępień, tytuł powieści został zaczerpnięty z amerykańskiej pieśni. Jej słowa w tłumaczeniu brzmią następująco:

O jakżeś piękna, gdy dotkną cię
stopy pielgrzyma...
Blasku twych miast
nie zaćmią ludzkie lzy...
Ameryko! Ameryko! (Stępień, 2000, s. 118).

O wyborze tytułu wspomina także autorka w jednym z wywiadów w „Przeglądzie Polskim”: „Przypominam sobie, jak szukając tytułu do tej powieści, w uszach słyszałam pieśń *Ameryko! Ameryko!* Tytuł więc sam mi się narzucał, był w mojej podświadomości, ale ja jeszcze nie byłam gotowa, aby go przyjąć. I w pewnej chwili zrozumiałam, że zaczynam należeć do tego kraju, a tytuł mojej pracy jest symptomem przemian wewnętrznych” (Stępień, 2000, s. 118).

Ameryko! Ameryko! to blisko 400-stronicowa opowieść o rodzinie Żuławskich i Basków, którzy próbowali ułożyć sobie życie w USA. Pierwszy obraz to przybycie okrętu do wybrzeży USA. Na pokładzie znajdowała się rodzina Żuławskich: ojciec Józef, jego żona Helena, ich córka Boga z mężem Andrzejem Baskiem oraz wnuki Marek i Paweł. Trudy związane z poszukiwaniem pracy (przeglądanie ogłoszeń w prasie, wizyty w miejscach pracy, konieczność posiadania *American experience*) to wątki zaczerpnięte z pierwszego opowiadania, obecne w części pierwszej powieści, w rozdziale pierwszym. W dalszej części powieści mowa m.in. o zajęciach podejmowanych przez członków rodziny: pracy fizycznej w fabryce (Andrzej Bask), posadzie kasjera w barze hotelowym

i tłumacza (Józef Żuławski), aktywności w Stronnictwie (Wojtek Żuławski), zatrudnieniu jako masażystka i następnie opiekun społeczny (Boga Żuławska), wspólnej pracy w restauracji, a także miejscach zamieszkania (Monumental City, Waszyngton), czy też imionach nadawanych dzieciom (Mathew Żuławski) i ich perypetiach – dzieci nie dogadują się z rówieśnikami, ponieważ nie znają dobrze języka.

Tematyka przedstawiona w dwóch kolejnych opowiadaniach koncentrowała się na perypetiach rodziny prowadzącej restaurację-bistro w Ameryce oraz opowieści o wizycie teściowej z Polski złożonej kobiecie spodziewającej się dziecka. Historie zostały umieszczone w drugiej części powieści, odpowiednio w rozdziale pierwszym i fragmencie rozdziału ostatniego. Ta część powieści została wzbogacona o wątki związane z przeprowadzką rodziny na farmę i pożarem domu oraz wykorzystaniem Bogi – wmówieniem jej choroby przez jedną z postaci pojawiającą się w historii, by w ten sposób naciągnąć ją na drogą operację. Przyjazd z Polski teściowej, Wandy Wernerowej, pozwolił z kolei na skonfrontowanie sposobu myślenia o emigracji z perspektywy osób mieszkających w Polsce oraz za granicą.

Jeden z ważnych wątków odnosił się również do tematu, czy dzieci Żuławskich będą Polakami czy Amerykanami. Rodzice walczą o to, by dzieci znały język polski, kulturę i obyczaje utrwalone w tradycji. Upominają, by w domu posługiwać się językiem polskim, a nie angielskim, uczestniczą w uroczystościach przygotowywanych przez Polonię. Fragment poniżej to zapis rozmowy rodziców: Bogi i Andrzeja, zatroskanych o przyszłość swoich dzieci:

- [...] Czy ty myślisz, że oni będą mieli łatwe życie?
- Kto?
- No Marek i Paweł. Od najmłodszych lat obarczamy ich problemem.
- Chcesz, żeby zapomnieli, że są Polakami?
- Oni nie będą Polakami!
- Dlaczego?
- Będą Amerykanami.
- Co ty mówisz! To nieprawda! Mogą być obywatelami amerykańskimi, ale nie Amerykanami! Skąd! Nasze dzieci!
- To nieuniknione, będą Amerykanami polskiego pochodzenia. Odziedziczą szerokie spojrzenie na świat, instynkt walki, sympatie dla Polski.
- Nie, to nieprawda! Będą Polakami. Mogą kochać Amerykę, mogą...
- No zobaczysz!
- Zobaczysz! I co ty też?
- Z nami nie będzie tak łatwo – w głosie jego była rezygnacja. – My to co innego. Chyba się nigdy nie zasymilujemy (Mostwin, 1961a, s. 127).

Mostwin zapytana o stosunek prawdy do fikcji w swych książkach odpowiedziała: „Autentyczne są stosunki emigracyjne w utworach literackich – to

chyba najbardziej autentyczne. Staralam się być bardzo dokładna. Uważalam, że to jest przekaz, że powinnam być uczciwa w przekazie i nie dawać fałszywych ani fantastycznych informacji” (Stępień, 2000, s. 261).

Teoria „trzeciej wartości” sformułowana przez autorkę na podstawie prowadzonych badań klinicznych jest również obecna w jej powieściach, zwłaszcza gdy mowa o *Ameryce!*... Mostwin w wywiadzie udzielonym Stępiowi wyjaśniała:

Trzecią wartość – logiczne następstwo wykorzenia – obserwujemy wśród emigrantów drugiego milenium. Nazywam ich wędrowcami. Wyrzucony poza orbitę bliskich mu spraw i rzeczy, wędrowiec mimo swej woli tkwi jeszcze w rodzimej kulturze, aczkolwiek coraz mniej od niej zależy, a nieprzystosowany jeszcze do nowego otoczenia nie czuje się w nim pewnie. W tych warunkach wędrowiec wgłębia się w samego siebie, poszukując materiału, z którego stworzy swój nowy świat: trzecią wartość” (Stępień, 2000, s. 256).

Fragmenty powieści w RWE i recenzje radiowe

Jeden z wycinków prasowych zachowanych w archiwum w Maisons-Lafitte, tj. artykuł Christophera Pfrommera pt. *Portions Of Novel Beamed To Poland* opublikowany w czasopiśmie amerykańskim w 1961 roku potwierdza, że fragmenty powieści Mostwin zostały również upublicznione w trzech oddzielnych programach Radia Wolna Europa.

Na falach RWE zostały wyemitowane dwie poświęcone powieści pogadanki autorstwa Władysława Poboga-Malinowskiego, odpowiednio z 10 i 12 lipca 1961 roku.

W pierwszej z nich, oprócz podkreślenia zalet książek dotychczas wydawanych przez Jerzego Giedroycia w serii „Biblioteki Kultury”, autor wymienił bohaterów książki, jednocześnie przedstawiając ich początkową decyzję o wyjeździe do Ameryki i pierwsze kroki, trudności, ale także pierwsze wsparcie i pomoc, jakie otrzymali. Jak pisał: „W praktyce jednak życiowej wszystko sprowadza się do niełatwego, nawet tragicznie zabarwionego borykania się z twardym losem” (Pobóg-Malinowski, 1961a). Zdaniem recenzenta, postaci przedstawione przez autorkę są barwne i scharakteryzowane starannym językiem:

Jest to liczny zespół postaci – barwnych o tyle, że każda jest inna, każda świetnie zarysowana, żywa; niemały talent autorki sprawia, że każda postać, raz – choćby migawkowo tylko ukazana, gdy po przerwie wraca znowu na karty książki, wydaje się nam kimś dobrze znanym, i witamy ją niemal, jak kogoś znajomego na ulicy [...] (Pobóg-Malinowski, 1961a).

Jednak najważniejsza, jego zdaniem, wcale nie jest fabuła, lecz problemy z jakimi przychodzi się mierzyć: przystosowanie się do warunków życia

w nowym miejscu, asymilacja dzieci z amerykańskim otoczeniem oraz stosunek do kraju i gości z kraju do emigracji (Pobóg-Malinowski, 1961a).

Druga recenzja i pogadanka radiowa skupiała się na poruszanej w powieści problematyce. Jej tematem był zatem problem wynaradawiania dzieci i usiłowań rodziców – z jednej strony – asymilowania z otoczeniem, z innej – zatrzymywania przy polskości. Te niełatwe decyzje zostały omówione na przykładzie wnuków Żuławskich i scen z książki: dotyczących żartów ze strony rówieśników, rozmów w języku polskim w grupie osób posługujących się językiem angielskim, czy też nauki modlitw po polsku (Pobóg-Malinowski, 1961b).

Fragmenty powieści w prasie i recenzje prasowe

Fragmenty powieści ukazały się w prasie, na przykład w „Tygodniku Katolickim” (Australia), czy w „Nowym Świecie. Dodatku Tygodniowym Ogniu” (USA). W australijskim tygodniku czterokrotnie umieszczono fragmenty opowiadania pt. *Dwanaście lat* oraz fragmenty zapowiadanej powieści odnoszące się do wizyty matki, która przyjechała do Ameryki do swojej córki, będącej w zaawansowanej ciąży. Ową córką była Ewa, synowa Żuławskich, a przywołane treści odnoszą się do zakończenia książki (Mostwin, 1961b). Z kolei w amerykańskim czasopiśmie „Nowy Świat...” (nr 30 z 22 lipca 1961 r.) przywołane zostały początkowe strony powieści Mostwin (H., 1961).

Recenzje książki ukazały się licznie w prasie: amerykańskiej („Głos Polski”), europejskiej („Ostatnie Wiadomości”, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”, „Wiadomości”), australijskiej („Wiadomości Polskie”). Ich nasilenie przypada na rok 1961, czyli moment wydania książki w Instytucie Literackim w Paryżu. Po przeprowadzeniu analizy zawartości czasopism, w których ukazywały się recenzje, można stwierdzić, że były to recenzje pozytywne, zachęcające do lektury, niekiedy prezentujące fragmenty opowiadań czy powieści, ale także skupiające się na poruszanej problematyce. Inne gatunki wykorzystano głównie dla poinformowania o wydawnictwie bądź promocji publikacji, to m.in. zapowiedzi i wzmianki.

Maria Świdowa w recenzjach opublikowanych w argentyńskim „Głosie Polskim” (nr 33 z 18 czerwca 1961 r., nr 34 z 25 czerwca 1961 r.) podkreślała, że książka „ciekawie i wnikliwie przedstawia problem wrastania nowo-emigracyjnej inteligencji w życie współczesnej Ameryki” (Świdowa, 1961a). Opiswane zmagania dnia codziennego występują obok problemów moralnych, towarzyszących emigrantom dawnym i nowo przybyłym. Jak podkreślała recenzentka, główni bohaterowie, Boga i Andrzej, wywodzili się ze średniego pokolenia emigracyjnego, podobnie jak Mostwin, która jest też jego nieliczną przedstawicielką w literaturze. Wśród poruszanej problematyki pojawiły się

odniesienia do czasów wojny, wyznawanych wartości i zasług oraz refleksje nad współczesną młodzieżą amerykańską (Świdowa, 1961a). Na uwagę czytelników zasługuje też wątek poświęcony pracy i jej twórczego wymiaru. Uwagi tym mocniej zapadają w pamięć, jeśli spojrzy się na nie przez pryzmat doświadczeń nieobcych samej autorce. Jak pisała Świdowa:

Ideologia, spojrzenie na świat i życie fikcyjnej Bogi nie jest fikcją. Harmonijnie się pokrywa z ideologią autentycznej Danuty Mostwin, która podjęła wzniosłą pracę nad odrodzeniem Ameryki. Danuta Mostwin odbyła w Stanach poważne studia i osiągnęła piękną pozycję social worker'a pracując w domach poprawczych, które starają się zaradzić wzrostowi przestępczości młodzieżowej (Świdowa, 1961b).

Podkreślała tym samym talent pisarski, umiejętność opowiadania barwnych historii i poruszania ciekawych tematów (Świdowa, 1961b).

Jadwiga Jurkszus-Tomaszewska w kanadyjskim „Głosie Polskim” (28 września 1961 r.) akcentowała z kolei, że jest to „powieść, w której każdy powojenny polski emigrant, kanadyjski czy amerykański, odnajdzie część siebie, ułamek własnych przeżyć, trudności, oporów, przemyśleń” (Jurkszus-Tomaszewska, 1961). Dostrzegала kontynuację wątków poruszanych w poprzednich częściach sagi, mimo zastosowanych zmian np. co do imion głównych bohaterów. Podkreślała charakterystyki postaci, które autorka w literackim i niezwykle ciekawym ujęciu zaprezentowała czytelnikom. Zwróciła uwagę na problemy emigrantów opisane przez pryzmat historii obu rodzin: szukanie pracy, tęsknota za krajem ojczystym i wcześniej wykonywanym zajęciem.

Książd Wojciech Sójka w artykule pt. *Dipisi z Warszawy w Nowym Jorku* opublikowanym w „Skarbie Rodziny” w 1961 roku (nr 4), odnosił się do źródeł historii przedstawionych w powieści:

Autorka obserwowała dokładnie emigrantów rozglądających się po raz pierwszy po ulicach Nowego Jorku, słuchała dokładnie o czym mówili, czym się cieszyli, co ich doprowadzało do rozpacz. I nasłuchawszy się – ułożyła sama dzieje rodziny Żuławskich (Sójka, 1961).

Poznanie Ameryki, pokonywanie trudności, myśli o ojczystym kraju zostały pokazane przez pryzmat tej rodziny i kreacji poszczególnych jej członków.

Janusz Kowalewski w recenzji *Ameryko! Ameryko!...* opublikowanej w „Ostatnich Wiadomościach” (4 czerwca 1961 r.), również zwrócił uwagę na problemy emigrantów: pochodzenie utożsamiane z brakiem doświadczenia w pracy w Ameryce, konieczność podejmowania wymagających lub upokarzających prac, podatność na oszustwa. Problem przeszłości akcentowano w opisie nostalgii czy „latek” niemających przełożenia na rzeczywistość. Kolejne

zagadnienie – polskości – odnoszono do języka i potrzeby działalności politycznej na emigracji. Inne problemy to: kontakty z krajem, problem zżycia się z przedstawicielami „starej” emigracji, wreszcie problem samotności (Kowalewski, 1961).

Recenzja zatytułowana *Ameryka bez retuszu* podpisana inicjałami T.B. opublikowana w „Gazecie Niedzielnej” (11 czerwca 1961 r.), nawiązywała także do jej warstwy narracyjnej, bowiem pojawia się tam opinia, że:

Powieść jest napisana z nerwem i zacięciem narracyjnym, które cechują wszystkie prace Danuty Mostwin. Nie ma w niej rozwlekłości i dłużyzn opisowych, na każdej stronie dzieje się masę nowych rzeczy, dialogi są krótkie, treściwe, miejscami bardzo dosadne (T.B., 1961).

Andrzej Chciuk w recenzji pt. *Na nowo recenzje* z australijskich „Wiadomości Polskich” (9 lipca 1961 r.), również pisał w superlatywach o publikacji, określając ją mianem „powieści-fresku”: „[...] jest to książka wybitna, doskonała i czyta się ją z podziwem, z napięciem, po prostu: zachłannie, pomimo 391 stron druku, bo i tak na końcu odczuwa się żal, że książka już się skończyła” (Chciuk, 1961).

Maria Danilewicz umieściła swoją recenzję *Saga państwa Żuławskich* w „Dzienniku Polskim i Dzienniku Żołnierza” (26 lipca 1961 r.). Określiła ją jako „powieść o próbach przewycięzenia nostalgii i nieustannym zazębianiu się przeszłości” (Danilewicz, 1961), zwróciła uwagę na proces aklimatyzacji i amerykańskiej rodziny. Skonfrontowała ją też z przybyłą z Polski teściową („rozdźwięk wywołany odmiennością warunków życia, których obie strony wyrzec się już nie potrafią a zrozumieć nie mogą”, Danilewicz, 1961). Książka ze względu na tematykę jak i styl pisarki zasłużyła jej zdaniem na uważną lekturę.

O wątkach związanych z kontaktami z Polską, odwiedzinach członków rodziny wspominał też Kazimierz Koźniewski w „Polityce” (nr 44 z 22 października 1960 r.). Wizyta teściowej Wojtka Żuławskiego ujawniała bowiem szereg różnic w postrzeganiu ówczesnej rzeczywistości, od stopy życiowej po wychowanie dzieci (Koźniewski, 1960).

Recenzja pt. *Ameryko! Ameryko!* opublikowana w „Orle Białym” (nr 12 z 26 października 1961 r.), podpisana inicjałami R.F., w pozytywny sposób odnosiła się do powieści:

Książka należy do najlepszych, jakie dotąd ukazały się na emigracji i o emigracji. Nie tylko z powodu swych wartości literackich, nowoczesnego ujęcia tematu, świetnie podpatrzonych typów ludzkich, ale i z powodu swych walorów psychologicznych i socjologicznych (R.F., 1961).

Podobnie pozytywną recenzję sformułowała Irena Gronowska w *Dniach powszednich nowej emigracji* z australijskiego „Tygodnika Katolickiego” (3 marca 1962 r.), który publikował też fragmenty książki. Lektura została określona jako pasjonująca, o zwykłych ludziach, o problemach, dramatach, powodzeniach i niepowodzeniach (Gronowska, 1962).

Recenzje opierały się więc na fabule książki, problematyce utworu, ujawniały źródła inspiracji autorki, zwracały uwagę na kwestie językowe lub też były okazją do podjęcia ówczesnie dyskutowanego w przestrzeni publicznej zagadnienia.

Podsumowując, książka autorstwa Danuty Mostwin pt. *Ameryko! Ameryko!* wydana przez Instytut Literacki w Paryżu miała szanse zaistnieć w przestrzeni medialnej, dzięki jej fragmentarycznemu udostępnianiu w różnych mediach, a także dzięki znacznej liczbie jej omówień i recenzji w prasie, w latach 60. i współcześnie. Fragmenty tej publikacji zostały opublikowane jako opowiadania na łamach paryskiej „Kultury”, co stanowiło pierwszy akcent i zapoznanie czytelników z fragmentami historii. Kolejnym etapem było jej udostępnienie, również we fragmentach, w innym medium, czyli na falach Radia Wolna Europa oraz „przedpremierowo” we fragmentach prasowych. Obecność książki można było również zaobserwować w licznych recenzjach prasowych i pogadankach radiowych, które stanowiły cenne źródła informacji o książce. Współcześnie, dzięki digitalizacji źródeł Instytutu Literackiego, publikacja funkcjonuje w wersji elektronicznej na stronie internetowej – portalu paryskiej „Kultury” i czeka na swoich przyszłych czytelników.

Bibliografia

- Klusek, Tomasz (2019). Kalendarz polski Danuty Mostwin. *Akcent*, 4/158.
- Mostwin, Danuta (1999). Rodzina przeszczepiona z perspektywy trzydziestu lat. *Archiwum Emigracji: studia, szkice, dokumenty*, 2, 7–22.
- Pasterska, Jolanta (2020). Literackie figury domów w prozie Danuty Mostwin. *Postscriptum Polonistyczne*, 2, 131–141.
- Rostropowicz-Clark, Joanna (2011). W poszukiwaniu straconego domu. Danuta Mostwin (1921–2010). *Archiwum Emigracji*, 14–15, 383–386.
- Stavros, Alexandra (2022). Zapomnienie jako utrata tożsamości w powieściach „Cień księdza Piotra” oraz „Ja za wodą, ty za wodą” Danuty Mostwin. *Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian PAU*, 18/2022, 329–342.
- Stępień, Marian (2000). *Trzecia wartość. O twórczości Danuty Mostwin*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Tiutunnyk, Marta Agnieszka (2023). Inne – kreacje polskich emigrantek w powieściach Danuty Mostwin. *Świat i słowo*, 1, 279–296.
- Wróblewski, Bogusław (2010). Trzecia wartość. Danuty Mostwin odkrywanie Ameryki. *Akcent*, 1/119, 167–171.

Archiwalia

- Chciuk, Andrzej (1961). Na nowo recenzje. *Wiadomości Polskie* (Australia), 9.07.1961. Archiwum Instytutu Literackiego [dalej: AIL], sygnatura: 1961_1_168.
- Danilewicz, Maria (1961). Saga państwa Żuławskich. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* (Wielka Brytania), 26.07.1961. AIL, sygnatura: 1961_1_198.
- Gronowska, Irena (1962). Dni powszednie nowej emigracji. *Tygodnik Katolicki* (Australia), 3.03.1962. AIL, sygnatura: 1962_1_107.
- H. (1961). Paryska książka o nas. *Nowy Świat. Dodatek Tygodniowy „Ognivo”* (USA), 30, 22.07.1961. AIL, sygnatura: 1961_1_192.
- Jurkszus Tomaszewska, Jadwiga (1961). Ameryko! Ameryko! *Głos Polski* (Kanada), 28.09.1961. AIL, sygnatura: 1961_2_062.
- Kowalewski, Janusz (1961). „Ameryko, Ameryko!”... *Ostatnie Wiadomości* (Niemcy), 4.06.1961. AIL, sygnatura: 1961_1_130.
- Koźniewski, Kazimierz (1960). Odwiedziny i spotkania. *Polityka*, 44 (191), 22.10.1960. AIL, sygnatura: 1960_3_085.
- Mostwin, Danuta (1958). Pierwszy krok. (Fragment większej całości). *Kultura*, 7/129–8/130, 146–156.
- Mostwin, Danuta (1959). „Lanczeneta” przy Alei Północnej. *Kultura*, 12/146, 36–60.
- Mostwin, Danuta (1960). Dwanaście lat. *Kultura*, 7/153–8/154, 77–132.
- Mostwin, Danuta (1961a). *Ameryko! Ameryko!* Paryż: Instytut Literacki.
- Mostwin, Danuta (1961b). Dwanaście lat. *Tygodnik Katolicki* (Australia), 14.01.1961, AIL, sygnatura: 1961_1_027; 21.01.1961, AIL, sygnatura: 1961_1_031_B; 18.03.1961, AIL, sygnatura: 1961_1_080; 3.06.1961, AIL, sygnatura: 1961_1_129.
- Pobóg-Malinowski, Władysław (1961a). „Ameryka” Danuty Mostwin, [Radio Wolna Europa], 10.07.1961. AIL, sygnatura: 1961_1_170.
- Pobóg-Malinowski, Władysław (1961b). Jeden z problemów „Ameryki” Danuty Mostwin, [Radio Wolna Europa], 12.07.1961. AIL, sygnatura: 1961_1_171.
- R.F. (1961). Ameryko! Ameryko! *Orzeł Biały – Syrena* (Wielka Brytania), 12 (1007), 26.10.1961. AIL, sygnatura: 1961_2_129.
- Sójka, K.W. (1961). Dipisi z Warszawy w Nowym Jorku. *Skarb Rodziny. Kwartalnik religijny i oświatowy dla ludu Polskiego w Ameryce wydawany przez Księży Misjonarzy w Erie, Pensylwania*, 4, 10–12.1961. AIL, sygnatura: 1961_2_073.
- Świdowa, Maria (1961a). „Ameryko! Ameryko!”. *Głos Polski* (Buenos Aires), 33 (2785), 18.08.1961. AIL, sygnatura: 1961_2_021.
- Świdowa, Maria (1961b). „Ameryko! Ameryko!”. *Głos Polski* (Buenos Aires), 34 (2786), 25.08.1961. AIL, sygnatura: 1961_2_028.
- T.B. (1961). Ameryka bez retuszu. *Gazeta Niedzielną* (Wielka Brytania), 11.06.1961. AIL, sygnatura: 1961_1_137.

***America! America!* by Danuta Mostwin – the presence of the book in the media space (1958-1961)**

ABSTRACT: This article analyses one of the publications by Danuta Mostwin published by the Literary Institute in Paris in 1961, a book entitled *Ameryko! Ameryko! (America! America!)*. Fragments of this publication had previously been published as short stories, foreshadowing a fragment of a larger whole, in the pages of the Parisian “Kultura”. It was then published as a volume in the series “Biblioteka Kultury”. The next stage was to make it available, also in fragments, on Radio Free Europe and in selected press titles. The book’s presence could also be seen in numerous press reviews and radio talks. Nowadays, thanks to the digitalisation of the sources of the Literary Institute in Paris, it functions in an electronic version on the website – the portal of the “Kultura”. Through the example of this publication, attention was therefore drawn to the presence of the book in the media space, while at the same time emphasising the historical dimension, as well as references to the contemporary possibilities that allow it to reach readers.

KEYWORDS: Danuta Mostwin, Literary Institute, emigration

Łukasz Reczulski

Biblioteka Humanistyczna

Uniwersytetu Łódzkiego

e-mail: lukasz.reczulski@lib.uni.lodz.pl

[Polskie fanziny mangowe Przyczynek do poznania zjawiska

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.02>

Abstrakt: Tekst przybliży zjawisko tzw. fanzinów mangowych, czyli niezależnych, wydawanych własnym sumptem czasopism poświęconych zagadnieniu popkultury japońskiej, tworzonych przez osoby zafascynowane tym tematem i skierowanych do ludzi dzielących to zainteresowanie. Autor artykułu skupia się na omówieniu najstarszych polskich magazynów tego typu, wprowadzonych do obiegu wewnątrz subkulturowego w latach 1995–1997 i prezentuje ich charakterystyki bibliologiczno-historyczne. W pracy omówiono aż dziesięć polskich fanzinów mangowych, w tym krakowski fanzin „Kawaii”, czyli najstarsze rodzime czasopismo tego typu.

Słowa kluczowe: fanzin, prasa niezależna, manga, anime, popkultura

I

W ciągu ostatnich kilkunastu lat w polskim piśmiennictwie naukowym pojawiło się co najmniej kilkadziesiąt różnego rodzaju opracowań poświęconych fanzinom¹, czyli najogólniej rzecz ujmując, amatorskim czasopismom tworzonym

¹ Z najnowszych opracowań na ten temat warto wymienić m.in.: Kajtoch, 1999; Wójcik, 2011, s. 409–410; Flont, 2016; tenże, 2017; tenże 2018; Nowakowski, 2017; Kopicik 2019. Tam starsza literatura.

przez osoby związane z kulturą alternatywną lub przedstawicieli subkultur młodzieżowych (Głowacki, 2010, s. 36–37). Dzięki nim dysponujemy obecnie przynajmniej podstawową wiedzą o około dwóch tysiącach wydawnictw tego typu, które ukazały się w Polsce w ostatnim dwudziestolecu XX wieku, w tym choćby o fanzinach punkowych, ekologicznych, anarchistycznych, a nawet neonazistowskich (por. Pęczak, 1992, s. 97; Flont, 2016, s. 34). Co jednak niezwykle ciekawe, w żadnej z tych prac, w tym nawet w tak monumentalnym dziele, jak *Antologia żinów...* Dariusza Ciosmaka (2001), nie znajdziemy choćby wzmianki o tzw. polskich fanzinach mangowych, czyli nieprofesjonalnych periodykach fanowskich, tworzonych przez osoby zafascynowane japońskimi komiksami (nazywanymi mangą) i filmami animowanymi (określanymi mianem anime) (por. Reczulski, 2023, s. 14–15, 208–213 oraz bibliografia). W konsekwencji tego stanu rzeczy, po przeszło dwudziestu pięciu lat od swoich formalnych „narodzin”, polskie fanziny mangowe są w dalszym ciągu zjawiskiem wydawniczym nieznanym większości polskich bibliologów i do dziś konsekwentnie pomijany w polskich studiach poświęconych alternatywnemu obiegowi wydawniczemu.

Celem niniejszego tekstu jest wypełnienie tej luki badawczej poprzez wprowadzenie zagadnienia polskich fanzinów mangowych w obszar studiów nad polską prasą niezależną. Z uwagi na ograniczoną objętość artykułu ten nie stanowi jednak całościowego opracowania tematu², co swoją drogą uważamy za niemożliwe (o czym niżej), lecz omawia jedynie niewielki jego wycinek. Głównym przedmiotem naszego zainteresowania będą w tym miejscu bowiem tylko polskie fanowskie magazyny mangowe debiutujące w latach 1995–1997, czyli najstarsze rodzime amatorskie czasopisma tworzone przez (i dla) fanów japońskiej popkultury. Warto podkreślić w tym miejscu jednak, że prezentowana w tym tekście lista polskich fanzinów mangowych z pewnością jest niepełna i w żadnym razie nie należy traktować jej jako kompletnego i zamkniętego korpusu tytułów wprowadzonych na rynek fanowski we wskazanym okresie. Omawiana tu grupa czasopism wydawana była przez samych autorów i rozprowadzane w obiegu niezależnym, w związku z czym nie podlegała ona żadnej kontroli czy jakiegokolwiek centralnej rejestracji. Dlatego nie posiadamy i zapewne nigdy nie będziemy posiadać kompletnego tytułowego wykazu polskich fanowskich magazynów mangowych, a być może, nigdy nie poznamy nawet, choćby orientacyjnej, liczby publikacji tego typu. Trzeba tu również zaznaczyć, że twórcy polskich fanzinów mangowych często celowo unikali oficjalnych kanałów dystrybucji, co dodatkowo utrudnia skompletowanie pełnego zbioru

² Obecnie autor pracuje nad monografią poświęconą polskim fanzinom mangowym, prezentującą to zjawisko w ujęciu diachronicznym.

tych czasopism, a ponadto wydawali je w nakładach nieprzekraczających 30–50 egzemplarzy, co obecnie czyni ich zdobycie i zbadanie jeszcze trudniejszym (por. Reczulski, 2023, s. 208–213). Między innymi z powyższych powodów można przypuszczać, że do jakiegoś tytułu nie udało się dotrzeć³. Konkludując: przywołana w niniejszym tekście lista polskich fanzinów mangowych odzwierciedla jedynie obecny stan rozpoznania omawianego tematu a tym samym informuje, iż tyle fanzinów udało się zgromadzić i przeanalizować w trakcie prowadzonych jak dotychczas badań.

Podstawę źródłową pracy stanowi własny zbiór polskich fanzinów mangowych, obejmujący oryginalne papierowe wersje tych czasopism oraz ich zdigitalizowane kopie. Wszystkie informacje o omawianych fanzinach pozyskano w drodze bezpośredniej analizy konkretnych druków.

II

Tytułowe polskie fanziny mangowe to nazwa własna niszowego zjawiska kulturowego, znanego tylko niewielkiej grupie osób żywo zainteresowanych tematem. W sensie formalnym były to amatorskie czasopisma fanowskie poświęcone zagadnieniu szeroko pojętej popkultury japońskiej, tworzone przez osobę bądź grupę osób zafascynowanych tym zjawiskiem i skierowane do ludzi podziwiających to zainteresowanie. W przypadku naszego kraju wydawnictwa te z reguły publikowane były nakładem własnym autorów, zgodnie z założeniami ruchu DIY⁴, i dystrybuowane w obiegu niezależnym w niewielkiej liczbie – zazwyczaj od kilkunastu do kilkudziesięciu egzemplarzy. Najpowszechniejszym sposobem ich produkcji było kserowanie. Oprócz tego spotkać można także fanziny mangowe wykonywane w różnych technikach artystyczno-manualnych (np. kaligrafia, malarstwo, rysunek) lub powielane na drukarkach komputerowych (por. Reczulski & Gamus, 2015, s. 31–32; Reczulski, 2023, s. 208–214).

³ Przykładami czasopism do których nie udało się dotrzeć są m.in. magazyny „Otaku” czy „Dojinishi”, znane autorowi niniejszego tekstu jedynie z przekazów ustnych.

⁴ DIY to skrót od angielskiego zwrotu „Do It Yourself”, tłumaczonego na język polski jako „zrób to sam” i określającego ideę samodzielnego, niekomercyjnego wykonywania różnych prac, zwykle na własne potrzeby, bez pomocy profesjonalistów. Termin DIY pojawił się na początku XX wieku, a do powszechnego użytku wszedł po II wojnie światowej, kiedy to zaczęto powszechnie używać go jako synonimu większości prac rzemieślniczych i rękodzielniczych. Obecnie skrót tego używa się do opisanego o wiele szerszej grupy zjawisk; stosuje się go na przykład do określenia twórczości do niezależnych artystów, którzy piszą, nagrywają i produkują własne piosenki, zwykle we własnym domu (Orszulak-Dudkowska, 2016, s. 99–100).

Idea fanzinów mangowych przywędrowała do Polski z Zachodu jako jeden z elementów tzw. otakizmu, czyli globalnego ruchu fanowskiego ukierunkowanego na zainteresowanie japońskimi komiksami i filmami animowanymi (por. Rogóż, 1997; Krzyżanowska, 2019). Bezpośrednim źródłem tej orientalnej fascynacji były Stany Zjednoczone, gdzie już w latach 70. XX wieku ukonstytuowały się pierwsze poza Japonią, prężnie działające i wyraźnie wyodrębnione społeczności fanów japońskiej popkultury. Początkowo, z uwagi na niemal całkowitą niedostępność mangi i anime w USA, swoje wysiłki koncentrowały one głównie na organizacji oddolnej sieci wymiany kaset z filmami anime oraz promocji japońskich animacji polegającej na organizowaniu pokazów filmowych podczas zlotów miłośników fantastyki naukowej. Z czasem te *ad hoc* zawiązane społeczności zaczęły łączyć się jednak w większe i nieco bardziej sformalizowane struktury. Finalnie zaowocowało to powstaniem w 1977 roku w Los Angeles Cartoon/Fantasy Organization, w skrócie nazywanej C/FO, czyli pierwszego zalegalizowanego, a do tego ogólnokrajowego fanklubu zrzeszającego amerykańskich miłośników japońskiej popkultury (Goldberg, 2010, s. 285–288; Siuda & Karolewska, 2014, s. 152–153). Zakres działań podejmowanych przez tę instytucję był bardzo szeroki i obejmował m.in. aranżowanie trwałej komunikacji pocztowej, organizację stricte mangowych konwentów czy tworzenie lokalnych oddziałów klubu w poszczególnych stanach. W kontekście tematu niniejszego tekstu zdecydowanie najważniejszą częścią działalności C/FO była jednak jej aktywność wydawnicza, polegająca na publikowaniu centralnego klubowego fanzinu o nazwie „Fanta’s Zine” (wydawanego od roku 1979) oraz kilku lokalnych, stanowych czasopism o mniejszym zasięgu. Spośród tych ostatnich wymienić należy tu przede wszystkim fanzin „Trelaina”⁵ – tworzony od stycznia 1983 roku – czy „Space Fanzine Yamato” – wydawany od lutego 1983 roku (Patten, 2004, s. 27, 31). Drugi z wymienionych fanzinów lokalnych jest o tyle ciekawy, iż był to pierwszy amerykański mangowy magazyn fanowski poświęcony w całości jednej konkretnej japońskiej serii animacji, czyli „Space Battleship Yamato” (Ledoux & Ranney, 1997, s. 178–179).

Olbrzymi wpływ na kształt globalnej społeczności miłośników japońskiej popkultury mieli także fani z Wysp Brytyjskich, gdzie do wyodrębnienia się środowiska mangomaniaków⁶ doszło o prawie dwie dekady później niż w USA. W przypadku Wielkiej Brytanii momentem przełomowym okazał się bowiem dopiero rok 1990, kiedy to Helen McCarthy, wówczas jedynie miłośniczka orientalnych kreskówek, a obecnie jedna z najbardziej utytułowanych znawczyń tego tematu, zorganizowała mangowy klub Anime UK, czyli pierwsze

⁵ Fanzin ten znany był także pod tytułami: „Sasha/Sasha APA” oraz „Starsha/Starsha APA” (Patten, 2004, s. 27, 31).

⁶ Mangowcy/mangomaniacy – potoczne określenia fanów mangi i anime.

brytyjskie zrzeszenie tego typu, a następnie, we współpracy z kilkoma innymi fanami, przygotowała pierwszy na wyspach fanzin mangowy o nazwie „Anime UK newsletter”⁷ (Holmes, 2022, s. 59–60). W ślady McCarthy szybko poszli kolejni brytyjscy fani. W ten sposób już w pierwszej połowie lat 90. w różnych częściach Zjednoczonego Królestwa powstało co najmniej kilka następnych klubów mangowych, wprowadzających do obiegu swoje własne fanziny. Były to m.in. Anime Kyo U.K. – założone w kwietniu 1990 roku przez Carlo Bernharda, wydające fanowskie czasopismo o nazwie „Anime Kyo News” (Il. 1), znane także jako „AKN” (pierwszy numer: styczeń 1991)⁸ – czy ANIME BABES, publikujące czasopismo „Anime babes”⁹. Warto wspomnieć także o fanowskim magazynie „Tales from the Cajun Sushi Bar” tworzonym przez Jamesa Swallowa i Petera J. Evansa. Był to bowiem pierwszy brytyjski fanzin w całości poświęcony mangowym fanfikom¹⁰ (Il. 1).

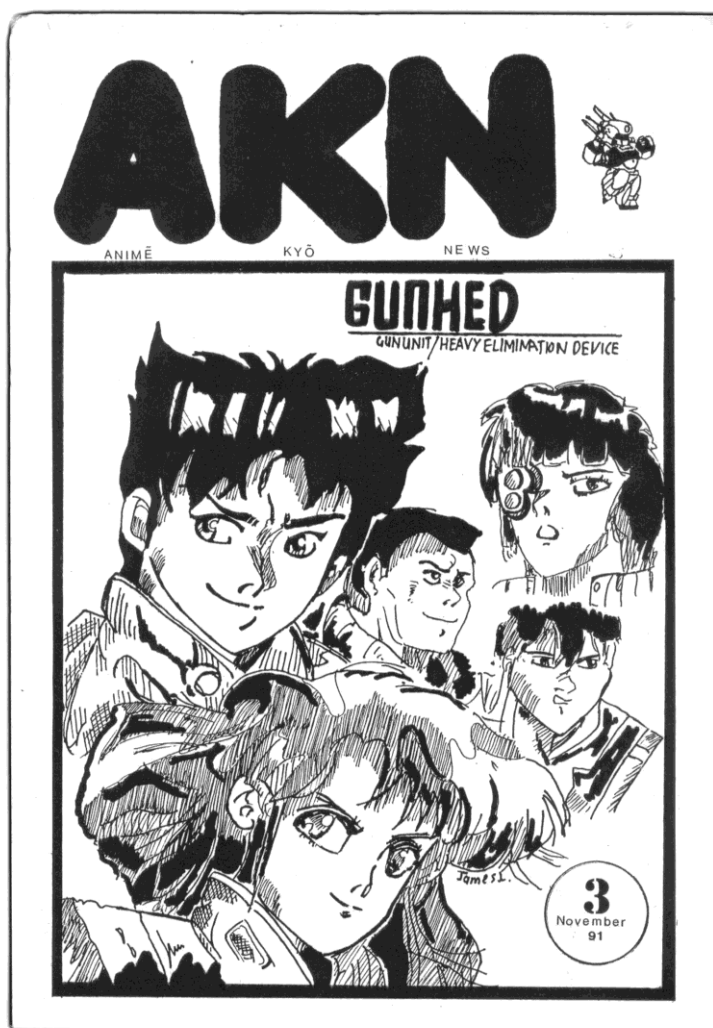
⁷ Klub Anime UK powstał dokładnie na przelomie kwietnia i maja 1990 roku, a pierwszy numer wydawanego przez niego fanzinu „Anime UK newsletter”, ukazał się najprawdopodobniej w czerwcu albo w lipcu 1990 roku. „Anime UK newsletter” wydawany był z podziałem na roczniki (Volume), liczone od czerwca jednego roku do czerwca roku następnego, oraz numery (Issue) w ramach tych roczników. Na pierwszy rocznik, tj. Volume 1, składało się sześć numerów: wspomniany już powyżej Iss. 1, wydany pomiędzy czerwiec a lipcem [?] 1990, oraz Iss. 2 – październik 1990, Iss. 3 – grudzień 1990, Iss. 4 – luty 1991, Iss. 5 – kwiecień 1991, Iss. 6 – czerwiec 1991. W ramach rocznika drugiego (Volume 2) ukazały się numery: Iss. 1 – sierpień 1991, Iss. 2 – październik 1991, Iss. 3 – grudzień 1991, Iss. 4 – luty 1992, Iss. 5 – kwiecień 1992, Iss. 6 – czerwiec 1992. Informacje pochodzą z konkretnych numerów fanzinu.

⁸ Kolejne numery tego fanzinu ukazały się następująco: Iss. 2 – czerwiec 1991, Iss. 3 – listopad 1991, Iss. 4 – wiosna 1992, Iss. 5 – grudzień 1992, Iss. 6 – czerwiec 1993, Iss. 7 – „Nowy rok” 1994, Iss. 8 – wiosna 1994, Iss. 9 – zima 1994. Informacje pochodzą z konkretnych numerów fanzinu.

⁹ Pomiędzy listopadem 1995 a grudniem 1996 ukazały się łącznie cztery numery tego fanzinu: Iss. 1 – zima 1996, Iss. 2 – wiosna 1996, Iss. 3 – lato 1996, Iss. 4 – zima 1996. Informacje pochodzą z konkretnych numerów fanzinu.

¹⁰ *Fanfction*, pot. pol. fanfiki – dzieła literackie tworzone nieoficjalnie przez fanów jakiegoś produktu kultury masowej (np. filmu, książki, serialu), wykorzystujące postacie i świat z tego utworu. Tekstem typu *fanfiction* może być choćby dopisanie dalszego ciągu do oryginalnego dzieła, może to być także opis alternatywnego przebiegu zdarzeń lub narracja ukazująca zdarzenia z perspektywy innych postaci niż kanon bądź rozwijająca wątki niezbyt szczegółowo opisane w oryginalnym produkcie/utworze (Kobus, 2013, s. 147–151).

Ilustracja 1. Okładka trzeciego numeru fanzину „Anime Kyo News” (listopad 1991). Projekt: Carlo Bernhard

Źródło: zbiory własne autora

Pierwsze uchwytnie źródłowo polskie przykłady działalności fanów japońskiej popkultury pochodzą z drugiej połowy lat 80. i wiążą się przede wszystkim z osobą Witolda Nowakowskiego, warszawskiego kendoki, który zapisał się w dziejach rodzimej społeczności mangofilskiej głównie jako promotor dalekowschodnich sztuk walki, tłumacz komiksów oraz inicjator publikacji pierwszego komiksu japońskiego w naszym kraju. Podkreślić w tym miejscu należy jednak, iż aktywność polskich mangowców z tego okresu jest nieporównywalna

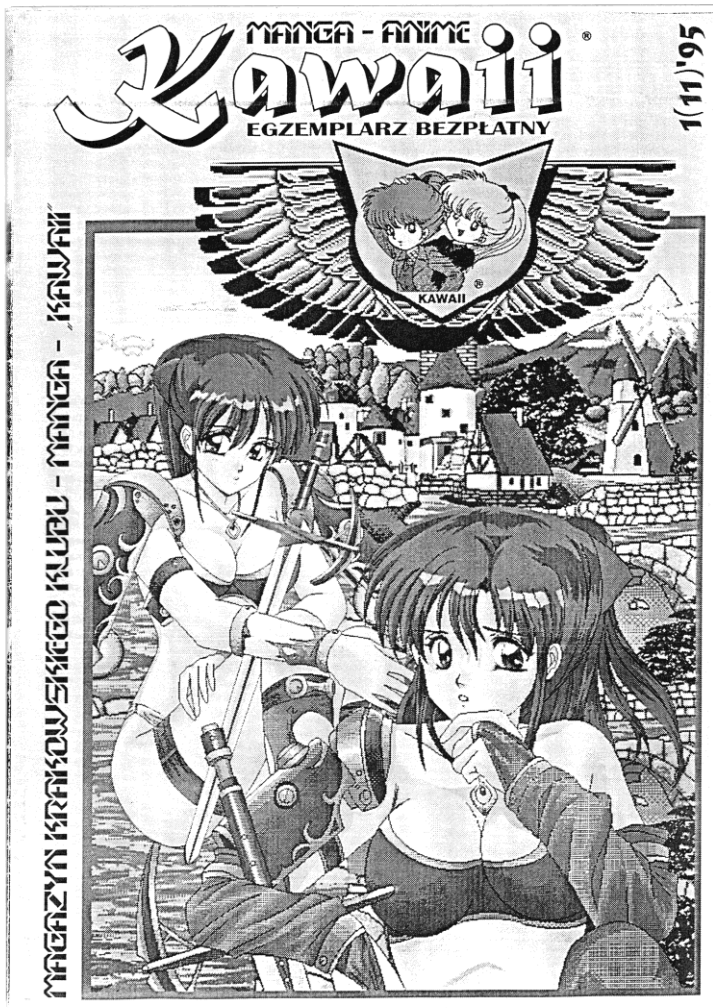
pod względem ilościowym i jakościowym do tego, co działo się wówczas w Stanach Zjednoczonych czy w Wielkiej Brytanii. W świetle obecnego stanu wiedzy, można stwierdzić, że w drugiej połowie lat 80. XX wieku w Polsce istniał tylko jeden nieformalny klub zrzeszający miłośników mangi i anime, zajmujący się wyłącznie organizacją okazjonalnych prelekcji aranżowanych w warszawskich kawiarniach. W ich trakcie wspomniany Witold Nowakowski lub inni członkowie przywołanej grupy opowiadali uczestnikom o japońskiej popkulturze, a czasami wyświetlali nawet przywiezione z zagranicy filmy (Reczulski, 2023, s. 111–113). Zatem różnica w charakterze i skali działań podejmowanych przez polskich i zachodnich fanów była w tym okresie ogromna.

Istotna zmiana w sposobie funkcjonowania polskiego ruchu mangofilskiego nastąpiła w drugiej połowie lat 90., czyli blisko dekadę po rozpoczęciu działalności popularyzacyjnej przez Witolda Nowakowskiego i jego warszawską grupę. To wtedy, w efekcie zaadoptowania na polskim gruncie rozwiązań organizacyjnych podpatrzonych w zachodnich fanklubach, nad Wisłą zaczęły powstawać pierwsze lokalne społeczności miłośników japońskiej popkultury, silnie zaangażowane w rozwijanie fanowskiej twórczości, a wraz z nimi pojawiły się pierwsze polskie fanziny mangowe (por. Reczulski, 2023, s. 140–161). Najstarszym polskim czasopismem tego typu był fanzin „Kawaii” tworzony przez Krakowski Klub Miłośników Manga i Anime „KAWAII” (Reczulski, 2023, s. 149). Pierwszy numer czasopisma, notabene zainspirowanego amerykańskim magazynem „The Rose”¹¹ i brytyjskim fanzinem „Anime Kyo News”, ukazał się w listopadzie 1995 roku i liczył 32 czarno-białe strony formatu A4 (Il. 2). Całość powielana była na ksero ([Mr. Root], 1996a, s. 80). Na jego treść składały się głównie artykuły dotyczące japońskich filmów animowanych, galerie mangowych rysunków oraz przedruk trzydziestego trzeciego zeszytu mangi *Outlanders* autorstwa Johji Manabe, w wydaniu amerykańskiej oficyny Dark Horse. Drugi, a zarazem ostatni numer tego fanzину ukazał się osiem miesięcy po pierwszym, tj. w lipcu 1996 roku. Tym razem czasopismo składało się z 56 stron i, tak jak pierwszy numer, posiadało formę powielanej na ksero broszury formatu A4. Na jego treść złożyły się artykuły dotyczące mangi i anime, wydruki mangowych grafik oraz przedruk siedemnastego zeszytu

¹¹ Fanzin „The Rose” wydawany był przez amerykański klub o nazwie Anime Hasshin (pierwotnie Hasshin R.I.), powołany do życia w styczniu 1987 roku przez studentkę dziennikarstwa Lorraine Savage. Klub działał do 2001 roku. Pierwszy numer (no.) tego czasopisma ukazał się w styczniu 1987 roku i liczył 10 stron formatu A5, a ostatni, sześćdziesiąty szósty, w październiku 2001 roku (Patten, 2004, s. 36–37). Inne przykładowe numery oraz daty ich wydania: no. 2 – marzec 1987, no. 3 – maj 1987, no. 4 – czerwiec 1987, no. 5 – wrzesień 1987, no. 20 – marzec 1990, no. 22 – czerwiec 1990, no. 27 – maj 1991, no. 34 – październik 1992, no. 39 – styczeń 1994, no. 40 – kwiecień 1994, no. 46 – październik 1995, no. 59 – czerwiec 1999, no. 63 – październik 2000, no. 64 – luty 2001. Informacje pochodzą z konkretnych numerów fanzину.

komiksu z serii *Ob My Goddess!* autorstwa Kōsuke Fujishimy, także wydanego przez Dark Horse. Co ciekawe, komiks wydrukowany w drugim numerze „Kawaii” został amatorsko przetłumaczony na język polski przez twórców magazynu. Zmianę dialogów przeprowadzono prawdopodobnie na cyfrowej, zeskanowanej wersji komiksu za pomocą edytora grafiki, ewentualnie, co bardziej prawdopodobne, na oryginalnym wydaniu papierowym, poprzez zaklejenie angielskojęzycznej treści dymków ich polskimi tłumaczeniami.

Ilustracja 2. Okładka pierwszego numeru fanzину „Kawaii” (listopad 1995). Projekt: Piotr Rogóż

Źródło: zbiory własne autora

Fakt, że omawiane tu czasopismo przestało ukazywać się zaraz po publikacji drugiego numeru, był prawdopodobnie konsekwencją wewnętrznych problemów wydającego go klubu, który od samego początku swojego istnienia nie radził sobie organizacyjnie z olbrzymim zainteresowaniem polskich fanów ([Mr. Root], 1996b, s. 81; tenże 1996c, s. 80; tenże 1997, s. 82). Trzeba podkreślić, że za jego prowadzenie odpowiadało jedynie kilkoro młodych, częściowo jeszcze uczących się fanów, którzy oprócz tworzenia fanzinu na co dzień zajmowali się jeszcze organizacją cotygodniowych, stacjonarnych spotkań dla klubowiczów z Krakowa i jego okolic oraz obsługą tzw. klubu korespondencyjnego (Reczulski, 2023, s. 151–152).

Kolejnym, niezwykle istotnym polskim fanzinem mangowym było czasopismo o nazwie „Hikari”, wydawane przez działający w Warszawie korespondencyjny Klub Miłośników Mangi i Anime „Hikari”. Łącznie, w okresie od listopada 1996 roku do listopada 1998 roku, ukazało się dziewięć numerów tego czasopisma. Wszystkie wydrukowane zostały w całości na drukarce atramentowej i miały formę czarno-białej broszury formatu A5 wzbogaconej kolorowymi okładkami oraz pojedynczymi kolorowymi ilustracjami. Liczba stron była zmienna – w przypadku pierwszego numeru było ich tylko osiem, numery drugi i trzeci miały ich po dwanaście, numery czwarty i piąty po dwadzieścia, numery od szóstego do ósmego po czterdzieści, zaś ostatni, dziewiąty numer liczył trzydzieści sześć stron. Jako ciekawostkę warto dodać, że każdy jednostkowy egzemplarz czasopisma sygnowany był odręcznie unikatowym numerem porządkowym.

Na łamach fanzinu „Hikari” publikowano głównie informacje o nowościach ze świata mangi i anime, opisy filmów i komiksów, relacje z polskich konwentów mangowych oraz rysunki klubowiczów; zdarzały się zapisy nutowe do znanych utworów z japońskich kreskówek. Magazyn wysyłany był bezpłatnie do wszystkich członków klubu, którzy regularnie uiszczali składki członkowskie, oraz sprzedawany przez założyciela klubu na warszawskiej giełdzie komputerowej przy ul. Grzybowskiej. Przez krótki okres omawiane czasopismo można było zakupić również w księgarni krakowskiego Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha” (Reczulski, 2023, s. 154).

Bardzo ciekawym przykładem wczesnego polskiego fanzinu mangowego jest także magazyn „MangaSurf”, wydawany przez korespondencyjny Klub MangaSurf, utworzony pod koniec 1996 roku przez wrocławskiego fana o pseudonimie Robin ([Mr. Root], 1997b, s. 95; Reczulski, 2023, s. 154–155). Fanzin ten ukazywał się w cyklu miesięcznym, pomiędzy lutym a majem 1997 roku, po czym – pomimo istnienia gotowych projektów kilku kolejnych numerów – całkowicie zniknął z obiegu. Ostatecznie opublikowane zostały więc tylko cztery numery; wszystkie posiadały formę powielanej kserograficznie,

dwudziestostronicowej broszury formatu A4, w jednym przypadku, tj. w numerze trzecim, dodatkowo wzbogaconej o jednostronny kolorowy plakat formatu A3. Na treść czasopisma składały się głównie teksty omawiające japońskie filmy animowane, przeważnie autorstwa Robina, a także listy od klubowiczów i oferty kupna/wymiany materiałów mangowych.

W przypadku fanzinu „MangaSurf” głównym powodem zaniechania dalszego wydawania czasopisma był anonimowy donos złożony w Komendzie Miejskiej Policji we Włocławku, w efekcie którego, pod koniec maja 1997 roku, autor fanzinu został wezwany na przesłuchanie w sprawie „publikowania i odpłatnego rozprowadzania niezarejestrowanego czasopisma”. Incydent ten wpłynął znacząco na działalność wydawniczą Robina, zwłaszcza że w ramach działań operacyjnych funkcjonariusze z wydziału ds. przestępczości gospodarczej przeszukali jego mieszkanie, a także przeprowadzili szeroko zakrojony wywiad środowiskowy, obejmujący choćby rozmowy z pracownikami poczty, z której Robin miał rozsyłać swoje nielegalne czasopismo ([Bazył], 1999; Reczulski, 2023, s. 157–158).

Omawiając zagadnienie najstarszych polskich fanzinów mangowych, nie można nie wspomnieć o dwunumerowym magazynie „MPO”, wydawanym w Łodzi pomiędzy październikiem 1997 roku a lutym roku 1998. Za jego przygotowanie i wprowadzenie do obiegu odpowiedzialny był korespondencyjny klub KusuKusu, powiązany organizacyjnie z klubem Ai no Manga (Reczulski, 2023, s. 154, 212–213), na co dzień zajmującym się prowadzeniem stacjonarnych spotkań dla lokalnych łódzkich fanów oraz organizacją konwentów z serii Animad ([PB], 1997a; tenże 1997b; tenże 1997c; tenże 1997d; tenże 1997e). Wspomniany fanzin jest interesujący z dwóch powodów. Po pierwsze – jest to jedyne w omawianym okresie polskie fanowskie czasopismo mangowe wykonane w technice kolażu, polegającej w tym konkretnym przypadku na łączeniu wycinków z mang i prasy codziennej, z odręcznie kaligrafowanym tekstem artykułów (Reczulski, 2023, s. 214). Tak przygotowany materiał bazowy był następnie kserowany i zszywany w formę osiemnastostronicowych broszur formatu A5. Drugim wyróżnikiem fanzinu „MPO” jest podejmowana na jego łamach tematyka. Było to bowiem pierwsze rodzime czasopismo mangowe w całości poświęcone problematyce erotycznych komiksów i filmów animowanych, czyli zagadnieniu całkowicie obcemu ówczesnemu polskiemu społeczeństwu, a przy tym wzbudzającym olbrzymie kontrowersje (por. [Felicjan], 1996; Braun, 1997; [HAM], 1998; Piątek, 1998).

Można założyć, że w latach 90. XX wieku przeciw wielu obywateli naszego kraju wobec ukazywania scen seksu w komiksach i filmach rysunkowych oraz stanowiące jego konsekwencje publicznie napiętnowanie wszystkich tego typu narracji wynikały z nieznamości specyfiki japońskiego rynku wydawniczego.

W Japonii, inaczej niż w Polsce, komiksy i filmy animowane czytali wówczas i oglądali niemal wszyscy, niezależnie od wieku, wykształcenia, pozycji społecznej czy zawodu. Tamtejszy rynek mangi i anime do dziś jest więc niezwykle rozbudowany i składa się z setek wytwórni i wydawnictw dostarczających Japończykom tysięcy nowych i oryginalnych produktów tygodniowo. Tak wielkie zainteresowanie obydwoma omawianymi dziedzinami sztuki z oczywistych powodów implikuje także olbrzymie tematyczne i stylistyczne zróżnicowanie tworzonych w Japonii komiksów i filmów animowanych. Wśród dziesiątków lub może nawet setek dostępnych gatunków każdy odbiorca znajdzie coś dla siebie: np. nastoletni chłopcy i dziewczęta mogą zainteresować się komiksami i filmami z gatunków *Shōnen*¹² i *Shōjo*¹³, mężczyznom między osiemnastym a trzydziestym rokiem życia powinny spodobać się produkcje spod znaku *Seinen*¹⁴, a starszym nastolatkom lub dojrzałym kobietom – opowieści typu *Josei*¹⁵. Wśród ogółu dostępnych publikacji znajdują się także komiksy i filmy animowane o treści erotycznej, powszechnie określane mianem *hentai*. To właśnie takim produkcjom poświęcony był omawiany fanzin „MPO”.

Początkowo taką samą tematykę co „MPO” poruszał także warszawski fanzin „Manga Rider”, wydawany od grudnia 1997 roku (nr 0) przez klub/grupę artystyczną o nazwie Kał Mojżesza. Od swojego drugiego numeru (formalnie nr 1) opublikowanego w styczniu 1998 roku radykalnie zmienił on jednak swój profil i tematycznie upodobił się do innych współczesnych sobie

¹² Opowieści klasyfikowane jako *Shōnen*, *shonen* lub *shounen* kierowane są głównie do chłopców i nastolatków poniżej osiemnastego roku życia. Charakteryzuje je duża ilość scen akcji oraz fabuły skoncentrowane w głównej mierze na temacie sportu (przede wszystkim sztukach walki), robotyki czy podróży międzygwiazdnych. Istotnym wyróżnikiem omawianego tu typu opowieści są także występujący w nich bohaterowie, cechujący się – niekiedy przesadną – potrzebą samodoskonalenia i rozwoju (Zarychta, 2015, s. 164–165).

¹³ *Shōjo* to rodzaj japońskich komiksów i filmów animowanych przeznaczonych głównie dla dziewcząt w wieku szkolnym. Ich fabuły koncentrują się zazwyczaj na temacie pierwszej gimnazjalnej lub licealnej miłości, nieodwzajemnionych uczuć, przyjaźni czy zazdrości. Bardzo często główne bohaterki tego typu opowieści obdarzone są nieprzeciętnymi zdolnościami, które wykorzystują do walki z szeroko pojętym złem (Wiącek, 2013, s. 140–143).

¹⁴ *Seinen* to gatunek komiksów i filmów animowanych przeznaczonych dla młodych, jednak już dorosłych mężczyzn. Jest on w pewnym sensie rozwinięciem nurtu *Shōnen*, aczkolwiek w odróżnieniu od niego cechuje się on o wiele większym realizmem, znacznym skomplikowaniem fabuł oraz o wiele szerszym spektrum podejmowanych tematów. W opowieściach z nurtu *Seinen* znajdziemy bowiem liczne wątki polityczne, społeczne oraz filozoficzne (Jadwiszczok-Molencka, Helena & Molencki, 2016, s. 205–207).

¹⁵ Produkty japońskiej popkultury określane jako *Josei* opowiadają zazwyczaj o codziennym życiu kobiet w Japonii i są skierowane głównie do starszych nastolatek i dojrzałej widowni żeńskiej. Ich bohaterkami są najczęściej dorosłe kobiety, rzadziej uczennice i nastolatki. Ten rodzaj komiksów i filmów animowanych jest o wiele bardziej realistyczny od omówionych wyżej historii typu *Shōjo* i niekiedy posiada lekki podtekst seksualny (Kalen, 2012, s. 117).

fanowskich magazynów mangowych w typie „Hikari” czy „MangaSurf”, czyli zajął się zagadnieniami ogólnomangowymi i prezentował przede wszystkim recenzje japońskich seriali, filmów i komiksów oraz teksty poświęcone kulturze Japonii. W takiej formie wydawany był do swojego ostatniego klasycznego numeru, tj. numeru czwartego z maja 1998 roku. W późniejszym okresie czasopismo publikowane było jeszcze w formie strony www, jako „Manga Rider online” (dwa numery w roku 1998), oraz jako plik PDF. W tej ostatniej wersji ukazały się dotąd dwa numery czasopisma, kontynuujące numerację pierwotnego papierowego wydania z lat 90., czyli nr 5 z roku 2019 oraz nr 6 z roku 2021.

Klasyczna, papierowa wersja fanzinu „Manga Rider” tworzona była głównie przy użyciu maszyny do pisania i różnego rodzaju cienkopisów i flamastrów. Maszyna służyła przede wszystkim do przygotowania tekstowej części poszczególnych stron oraz ogólnego zaplanowania ich layoutu, a flamastry i cienkopisy – do odręcznego narysowania towarzyszących tekstowi grafik. Pismo było w całości czarno-białe, posiadało format A5 i w zależności od numeru liczyło od dwudziestu (nr 1, 3–4) do dwudziestu czterech stron (nr 0, 2). Całość powielana była na kserokopiarce.

Spośród najstarszych polskich fanzinów mangowych warte uwagi są jeszcze dwa czasopisma, posiadające tylko pojedyncze numery. Pierwsze z nich to fanzin o nazwie „MangaNation” wydany w kwietniu 1997 roku przez niewielki olsztyński klub o tej samej nazwie (Reczulski, 2023, s. 189, 212–213). Analogicznie względem analizowanego już „Hikari”, omawiane tu fanowskie czasopismo tworzone było w całości przy użyciu drukarki atramentowej, przy czym, w tym konkretnym przypadku, drukowane z komputera karty nie były składane w formę klasycznej broszury skompletowanej ze złożonych w pół i zszytych kartek formatu A4, lecz w blok pojedynczych arkuszy formatu 21 x 14,8 cm, zszytych z lewej strony za pomocą czterech zszywek introligatorskich. „MangaNation” swoją konstrukcją bardziej przypominał więc książkę aniżeli klasyczną broszurę. Do książki upodobniała go także jego przednia okładka: wydrukowana na kolorowym papierze o większej gramaturze, wyraźnie odróżniała się od pozostałych stron czasopisma. Fanzin liczył czterdzieści stron, w tym dziesięć kolorowych.

Pod względem treściowym „MangaNation” nie prezentował nic nowego względem innych rodzimych fanzinów mangowych. Składa się on bowiem głównie tekstów poświęconych opisom klasycznych animacji japońskich oraz galerii mangowych rysunków. W ówczesnych realiach nie musiał jednak zawierać nic ponadto, by znaleźć sobie szerokie grono odbiorców. W połowie lat 90. Polska była „mangową pustynią”, niemającą do zaoferowania rodzimym miłośnikom popkultury japońskiej nic, prócz kilku japońskich kreskówek emitowanych na bieżąco na antenie prywatnych kanałów telewizyjnych (Polsatu i Polonii 1).

Ten niemal całkowity brak oryginalnych japońskich tekstów kultury sprawiał, że ówcześni polscy fani kompulsywnie gromadzili wszystko, co narysowane było w tzw. mangowej stylistyce, niezależnie od jakości, tematyki czy docelowej grupy wiekowej (Swóll, 2012, s. 12; Kotrych & Musiałowski, s. 80). Z tych powodów ogromną popularnością w wewnętrznym rynku fanowskim cieszyły się wszystkie fanziny, nienależnie od ich jakości czy wartości merytorycznej, gdyż w sytuacji niemal całkowitego braku oryginalnych japońskich treści ich zbieranie stanowiło dla wielu osób jedyną realną szansę posiadania czegokolwiek związanego z ich rzadkimi zainteresowaniami.

Drugim jednonumerowym czasopismem zasługującym na uwagę jest szczeciński „Fantazjan”, który ukazał się w pierwszym kwartale 1997 roku ([Mr. Root], 1997a, s. 97). Dla podjętego w niniejszym artykule tematu jest ono o tyle istotne, iż w odróżnieniu od wszystkich opisanych wyżej polskich fanzinów mangowych nie wydał go żaden mangowy klub, lecz nieformalna grupa osób pochodzących z różnych stron Polski, zawiązana *ad hoc* wokół tej konkretnej sprawy. Co ciekawe i również wyjątkowe, w jej skład wchodziło dwóch profesjonalnych redaktorów piszących wcześniej o japońskiej popkulturze w oficjalnie wydawanych czasopismach, tzw. pionier polskiego mangamaniactwa Robert „Mr. Root” Korzeniewski (publikujący w „Gamblerze” i „Secret Service”¹⁶) oraz Agnieszka „A’guś” Lech (znana wcześniej z tekstów w „Secret Service”¹⁷). Dzięki temu publikowane w „Fantazjanie” teksty cechowały się wyższym poziomem merytorycznym niż teksty w innych fanzinach. W przypadku omawianego fanzinu niecodzienny był także sposób jego wydania. Został on bowiem wydrukowany offsetowo przez niemiecką drukarnię P. Materne Verlag, na dobrej jakości papierze, co upodobało go do ówczesnych regularnych czasopism znanych z oficjalnego obiegu. Ponadto posiadał on także

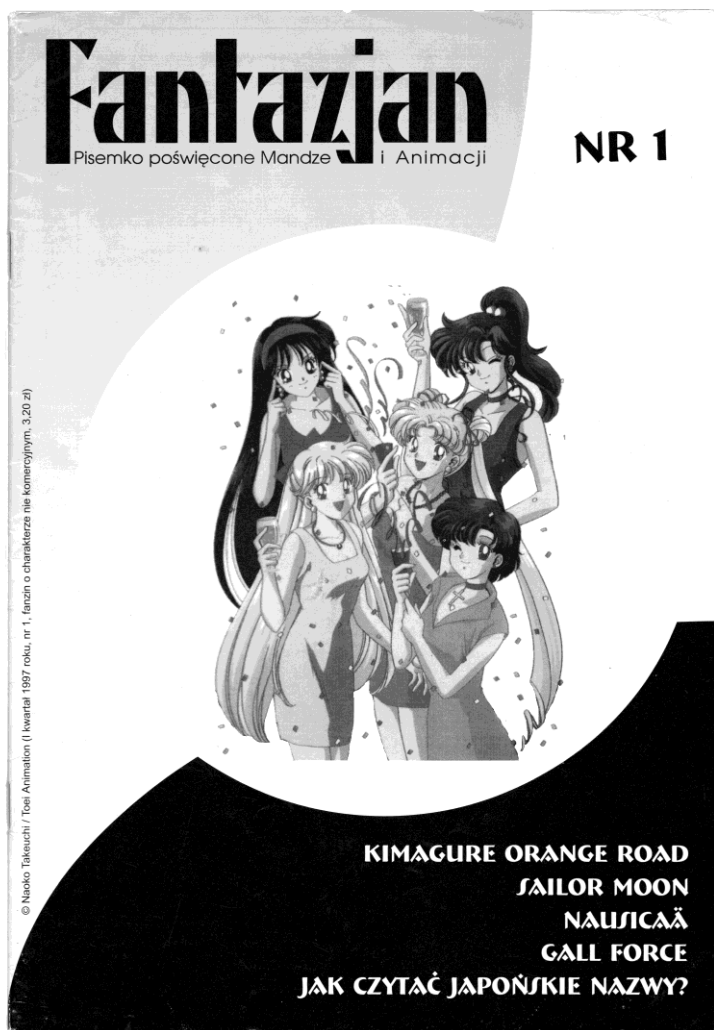
¹⁶ Podobnie jak Witold Nowakowski, Robert „Mr. Root” Korzeniewski uważany jest za twórcę współczesnej polskiej społeczności fanów mangi i anime. Z tego powodu w środowisku nazywany bywa on czasem „prekursorem polskiego mangamaniactwa”, „ojcem chrzestnym mangi w Polsce” lub nawet „bogiem mangi w Polsce” ([Bazył], 1998, s. 50; Reczulski, 2023, s. 117). Swoją karierę publicystyczną rozpoczął w marcu 1992 roku w czasopiśmie „Amiga Magazyn”, gdzie przez kilka lat publikował głównie teksty dotyczące życia polskiej demosceny amigowej oraz amigowych programów służących do tworzenia i edycji muzyki. Swoją pierwszą publikację na temat japońskiej popkultury opublikował w czasopiśmie o grach komputerowych „Gambler” (luty 1995), a następnie, od listopada 1995 roku, poruszał ten sam temat na łamach magazynu „Secret Service”, także poświęconego grom komputerowym (por. Korzeniewski, 1995, s. 56–58; [Root-San], 1995, s. 82–83). W „Secret Service” stworzył także całą rubrykę poświęconą mandze i anime, nazywaną „Manga Room” (Swóll, 2012, s. 10–11).

¹⁷ Agnieszka „A’guś” Lech jako publicystka zajmująca się japońską popkulturą zadebiutowała w kwietniu 1996 roku tekstem opublikowanym w czasopiśmie „Secret Service” ([A’guś], 1996). W późniejszym okresie w tym samym periodyku wydrukowanych zostało jeszcze kilka jej tekstów na ten sam temat (por. [A’guś], 1997a, też, 1997b).

Łukasz Reczulski

grubszą lakierowaną okładkę, co nadawało mu profesjonalny wygląd, a zarazem odróżniało od przeciętnych, kserowanych lub drukowanych pism fanowskich. Fanzin liczył dwadzieścia cztery strony formatu A4 i był w całości czarno-biały, a na jego treść składały się wyłącznie teksty poświęcone japońskim komiksom i filmom animowanym oraz pojedynczy artykuł dotyczący wymowy wybranych zwrotów z języka japońskiego (II. 3).

Ilustracja 3. Okładka pierwszego numeru fanzину „Fantazjan” (pierwszy kwartał 1997 roku). Projekt: Agnieszka Lech i Agnieszka Bis

Źródło: zbiory własne autora

Omawiając zagadnienie najstarszych rodzimych fanzinów mangowych, nie można nie wspomnieć o fanach z Bydgoszczy, odpowiedzialnych za stworzenie w latach 1997–2002 aż trzech fanzinów mangowych. Mowa tu o członkach Klubu Manga & Anime Amimanga, uformowanego w połowie 1997 roku jako „szkolne zrzeszenie grupki przyjaciół”, a następnie, po kilku tygodniach aktywnego działania, przekształconego w złożoną strukturę skupiającą kilkudziesięciu fanów z Bydgoszczy, Piły oraz kilku innych mniejszych miejscowości. W tej drugiej, bardziej rozwiniętej formie, klub zajmował się głównie organizacją regularnych spotkań oraz wydawaniem klubowego fanzinu o nazwie „Amimanga” (Abramczyk, 1999; Reczulski, 2023, s. 191–192). Łącznie, w ciągu dwóch pierwszych lat istnienia klubu ukazało się aż dziesięć numerów tego czasopisma. Wszystkie posiadały formę kserowanych broszur formatu A5 o zmiennej liczbie stron, mieszczącej się w przedziale pomiędzy dwadzieścia a dwadzieścia cztery. Numer 0 opublikowany został we wrześniu 1997 roku, nr 1 – w lutym 1998, nr 2 – w marcu 1998, nr 3/4 – w maju 1998, nr 5 – w czerwcu 1998, nr 6 – w lipcu 1998, nr 7/10 – w grudniu 1998, nr 11 – w styczniu 1999, nr 12/13 – w lutym 1999, a nr [14] – w czerwcu 1999 roku.

Latem 1999 roku bydgoski klub ponownie zmienił swoją strukturę organizacyjną, czego wyrazem była zmiana nazwy z Amimanga na Jodan (Reczulski, 2023, s. 191–192). W tej nowej formule kujawscy fani kontynuowali wydawanie fanzinu, który – podobnie jak klub – zmienił swoją nazwę. Pierwszy numer nowego fanzinu, tym razem noszącego nazwę „Jodan”, ukazał się w październiku 1999 roku i publikowany był w cyklu miesięcznym do grudnia 1999 roku. Łącznie ukazały się więc trzy numery „Jodana”; wszystkie miały formę kserowanych broszur formatu A5 i liczyły sobie po trzydzieści dwie strony. W kwietniu 2002 roku bydgoscy fani podjęli próbę reaktywacji idei fanzinu. Niestety zakończyła się ona publikacją tylko jednego numeru magazynu „New Jodan”, czyli trzydziestodwustronicowej kserowanej broszury formatu A5.

Pod względem treści wszystkie trzy bydgoskie fanziny mangowe prezentowały zasadniczo ten sam schemat: składały się na niego pojedyncze teksty opisujące wybrane japońskie komiksy i filmy animowane, artykuły dotyczące historii i kultury japońskiej oraz mangowe fanfiki. Bardzo ważną częścią omawianych tu czasopism były także komiksy, przy czym, inaczej niż w omówionym na wstępie „Kawaii”, nie były to nielicencjonowane przedruki oryginalnych zachodnich wydań mang, lecz fanowskie dzieła członków bydgoskiego klubu, którzy w mniej lub bardziej udany sposób naśladowali swoich ulubionych japońskich twórców.

III

Pierwszy polski fanzin mangowy ukazał się w listopadzie 1995 roku. W ciągu następných dwóch lat polscy fani japońskiej popkultury stworzyli jeszcze co najmniej siedem kolejnych magazynów tego typu, a w następne cztery lata – ponad dwadzieścia kolejnych. Apogeum rozwoju polskich fanzinów mangowych przypada jednak dopiero na pierwszą dekadę nowego milenium, kiedy to powstało kilkadziesiąt kolejnych papierowych lub cyfrowych fanowskich magazynów na temat japońskiej popkultury, z których tylko jeden, tj. krakowski „DOJI”, ukazał się łącznie w liczbie czterdziestu dwóch numerów¹⁸ (Reczulski, 2023, s. 212–213). Polskie fanziny mangowe są zatem stosunkowo liczny, istotny i godny uwagi reprezentantem polskiego ruchu zinowego.

Bibliografia

- Abramczyk, Ewa (1999). Fantastyka siedzi w głowie. *Gazeta Pomorska*, 280(15593), 13.
- [A'guś] (1996). Rumiko Takahashi. *Secret Service*, 4(34), 81.
- [A'guś] (1997a). Yu*Yu Hakusho. *Secret Service*, 1(42), 97.
- [A'guś] (1997b). City hunter. *Secret Service*, 1(42), 98–99.
- [Bazył] (1998). Fandominacja, część 1. *Kawaii*, 11(16), 50–51.
- [Bazył] (1999). Fandominacja, część 2. *Kawaii*, 1(17), 56–57.
- Braun, Juliusz (1997). W telewizji pokazali. *Gazeta Wyborcza*, 260(2553), 10.
- Ciosmak, Dariusz (2001). *Antologia zjńńw 1989–2001*. Kielce: Wydawnictwo Liberation.
- [Felicjan] (1996). Trzeba zabić te filmy. *Trybuna Śląska*, 209(17299), 14.
- Flont, Mateusz (2016). Tytuły polskich zinów. Wstęp do badań nad onimią „trzeciego obiegu” (1978–1989) i „obiegu alternatywnego” (od 1990). *Prace Językoznawcze*, XVIII/3, 31–54. Pobrano 20 kwietnia 2024 r., z: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Prace_Językoznawcze/Prace_Językoznawcze-r2016-t18-n3/Prace_Językoznawcze-r2016-t18-n3-s31-54/Prace_Językoznawcze-r2016-t18-n3-s31-54.pdf
- Flont, Mateusz (2017). (Anty)estetyka polskich zinów. Część I: „trzeci obieg” w latach 80. W: Wszolek, M. & Grech, M. & Siemes A. (red.), *Badanie i projektowanie komunikacji 6* (s. 245–264). Wrocław: Wydawnictwo Libron.
- Flont, Mateusz (2018). (Anty)estetyka wizualna polskich zinów. Część II: „obieg alternatywny” w latach 90. W: Wszolek, M. & Grech, M. & Siemes A. (red.), *Badanie komunikacji vol. 1* (s. 155–175). Wrocław: Wydawnictwo Libron.
- Głowacki, Bartosz (2010). Prasa trzeciego obiegu w okresie przelomu. *Kultura – Media – Teologia*, 3, 33–43. Pobrano 20 kwietnia 2024 r., z: https://kmt.uksw.edu.pl/media/pdf/kmt3_głowacki.pdf
- Goldberg, Wendy (2010). The Manga Phenomenon in America. W: Johnson-Woods T. (red.) *Manga. An Anthology of Global and Cultural Perspectives* (p. 281–296). New York: The Continuum International Publishing Group Inc.

¹⁸ Ostatni numer klasycznego „DOJI”, tj. nr 40, ukazał się w kwietniu 2004 roku. Kolejny numer, tj. tzw. „DOJI Specjal”, o nr. 41. ukazał się w 2011 roku, a jeszcze następny, nr 42, w roku 2023.

- [HAM] (1998). Perswazje i wycinki. *Polityka*, 4(2125), 52.
- Holmes, Leah, Mariel (2022). *Anime in the UK: The History, Cultural Context, and Evolution of UK Anime Fandom*. (praca magisterska, Bath Spa University). Pobrano 20 kwietnia 2024 r., z: https://www.researchgate.net/publication/359427029_Anime_in_the_UK_The_History_Cultural_Context_and_Evolution_of_UK_Anime_Fandom_-_MPhil_Thesis
- Jadwiszczok-Molencka, Helena & Molencki, Jacek (2016). Patrzyć, widzieć, interpretować. O kompetencjach interpretacyjnych odbiorców japońskich filmów animowanych. W: Dziewit, J. & Kołodziej, M. & Pisarek, A. (red.), *Patrzeć i widzenie w kontekstach kulturowych* (s. 197–228). Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach.
- Kajtoch, Wojciech (1999). *Świat prasy alternatywnej w zwierniadle jej słownictwa*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kalen, Elizabeth F. S. (2012). *Mostly Manga: A Genre Guide to Popular Manga, Manhwa, Manhua, and Anime*. Santa Barbara & Denver & Oxford: Holtzbrink.
- Kobus, Aldona (2013). Fanfiction a funkcjonowanie literatury popularnej. Zarys perspektywy historycznej. *Kultura Popularna*, 3, 147–158. doi: 10.5604/16448340.1094750. Pobrano 20 kwietnia 2024 r., z: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Kultura_Popularna/Kultura_Popularna-r2013-t-n3_\(37\)/Kultura_Popularna-r2013-t-n3_\(37\)-s146-158/Kultura_Popularna-r2013-t-n3_\(37\)-s146-158.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Kultura_Popularna/Kultura_Popularna-r2013-t-n3_(37)/Kultura_Popularna-r2013-t-n3_(37)-s146-158/Kultura_Popularna-r2013-t-n3_(37)-s146-158.pdf)
- Kopcik, Oliwia (2019). Gatunki dziennikarskie w anarchopunkowym zinnie „Chaos w mojej głowie” (badania wstępne). *Com.press*, 2(4), 20–39. Pobrano 20 kwietnia 2024 r., z: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/148442/kopcik_gatunki_dziennikarskie_w_anarchopunkowym_zinnie_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Korzeniewski, Robert (1995). Manga!. *Gambler*, 2(15), 56–58.
- Kotrych, Michał & Musiałowski, Paweł (2018). Anime w Polsce. Narodziny fandomu. *Kawaii*, 3(46), 76–80.
- Krzyżanowska, Joanna (2019). „Otaku” – zarys znaczenia terminu. W: Burszta, D. & Kobus, A. & Marek, K. (red.), *Chińskie Bajki. Fandom mangi i anime w Polsce* (s. 19–36). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Ledoux, Trish & Ranney, Doug (1997). *The Complete Anime Guide. Japanese Animation Film Directory & Resource Guide*. Issaquah: Tiger Mountain Press.
- [Mr. Root] (1996a). Manga Room. *Secret Service*, 3(33), 81–83.
- [Mr. Root] (1996b). Manga Room. *Secret Service*, 4(34), 81–83.
- [Mr. Root] (1996c). Manga Room. *Secret Service*, 6(36), 80, 82–83.
- [Mr. Root] (1997). Mangoweprzeciekil!. *Secret Service*, 5(46), 82–83.
- [Mr. Root] (1997a). Manga Room. *Secret Service*, 2(43), 96–99.
- [Mr. Root] (1997b). Manga Room. *Secret Service*, 3(44), 94–97.
- Nowakowski, Artur (2017). *Fanzin SF. Artysci – wydawcy – fandom*. Poznań: Instytut Kultury Popularnej.
- Orszulak-Dudkowska, Katarzyna (2016). „Zrób to sam/Do it yourself”. Nowe oblicza rzemiosła i rękodziela w kulturze współczesnej. *Zeszyty Wiejskie*, 22, 99–107. Pobrano 20 kwietnia 2024 r., z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_25139/c/Katarzyna_Orszulak_Dudkowska_99_107.pdf
- Patten, Fred (2004). *Watching Anime, Reading Manga. 25 Years of Essays and Reviews*. Berkeley: Stone Bridge Press.
- [PB] (1997a). Manga, Anime, Otake... *Express Ilustrowany*, 194(20712), 13.
- [PB] (1997b). Weekend z komiksem. *Express Ilustrowany*, 199(20717), 13.
- [PB] (1997c). Japonia w Łodzi. *Express Ilustrowany*, 204(20722), 13.
- [PB] (1997d). Święto w Komikslandzie. *Express Ilustrowany*, 223(20741), 12.

- [PB] (1997e). Pozdrowienia po japońsku. *Express Ilustrowany*, 248(20766), 13.
- Pęczak, Mirosław (1992). *Mały słownik subkultur młodzieżowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Piątek, Tomasz (1998). Mang(i)a seksu, czyli nienasylenie po japońsku. *Film*, 10, 130–132.
- Reczulski, Łukasz (2023). *Narodziny i rozkwit Polskiej Rzeczypospolitej Mangowej*. Łódź: Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego & Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, oddział w Łódź.
- Reczulski, Łukasz & Gamus, Paula (2015). Historia łódzkiego fandomu mangi i anime w latach 1995–2010. *Acta Universitatis Lodzjensis: Folia Librorum*, 2(21), 27–50.
- Rogóż, Piotr (1997). Otaku. *Kawaii*, 1(1), 50–51.
- [Root-San] (1995). Manga Room. *Secret Service*, 11(29), 82–83.
- Siuda, Piotr & Karolewska, Anna (2014). *Japonizacja. Anime i jego polscy fani*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe KATEDRA.
- Swóll, Radosław (2012). Zakochany w M. Początki ruchu mangowego w Polsce. *Zeszyty Komiksowe*, 1(13), 10–13.
- Wiącek, Elżbieta (2013). Nowy konsumeryzm i kultura shōjo. Obraz współczesnej Japonii w twórczości Banany Yoshimoto. W: Banaś, M. & Dziadowiec, J. (red.), *Współczesne transformacje: kultura, polityka, gospodarka* (s. 137–152). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Wójcik, Rafał (2011). O pewnej nieobecności. Fanzyny komiksowe w polskich bibliotekach. W: Gajewska, G. & Wójcik, R. (red.), *Kontekstony miks. Przechopowiesci graficzne do analiz kultury współczesnej* (s. 409–418). Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Zarychta, Karolina (2015). Zarys historii mangi. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej*, 1(7), 159–173.

Polish manga fanzines. A contribution to study the phenomenon

ABSTRACT: The text introduces the phenomenon of the so-called manga fanzines, i.e. independent, self-published magazines devoted to the issue of Japanese pop culture, created by people fascinated by this topic and addressed to people who share this interest. The author of the article focuses on the discussion of the oldest Polish magazines of this type, introduced into circulation within the subcultural in the years 1995–1997 and presents their bibliological and historical characteristics. The paper discusses as many as ten Polish manga fanzines, including the Krakow fanzine "Kawaii", the oldest Polish magazine of this type.

KEYWORDS: fanzin, independent press, manga, anime, pop culture

Mariya Diassakoula

Uniwersytet Łódzki

e-mail: mdiassakoula@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-0006-3401-9035>

pod red. dr hab. Agaty Walczak-Niewiadomskiej

Uniwersytet Łódzki

e-mail: agata.walczak-niewiadomska@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9292-1805>

[Ilustracje w polskich książkach dla dzieci poświęconych niepełnosprawności – analiza wybranych przykładów z lat 2018–2022

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.03>

Abstrakt: Niepełnosprawność to trudny temat, tak jak śmierć, choroba czy wojna. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 r. osoby niepełnosprawne stanowią ponad 14% polskiego społeczeństwa. Niestety książki dla dzieci o niepełnosprawności nadal odgrywają marginalną rolę na polskim rynku wydawniczym.

Autorka koncentruje się na analizie dostępności i popularności książek dla dzieci o niepełnosprawności na polskim rynku wydawniczym, posługując się w tym celu metodą bibliograficzną i analizą treści, a także na roli i znaczeniu ilustracji na wybranych przykładach z lat 2018–2022.

Badanie podkreśla znaczenie ilustracji jako narzędzia komunikacji oraz potrzebę lepszej reprezentacji tematyki niepełnosprawności w literaturze dziecięcej. Wnioski dostarczają ważnych informacji autorom, wydawcom, pedagogom i rodzicom, a także stanowią punkt wyjścia do dalszych badań nad wpływem ilustracji na percepcję czytelników i kontynuację tematyki w omawianym obszarze literatury.

Słowa kluczowe: literatura dla dzieci, studia nad niepełnosprawnością, ilustracja

Wstęp

Książki dla dzieci odgrywają niezwykle istotną rolę w procesie rozwoju poznawczego, emocjonalnego i społecznego tej grupy. Stanowią one wspaniałe narzędzie, które wprowadza najmłodszych czytelników w świat pełen możliwości, pomagając im zrozumieć złożoność otaczającej ich rzeczywistości, dotknąć nieznanego, przeżyć niezwykle przygody oraz rozwijać swoją wyobraźnię i kształtować własną osobowość. Jednak książki dla dzieci pełnią również istotną rolę w oswojaniu trudnych tematów, takich jak śmierć, wojna, choroba czy niepełnosprawność, które mogą być często zbyt skomplikowane do zrozumienia dla najmłodszych czytelników, mogą wywoływać różnorodne emocje i pytania. W tym kontekście książki stanowią cenny środek, który pomaga dzieciom w przyswajaniu tych trudnych tematów.

Dla czytelników, którzy wcześniej nie mieli styczności z niepełnosprawnością, książki poświęcone tej tematyce stwarzają możliwość spojrzenia na drugiego człowieka, zrozumienia jego świata, potrzeb, aspiracji, problemów i marzeń. Te książki, poprzez angażującą fabułę i wzruszające ilustracje, otwierają drzwi do nowych perspektyw i rozbudzają empatię u czytelników. Dają one szansę na lepsze poznanie niepełnosprawności i przyczyniają się do budowania społeczeństwa opartego na akceptacji różnorodności. Natomiast dla czytelników z niepełnosprawnością, książki o tej tematyce stanowią nie tylko odzwierciedlenie ich własnych doświadczeń, ale także źródło wsparcia i zrozumienia. Bohaterowie, którzy zmagają się z podobnymi trudnościami, mogą stać się inspiracją i punktem odniesienia, pomagając odnaleźć się w znajomych sytuacjach życiowych oraz poczuć się integralną częścią społeczeństwa. Właśnie ze względu na tę unikalną rolę książek dla dzieci w kontekście niepełnosprawności, poddane zostaną analizie ilustracje w książkach dla dzieci poświęconych temu tematowi. Pozwoli to określić, w jaki sposób ilustracje pełnią funkcję nie tylko estetyczną, ale także edukacyjną i terapeutyczną, wpływając na percepcję i akceptację niepełnosprawności przez najmłodszych czytelników.

Mimo rosnącej liczby publikacji na temat niepełnosprawności, zaobserwowano lukę badawczą w temacie analizy ilustracji w książkach dla dzieci poświęconych niepełnosprawności w Polsce. Podjęto zatem ten wątek w celu zrozumienia roli warstwy ilustracyjnej, jej różnorodności stylistycznej oraz sposobu ukazywania niepełnosprawności.

Cel, problemy badawcze i metody

Celem niniejszej pracy jest przeprowadzenie analizy ilustracji w książkach dla dzieci poświęconych niepełnosprawności wydanych w Polsce w latach 2018–2022. Badanie koncentruje się na analizie obecności książek dla dzieci

o niepełnosprawności na polskim rynku wydawniczym, identyfikacji różnych technik i stylów ilustracyjnych, sposobach reprezentacji postaci z niepełnosprawnościami.

Aby zrealizować postawione cele zdecydowano się sformułować kilka obszarów badawczych. Pierwszy koncentruje się na analizie dostępności i popularności książek dla dzieci o niepełnosprawności na polskim rynku wydawniczym. Celem jest zidentyfikowanie, jak duży odsetek książek dla dzieci dotyczy tematu niepełnosprawności w porównaniu z innymi tematami oraz jakie są trendy wydawnicze w tym obszarze. Drugi obszar skupia się na analizie ilustracji przedstawiających niepełnosprawność w książkach dla dzieci. Celem jest zaprezentowanie różnych sposobów przedstawiania niepełnosprawności przez ilustratorów, ich wyborów stylistycznych, kompozycyjnych i kolorystycznych. Trzeci obszar badawczy dotyczy technik i metod ilustracyjnych wykorzystywanych przez ilustratorów w celu przedstawienia bohaterów z niepełnosprawnościami w atrakcyjny sposób dla czytelnika. Celem jest analiza różnych podejść i technik, takich jak użycie kolorów, ekspresji twarzy i ruchu postaci, aby lepiej zrozumieć, jak ilustratorzy tworzą wizerunek bohaterów z niepełnosprawnościami. Ostatni obszar zajmuje się analizą ilustracji przedstawiających niepełnosprawność intelektualną w książkach dla dzieci. Celem jest zrozumienie sposobów przedstawiania tej formy niepełnosprawności przez ilustratorów, ich wyborów wizualnych i komunikacyjnych oraz wpływu tych obrazów na percepcję i zrozumienie niepełnosprawności intelektualnej.

Ze względu na przedmiot i cel badań zdecydowano posłużyć się metodami mieszanymi, które łączą metody ilościowe i jakościowe. Do selekcji opisów bibliograficznych książek użyto metody analizy danych zastanych, polegającej na przetwarzaniu za pomocą metod statystycznych opisowych danych, które powstały bez ingerencji badacza w celu wyciągnięcia istotnych informacji. Do celów niniejszej pracy dane zastane dotyczące przedziału lat 2018–2022 zostały uzyskane na podstawie *Urzędowego Wykazu Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnika Bibliograficznego* wydawanego corocznie przez Bibliotekę Narodową (do 2020 roku funkcjonował pod tytułem *Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej*). Ponadto wykorzystano metodę bibliograficzną, zwłaszcza w kontekście opracowania spisu książek, na podstawie których dokonano analizy. W przypadku danej pracy wykorzystanie metody bibliograficznej miało za cel zrozumienie i opisanie sytuacji książki dla dzieci o niepełnosprawności na polskim rynku wydawniczym. Zostały do tego użyte metody statystyczne, opisowe, jak również porównanie z opisanymi przez innych badaczy sytuacji ogólnej na rynku wydawniczym książki dla dzieci.

Podczas badań wybranych książek dla dzieci na temat niepełnosprawności wydanych w Polsce w latach 2018–2022 została wykorzystana metoda analizy treści. Użyto jej do analizy jakościowej i opisowej różnych aspektów ilustracji zamieszczonych w zbiorze wybranych publikacji w celu zrozumienia treści, przekazów, funkcji i tendencji ilustracji, a także jej relacji z tekstem wybranych pozycji i odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Jednostkami analizy były książki wybrane do badania, uwzględniające wiek docelowej grupy czytelników, rok wydania, rodzaj niepełnosprawności przedstawionej w książce oraz to, czy autor jest również ilustratorem danej książki. Dzięki temu zapewniono różnorodność próby badawczej i możliwość porównania zmian w sposobie przedstawiania niepełnosprawności w książkach dla dzieci.

Definicje pojęcia „niepełnosprawności”

Semantyka „niepełnosprawności” bardzo zmieniała się w historii, zależała od geografii, wykształcenia, religii, wierzeń i tradycji. Wciąż trwa walka o zmianę percepcji niepełnosprawności z modelu medycznego, w którym ona jest upośledzeniem na skutek choroby lub wypadku, do modelu społecznego, gdzie samo społeczeństwo tworzy niepełnosprawność poprzez bariery architektoniczne i społeczne (Przybylski, 2010). Społeczny model niepełnosprawności powstał pod koniec lat 60. XX wieku w Stanach Zjednoczonych podczas protestów emancypacyjnych osób z niepełnosprawnościami (Barnes & Mercer, 2008). Związek Niepełnosprawnych Fizycznie Przeciwko Segregacji (Union of the Physically Impaired Against Segregation – UPIAS) w Wielkiej Brytanii stworzył definicję, która odróżnia upośledzenie od niepełnosprawności, tym samym zwracając uwagę na istniejącą dyskryminację osób z niepełnosprawnościami. Według UPIAS uszkodzenie (upośledzenie) oznacza całkowity albo częściowy brak kończyny lub ułomność kończyny, narządu lub funkcjonowania organizmu. Niepełnosprawność zaś to niekorzyści lub ograniczenia aktywności spowodowane współczesną organizacją społeczeństwa, które nie bierze pod uwagę ludzi niepełnosprawnych fizycznie, wykluczając ich z udziału w głównym nurcie życia społecznego (tamże).

W drugim modelu chodzi nie o ograniczenia wynikające ze zdrowia fizycznego albo psychicznego osoby, lecz o ograniczenia tworzone przez społeczeństwo, poprzez stereotypy, wykluczenia, dyskryminacje i bariery korzystania z dóbr społecznych. Osoby z niepełnosprawnościami walczą o swoje prawa nie tylko do leczenia i rehabilitacji, ale również do tworzenia rodzin, uczestniczenia w życiu społecznym, kulturalnym i politycznym, do równego traktowania.

Istnieje wiele definicji niepełnosprawności, stworzonych na potrzeby różnych dziedzin nauki. Alicja Fidowicz wyróżnia definicje fizjologiczne, medyczne, prawne, psychologiczne i etyczne, które skupiają się na jednostkowym

albo społecznym podejściu do niepełnosprawności (2020). Polska ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych definiuje niepełnosprawność jako „trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy” (Dz. U. 1997, nr 123, poz. 776, art. 1). Warto też zaznaczyć, że określenia „inwalida” i „inwalidztwo” zostały zastąpione pojęciami „niepełnosprawni” i „niepełnosprawność”, które z kolei zostały zamienione na „osoba z niepełnosprawnością” (Garbat, 2015).

W 2008 roku przy współpracy Głównego Urzędu Statystycznego ukazała się publikacja pod tytułem *Zdrowie dzieci i młodzieży w Polsce*, w której na potrzeby przeprowadzonych badań zdefiniowano niepełnosprawność dzieci w wymiarze biologicznym i prawnym. Niepełnosprawność biologiczna dotyczyła „dzieci, których sprawność fizyczna lub psychiczna potrzebna do wykonywania zadań życiowych była mniejsza w porównaniu z możliwościami dzieci w zbliżonym wieku i poważnie utrudnia bądź uniemożliwia im normalne funkcjonowanie” (Szyborski & Jakóbiak, 2008).

Rafał Jendrzejewski na stronie serwisu gov.pl pisze: „W Polsce osób z niepełnosprawnościami, które mają prawne potwierdzenie niepełnosprawności, jest ponad 3 mln. W rzeczywistości jest ich dużo więcej – od 4 do 7 mln” (Jendrzejewski, [b.d.]). „Na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 roku liczba osób niepełnosprawnych ogółem według stanu na dzień 31 marca 2021 r. wynosiła 5,4 mln. i stanowiła 14,3% ludności kraju wobec 12,2% w 2011 r. oraz 14,3% w 2002 r” (Janicka, 2024). Według Raportu Głównego Urzędu Statystycznego z 2022 roku, w roku szkolnym 2021/2022 40804 dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności uczęszczało do placówek wychowania przedszkolnego, a 204,8 tysięcy dzieci i młodzieży (4,1% ogólnej liczby uczniów) kształciło się w szkołach (2022).

Rynek wydawniczy książki dla dzieci w Polsce – analiza lat 2018–2022

Książka jest ważnym narzędziem wspomagającym proces kształtowania dziecka, jego edukację, rozwój i pełniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie. Agata Walczak-Niewiadomska w książce *Wczesna alfabetyzacja i jej miejsce w działalności bibliotek publicznych* opisała jak ważną rolę odgrywa jak najwcześniejszy, początkowo nieświadomy, kontakt dziecka z książką, który odbywa się za pomocą pośredników (2019). Dystrybucja książek dla dzieci odbywa się różnorodnymi metodami i sposobami. Można nawet powiedzieć, że książki dla dzieci można znaleźć wszędzie. W tradycyjnej drukowanej formie są wystawiane w hipermarketach, hurtowniach, kioskach z prasą, księgarniach, stanowiskach

z „tanią książką”, sklepach dla dzieci. W formacie tradycyjnym, w postaci e-booków lub aplikacji są dostępne online na stronach księgarń, wydawnictw, sieciowych sklepów internetowych (Allegro, Amazon), czy sklepów specjalizujących się w książkach dla dzieci (MamOutlet.pl, Empik School). Książki dla dzieci są dystrybuowane również w ramach inicjatyw promujących czytelnictwo w szkołach, bibliotekach, szpitalach (m.in. w ramach projektu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Mała książka wielki człowiek”).

Biblioteka Narodowa w corocznie publikowanym raporcie *Ruch Wydawniczy w liczbach* do książek dla dzieci zalicza:

literaturę piękną (książeczki obrazkowe, baśnie, bajki, proste opowiadki obyczajowe lub przygodowe dla przedszkolaków, powieści obyczajowe i przygodowe dla dzieci wczesnoszkolnych) i publikacje niebeletrystyczne (książki popularnonaukowe, a także książeczki do rysowania, wyklejania itd.) skierowane do dzieci w wieku do 13 lat (Dawidowicz-Chymkowska, 2023).

W 2018 roku wydano 2806 publikacji dla dzieci, o 5% mniej niż rok wcześniej, co przerwało trwający od 2013 roku wzrost liczby publikacji (co roku liczba wydawanych publikacji zwiększała się mniej więcej o 1/3). W 2019 roku wydano 3261 książek dla dzieci, w 2020 znacznie mniej (2703 książek), a rok 2021 znacząco nadrobił straty pierwszego roku pandemii – wydano 3005 pozycji. W 2022 roku wydano 3380 książek, co pozwala stwierdzić stopniowy wzrost liczby publikacji dla dzieci na rynku wydawniczym (Dawidowicz-Chymkowska, 2023).

W analizowanych latach najwięcej tytułów dla dzieci odnotowano w wydawnictwach: Zielona Sowa (10656), Wydawnictwo Olesiejuk we współpracy z Dressler Dublin (796), Grupa Wydawnicza Foksal (593), Wydawnictwo Egmont (496), Media Service Zawada (459), Harper Collins Polska (374), Wydawnictwo Aksjomat (292) i Wydawnictwo Skrzat (172). Najwięcej książek opublikowano w województwach mazowieckim, małopolskim, śląskim i wielkopolskim.

2/3 wydanych książek stanowiły książki napisane w oryginale w języku polskim, 1/3 to tłumaczenia z innych języków. Wśród tłumaczeń w latach 2018–2022 dominowała literatura amerykańska i angielska, francuska, niemiecka, włoska, w 2020 roku – literatura skandynawska, a w 2022 – literatura ukraińska. Około 92% książek wydanych w latach 2018–2022 to utwory po raz pierwszy opublikowane w XXI wieku, 6% – utwory z XX wieku i 2% – z jeszcze wcześniejszych lat. Podział wiekowy odbiorców wśród wydawanych tytułów dla dzieci nie jest równomierny. Najwięcej tytułów kierowanych było do dzieci w wieku 0–8 lat (26%), trochę mniej dla dzieci z grupy wiekowej 0–5 lat (22%), a najmniej dla dzieci w wieku 0–13 lat (13%). Dla dzieci w wieku 6–8 lat średnio opublikowano 21% książek, a dla kategorii 6–13 lat – 16%.

Polski rynek książki dla dzieci ciągle się rozwija. W ofercie dla młodego czytelnika można znaleźć zarówno nowe tytuły, jak i dobrze znanych autorów klasyki literatury, np. Jana Brzechwę, Juliana Tuwima, Astrid Lindgren, Mary Pope Osborn czy Tove Jansson. Podejmowane są liczne inicjatywy na rzecz promocji książki i czytania wśród dzieci, powstają nagrody dla twórców i wydawców. Z jednej strony, przez zaistnienie mocnej konkurencji, rynek oferuje dobrej jakości książki, ciekawe rozwiązania graficzne, interaktywne elementy, różnorodne tematy, a z drugiej strony charakteryzuje się agresywnym marketingiem, kulturą masową i nastawieniem na zysk.

Książki dla dzieci poświęcone niepełnosprawności

Niepełnosprawność jest tematem poruszonym w literaturze od dawna, lecz w przypadku literatury dla dzieci jest zjawiskiem mocno pomijanym przez autorów. Z badań przeprowadzonych przez Ewę Tomasiak wynika, że na 150 zgromadzonych i opisanych pozycji z XIX i XX wieku, tylko cztery są skierowane do dzieci: *Heidi* Johanny Spyri, *Tajemniczy ogród* Frances Hodgson Burnett, *Polyanna* Eleanor Porter i *Spotkanie nad morzem* Jadwigi Korczakowskiej (Zabawa, 2014).

W XXI wieku powstało wiele utworów, w których główny bohater ma zespół Downa lub autyzm (Dorota Tetrakowska – 2001 – *Poczwarka*, Roksana Jędrzejewska-Wróbel – 2008 – *Kosmita*, Monika Krajewska – 2009 – *Mój młodszy brat*, Katarzyna Ryrych – 2011 – *Wyspa mojej siostry*, Eliza Piotrowska – 2011 – *Żółte kółka. Mam na imię Inna*). Niepełnosprawność przestała być jednorodna, zaczęła nabierać różne postacie i formy, odeszła wyłącznie od medycznych definicji (między innymi w nazewnictwie chorób i stanów, jak „debil”, „idiota”, „niedorozwinięty”). Bohaterowie na własny sposób kreują postrzeganie własnej niepełnosprawności, samodzielnie opowiadają własną historię i nadają brzmienie swojemu stosunkowi do niepełnosprawności (Katarzyna Ryrych – 2013 – *O Stephenie Hawkingu, czarnej dziurze i myszach podpodłogowych*). Nie są oni definiowani wyłącznie przez własną niepełnosprawność, lecz uczestniczą w życiu społecznym, interesują się innymi obszarami życia poza niepełnosprawnością, mogą mieć uczucia romantyczne (Marcin Koziol – 2017 – *Skrzynia władcy piorunów*). W relacjach z otoczeniem również zaszło wiele zmian: bohater wciąż jest częścią grupy, lecz już nie na jej obrzeżach, przyjęty wyłącznie za wyjątkowe zdolności, ale stanowi jej integralną część. Jedyne, co go wyróżnia na tle pozostałych, to niepełnosprawność. Opisane są również zachowania ableistyczne lub dyskryminujące w stosunku do osób z niepełnosprawnościami przez innych (rówieśników lub dorosłych), jak na przykład niechęć rodziców do zabawy własnego „sprawnego” dziecka z niepełnosprawnym

(Renata Piątkowska, Anna Czerwińska-Rydel – 2014 – *Moje prawa, ważna sprawa!*), nieprzyjęcie i niechęć wyrażana przez rówieśników lub rodzinę (Dorota Tetrakowska – 2001 – *Poczwarka*, Eliza Piotrowska – 2011 – *Żółte kółka. Mam na imię Inna*) lub z innej strony nadopiekuńczość (Barbara Gawryluk – 2011 – *Moje Bullerbyn*, Irena Landau – 2011 – *Uszy do góry*) (Fidowicz, 2016).

Zmiany, które zaszły w literaturze dla dzieci na temat niepełnosprawności częściowo odzwierciedlają zmiany, które zachodzą w społeczeństwie (jak zmiana negatywnego postrzegania niepełnosprawności ruchowej, wzrokowej lub słuchowej), stan obecnej wiedzy medycznej i naukowej (na przykład autyzm przestał być postrzegany jako choroba, lecz stan, progres w leczeniu i rehabilitacji), jest również spowodowany większą obecnością osób z niepełnosprawnościami w przestrzeni publicznej i medialnej (poprzez częściowe zniesienie barier architektonicznych osoby z niepełnosprawnościami można spotkać w miejscach publicznych, transporcie, szkołach, uczelniach, przychodniach) i większą inkluzyjnością społeczeństwa, niż w poprzednich stuleciach. Niemniej – ze względu na wpływ, który literatura wywiera na młodego czytelnika, jej walory edukacyjne i dydaktyczne – autorzy tworzą świat, do którego dążymy (przykładem tego jest wciąż istniejąca w kulturze niechęć do osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi). Jednocześnie z literaturą przybliżającą niepełnosprawność, wciąż powstają pozycje powielające stereotypy (może to być spowodowane faktem, że prawie wszystkie utwory dla dzieci są tworzone przez osoby pełnosprawne i odtwarzają ich wyobrażenie bycia osobą z niepełnosprawnościami) lub moralizujące, pokazujące zachowania w sytuacjach jednoznacznych, pozbawiając czytelnika możliwości szerszego krajobrazu i ograniczające dalszą refleksję. Literatura dla dzieci na temat niepełnosprawności jest ważna i niestety wciąż mało obecna na polskim rynku wydawniczym. „Odczarowuje” ona obraz Innego, robi go bliższym, pozwala się utożsamić, dowiedzieć się o nim, jego świecie trochę więcej, zrozumieć jego i samego siebie.

Analizie poddano publikacje z lat 2018–2022 zamieszczone w *Urzędowym Wykazie Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej* na stronie Biblioteki Narodowej, będącym częścią polskiej bieżącej bibliografii narodowej. Brano pod uwagę publikacje z działu Literatura dla dzieci i młodzieży, skierowane do czytelników w wieku od 0 do 13 lat, które w swoim temacie odnoszą się do zagadnienia niepełnosprawności.

Niektóre z zamieszczonych publikacji postanowiono odrzucić, ponieważ były opublikowane przed rokiem 2018, co nie spełniało wyznaczonych kryteriów doboru. Przy analizie materiału pojawiły się wątpliwości co do kwestii doboru niektórych publikacji do wyznaczonego zakresu. Zdecydowano się te publikacje odrzucić, ponieważ zagadnienia te same w sobie nie są jednoznaczne ze stwierdzeniem niepełnosprawności. Jako przykład można przywołać takie

choroby, jak AZS (Atopowe Zapalenie Skóry) lub astmę, które nie są zaliczane do niepełnosprawności, chociaż w przypadku silnego natężenia mogą być powodem do wydania orzeczenia o niepełnosprawności.

Podczas prowadzenia badań napotkano na pewne trudności związane z dostępem do niektórych publikacji. Niektóre z nich były wydawane w niewielkim nakładzie lub dystrybuowane jedynie przez fundacje lub samych autorów w ramach określonych kampanii społecznych. Ograniczona dostępność tych książek mogła wpływać na pełną reprezentację analizowanego materiału i wniesienie kompleksowego spojrzenia na temat ilustrowanych dzieł poświęconych niepełnosprawności dla dzieci. Jednakże, pomimo tych trudności, udało się zgromadzić znaczną liczbę publikacji i przeprowadzić wszechstronne badania, które dostarczyły wartościowych wniosków i refleksji na temat roli ilustracji w książkach dla dzieci dotyczących niepełnosprawności. Pominięte pozycje stanowią jednocześnie punkt wyjścia dla dalszych badań i rozważań, które mogą dalej poszerzać wiedzę w obrębie tej tematyki.

Do analizowanego zbioru weszły 134 publikacje, które w swoim opisie miały hasła wprost nawiązujące do niepełnosprawności: „niepełnosprawność”, „osoby z niepełnosprawnością”, „osoby z niepełnosprawnością fizyczną”, „dziecko z niepełnosprawnością”, „dziecko niepełnosprawne fizycznie”, „dziecko niepełnosprawne ruchowo”, „sportowcy niepełnosprawni”; stanów związanych z niepełnosprawnością: „autyzm”, „dziecko autystyczne”, „dziecko z zespołem Downa”, „osoby z zespołem Downa”, „dziecko głuche”, „młodzież niewidoma”, „dziecko niewidome”, „amputacja kończyny”; niektórych chorób, które stanowią podstawę do orzekania o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności według Dz.U. 2002 nr 17 poz. 162: „chorzy w stanach terminalnych”, „chorzy na nowotwory”, „dziecko chore na nowotwór”, „białaczką”, „dziecko chore na białaczkę”, „chorzy psychicznie”, „chorzy ze stwardnieniem rozsianym”, „choroba Alzheimera”, „chorzy z chorobą Alzheimera”, „cukrzyca”, „dziecko chore na cukrzycę”, „cukrzyca typu I”, „choroby serca”, „dziecko chore na padaczkę”, „epileptycy”, a także tematów związanych z niepełnosprawnością: „pies asystujący”.

W 2018 roku wydano 24 książki dla dzieci na temat niepełnosprawności, w 2019 – 21, w 2020 roku – 27 tytułów, w 2021 – 33 i w 2022 – 29. Warto zaznaczyć, że niekiedy tytuły są zgłaszane rok później lub więcej po wydaniu książki, z tego powodu liczba tytułów rzeczywiście wydanych może być niepełna.

W latach 2018–2022 najwięcej książek poświęconych niepełnosprawności wydano w wydawnictwach: Wydawnictwo Literatura (8), Wydawnictwo Skrząt (5), Wydawnictwo Czelej (4), Fundacja Podróże bez Granic (4), AlatusMed (3), Wilga – Grupa Wydawnicza Foksal (3), Wydawnictwo Psychoskok (3), Zielona

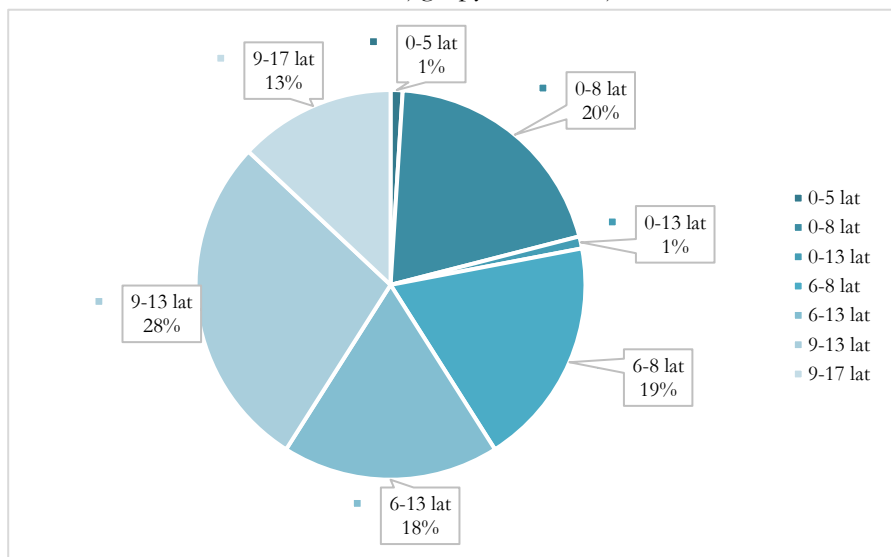
Sowa (3). 17 pozycji zostało wydanych przez fundacje, 3 nakładem własnym autora, 2 przez ośrodki (metodyczno-edukacyjny i szkolno-wychowawczy).

Większość publikacji została oryginalnie napisana w języku polskim. W przypadku 46 publikacji językiem oryginału był język obcy (angielski, francuski, szwedzki, hiszpański, chiński i norweski) i wydano je w języku polskim, a 7 zostało opublikowanych w innych językach niż polski (angielski, ukraiński i wietnamski).

Prawie wszystkie książki po raz pierwszy zostały wydane w XXI wieku, jedynie 23 pozycje pochodzą z XX wieku i są to *Tajemniczy Ogród* (pierwsze wydanie z 1911 r.) Frances Hodgson Burnett, *Błękitny Zamek* (pierwsze wydanie z 1926 r.) Lucy Maud Montgomery i *Gołymi Rękami* (pierwsze wydanie z 1995 r.) Barta Moeyaerta.

Najwięcej książek jest skierowanych do dzieci w wieku 9–13 lat (42), trochę mniej dla dzieci w wieku 0–8 lat (25), w wieku 6–8 lat (24) i 6–13 lat (23). Tylko jedna książka przeznaczona jest dla dzieci 0–13 lat, 2 książki są skierowane do dzieci w wieku 0–5 lat, a 16 publikacji skierowano do dzieci i młodzieży w wieku 9–17 lat. Jedna książka została wydana bez oznaczenia wieku grupy docelowej (por. il. 1).

Ilustracja 1. Liczba wydanych książek dla dzieci na temat niepełnosprawności w Polsce w latach 2018–2022 ze względu na grupę wiekową docelowej grupy odbiorczej

Źródło: opracowanie własne

Zauważono dominację tematu niepełnosprawności ruchowej w każdej z grup wiekowych, chociaż tematy ciężkiej choroby i niepełnosprawności intelektualnej są obecne w każdej grupie wiekowej, między innymi wśród książek skierowanych dla najmłodszych czytelników.

Ciekawym przypadkiem jest *Tajemniczy Ogród* (1911) Frances Hodgson Burnett, który został wydany 20 razy w ciągu 5 lat. Powieść należy do klasyki literatury dla dzieci i młodzieży, jest często czytana w szkołach jako lektura szkolna i cieszy się dużym zainteresowaniem wśród dzieci i dorosłych. Z badań przeprowadzonych przez Alicję Fidowicz w 2013 roku wśród uczniów krakowskich szkół wynika, że *Tajemniczy Ogród* był najczęściej wymienianym źródłem wiedzy o niepełnosprawności, a dla niektórych jedyną znaną książką dotyczącą niepełnosprawności (2020). Opowieść porusza uniwersalne tematy przyjaźni, wewnętrznej siły, magii natury i pokonywania osobistych trudności. Jednym z bohaterów jest Colin, który choruje na paraliż i jest skazany na leżenie w łóżku. Temat niepełnosprawności jest związany z izolacją, poczuciem bezradności, niemożności wykonywania podstawowych czynności, ale również z odzyskaniem wiary w siebie i udowodnieniem sobie i innym, że niepełnosprawność nie definiuje osoby, jej relacji z innymi i możliwości.

Część publikacji powstała w ramach serii w całości związanych z tematem niepełnosprawności (*Wyjątkowy smok Płomyczek* (2020) Wiolety Piróg) lub choroby (*Gdy cukrzyca atakuje... czyli Filipa droga do równowagi* (2018) Ewy Jani, *Choroba taty* (2018) Anny Sołtys), albo jako jedyna publikacja na temat niepełnosprawności z serii (*Kicia Kocia gra w piłkę* (2019) Anity Głowińskiej, *Stella, Pikuś i radość* (2020) Niny Lussy).

Niektórzy autorzy są jednocześnie ilustratorami własnych książek (*Kulawa książeczka* (2022) Dawida Trzuskolasa, *Świat Frankie* (2022) Aoife Dooley, *Kicia Kocia gra w piłkę* Anity Głowińskiej), w przypadku książek *Kulawa książeczka* (2022) Dawida Trzuskolasa, *Зайчик-нестрібайчик подорожує* [(*Zajcik-nestribajcik podorozue*)] i *Зайчик-нестрібайчик та його смілива мама* [*Zajcik-nestribajcik ta jogo smiliva mama*] (2022) Oksany Draczkowskiej, ilustracje zostały wykonane przez dzieci autorów.

Inaczej niż przy autorach książek, w przypadku ilustratorów jest mniej informacji zamieszczonych w sieci, dotyczących motywacji wyboru tematu ilustrowanych książek. Brakuje wywiadów z ilustratorami, tylko w niektórych przypadkach na stronach z własnym portfolio podane są informacje na temat zainteresowań, hobby, sytuacji rodzinnej ilustratorów, czego jest zdecydowanie za mało, żeby wyciągnąć wnioski skąd (oprócz tekstu publikacji) ilustratorzy czerpali inspiracji do tworzenia postaci, ich wyglądu, czy posiadali wystarczająco wiedzy na temat ilustrowanej niepełnosprawności, czy sięgali po wiedzę specjalistów lub osób z niepełnosprawnościami.

Autorzy i ilustratorzy książek poświęconych niepełnosprawności są w różny sposób związani z tematem. Dla niektórych temat niepełnosprawności jest szczególnie bliski, ponieważ dotyczy ich osobiście (*Świat Frankie* (2022) Aoife Dooley), ich dzieci (*Wyjątkowy smok Płomyczek* (2020) Wiolety Piróg), rodzeństwa (*Świat według Jędrzeja czyli Krótka historia osoby z autyzmem* (2019) Hanny Siaty), rodziny (*Chłopiec, który wyszedł z szafy: historia zainspirowana prawdziwymi wydarzeniami* (2022) Eweliny Czeberkus-Poniewiery). Niektórzy autorzy są związani zawodowo poprzez pracę jako: tyflopedagog (*Piotruś* (2018) Joanny Dłuskiej, *Dwa brakujące słowa* (2018) Zbigniewa Kowerczyka), pedagog (*Oswajanie przez bajanie: bajki psychoterapeutyczne* (2019) Sabiny Furmańskiej, *Listy do A.: mieszka z nami Alzheimer* (2019) Anny Sakowicz), psycholog (*Doskonały projekt: książka o autyzmie* (2019) dr Tracy Packiam Alloway), pracownik socjalny (*Benio, tata i reszta świata* (2019) Izabeli Michty), terapeuta (*Małe troski i duże problemy: mamo, czy dobrze mnie znasz?: tato, czy wiesz, kim będę?* (2020) Ewy Ogińskiej). Są też autorzy i ilustratorzy nie związani z tematem niepełnosprawności wprost, którzy sięgali po wiedzę specjalistów (*Gdy cukrzyca atakuje... czyli Filipa droga do równowagi* (2018) Ewy Jani, *Moje Bullerbyn* (2018) Barbary Gawryluk), spędzali czas z dziećmi z niepełnosprawnościami i ich rodzicami (*Żółte kółka: mam na imię Inna* (2018) Elizy Piotrowskiej), terapeutami i lekarzami. Wiele książek powstało we współpracy z fundacjami (*Przyjaciel Pirat* (2020) Marty Ostrowskiej) i ośrodkami specjalistycznymi (*Róża: opowieść sceniczna dla dzieci o matce Elżbiecie Róży Czackiej z odwołaniem do jej własnych słów* (2018) Szymona Sławińskiego) lub na ich zlecenie.

Z analizy wynika, że książki dla dzieci i młodzieży w wieku 9–13 i 9–17 lat często oprócz okładki nie mają ilustracji (*Gołymi rękami* (2020) Barta Moeyaerta, *Ostatnie zdjęcie* (2022) Aldony Szczygieł). Można to uzasadnić tym, że książki skierowane do tej grupy odbiorczej już bardziej przypominają książki dla dorosłych czytelników, zwykle mają bardziej rozbudowaną fabułę, więcej stron, są wydrukowane na innej jakości papierze. Dzieci i młodzież w tym wieku mają bardziej rozbudowaną wyobraźnię i w mniejszym stopniu potrzebują pomocy ilustracji do zrozumienia i dopełnienia tekstu, a często brak ilustracji w przypadku starszego czytelnika pomaga bardziej skupić się na tekście.

Pojęcie „ilustracji”, jej rola i znaczenie w książkach dla dzieci

Ilustracja odgrywa istotną rolę w książkach dla dzieci, stanowiąc nieodłączny element ich treści i wizualnej prezentacji, pełniąc nie tylko funkcję estetyczną, ale również edukacyjną, emocjonalną i kreatywną. Według Janiny Wiercińskiej „ilustracja to utwór rysunkowy, malarski, graficzny, a nawet fotograficzny, umieszczony w rękopisie lub jakimkolwiek druku. Zadaniem jej jest

objaśnienie, uzupełnienie, interpretowanie lub dopowiadanie tekstu; ewokowanie pewnych stanów uczuciowych, wzmagających działanie utworu” (1986). Podkreślano, że ilustracja odróżnia się od jakiegokolwiek innego dzieła sztuki współwystępowaniem z tekstem. Tym samym ilustracja jest współzależna ze słowem pisanym lub drukowanym, dopełnia je i sama nabiera nowych znaczeń (tamże).

Ogromne znaczenie odgrywa ilustracja szczególnie w książkach dla najmłodszych czytelników, gdzie staje się nawet ważniejsza niż tekst, jak w przypadku picturebooków. Książki obrazkowe czasami w ogóle nie zawierają tekstu (silent book), a logowizualność, która definiuje relacje zachodzące między tekstem a obrazem jest kluczowym elementem (Centner-Guz, 2020). Ilustracja jest tym budulcem, który wspiera rozwój wyobraźni dziecka. „Ilustracja dla dzieci, jak zresztą każde dzieło sztuki dla nich przeznaczone, jest zjawiskiem graficznym, splatają się w niej postulaty estetyki, psychologii i pedagogiki” (Słońska, 1977). Ilustracja dla dzieci zalicza się do sztuki użytkowej i według Ireny Słońskiej powinna brać pod uwagę treść tekstu, potrzeby i możliwości odbiorcy, jak i postawy wychowania. Zwraca się ponadto uwagę na możliwości kompensacyjnego oraz terapeutycznego oddziaływania ilustracji. Ilustracja książkowa wprowadza dzieci do świata sztuki, rozwija i kształtuje wyobraźnię, zaznajamia z zestawieniami kolorów, linią, kształtem i fakturą (tamże).

[Analiza warstwy ilustracyjnej wybranych książek o niepełnosprawności dla dzieci wydanych w Polsce w latach 2018–2022

Ze względu na ograniczenia wynikające z wybranej formy publikacji, do analizy wybrano książki, które uznano za najbardziej charakterystyczne i bogate w przekaz ilustracyjny, skierowane do każdej z grup wiekowych. Zrezygnowano z przykładów w grupie wiekowej 9–13 i 9–17 lat z powodu braku ilustracji poza okładką.

Wybrano książki dla grup wiekowych 0–5 i 0–8 lat: *Kicia Kocia gra w piłkę* (tekst i ilustracje Anity Głowińskiej), *Maja i Michał: dzieci z cukrzycą* (tekst Heleny Kraljic, ilustracje Mai Lubi, tłumaczenie Aleksandry Brożek-Sali), *Benio, tata i reszta świata* (tekst Izabeli Michty, ilustracje Kasi Nowowiejskiej), *Wyjątkowy smok Płomyczek* i *Płomyczek uczy się ziać ogniem* (tekst Wiolety Piróg, ilustracje Jaśka Cieślaka), *Kulawa książeczka* (tekst i ilustracje Dawida Trzuskolasa, ilustracje Mateusza Trzuskolasa i Piotra Trzuskolasa) oraz *Koralikowa historia* (tekst Magdy Małkowskiej, ilustracje Agnieszki Żelewskiej).

Książki te poruszają tematy niepełnosprawności ruchowej i ciężkich chorób. *Kicia Kocia gra w piłkę* przedstawia nowego przyjaciela tytułowej bohaterki, który porusza się na wózku inwalidzkim. *Benio, tata i reszta świata* pokazuje

świat chłopca, którego tata jest na wózku inwalidzkim. Seria *Wyjątkowy smok Płomyczek* opowiada o smoku urodzonym bez skrzydeł. *Kulawa księżeczka* zawiera wiersze o bohaterach z niepełnosprawnościami ruchowymi. *Maja i Michał: dzieci z cukrzycą* przedstawia życie dzieci z cukrzycą, a *Koralikowa historia* opisuje ciężką chorobę, która dotknęła sąsiadkę głównej bohaterki.

Ilustracje w tych książkach są dostosowane do grupy wiekowej. W *Kicia Kicia gra w piłkę* i *Kulawa księżeczka* przypominają one rysunki dziecięce, choć zawierają wystarczająco dużo szczegółów, by łatwo rozpoznać postacie i sceny. *Maja i Michał: dzieci z cukrzycą* i *Benio, tata i reszta świata* mają bardziej szczegółowe ilustracje, które dokładnie oddają sceny w przedszkolu, na boisku, w gabinecie lekarskim. Seria o smoku i *Koralikowa historia* mają ilustracje mniej szczegółowe, które ogólnie zarysowują środowiska, w których znajdują się bohaterowie, ale są łatwe do zrozumienia.

Relacje między tekstem a ilustracjami są różnorodne. W *Kicia Kicia gra w piłkę* ilustracje dominują nad tekstem, który zajmuje mało miejsca i krótko opisuje to, co dzieje się na obrazkach, umożliwiając dziecku samodzielne śledzenie historii. W serii o smoku tekst jest bardziej rozbudowany i wymaga wsparcia ilustracji, które wzajemnie się dopełniają. *Maja i Michał: dzieci z cukrzycą*, *Benio, tata i reszta świata* i *Koralikowa historia* mają więcej tekstu, co wymaga pomocy dorosłego do pełnego zrozumienia. Ilustracje w *Maja i Michał: dzieci z cukrzycą* i *Koralikowej historii* są ściśle powiązane z tekstem, dopełniając go szczegółami, tworząc atmosferę. W *Benio, tata i reszta świata* ilustracje nie zawsze pojawiają się na każdej stronie i są czasem tylko małymi obrazkami w rogu, dopełniającymi tekst. W *Kulawej księżeczce* rysunki dzieci autora służą jako tło, a małe ilustracje dopełniają wiersze, pomagając dziecku lepiej zrozumieć treść.

Postacie w każdej z książek są wyraziste, z łatwo rozpoznawalnymi emocjami i cechami charakteru. Bez względu na techniki ilustracyjne, wszystkie postacie mają stylizowane proporcje ciała i duże oczy. Mimika i gesty są adekwatne do sytuacji: uśmiech podczas zabawy, smutek z powodu odrzucenia przez rówieśników, lęk przed wizytą u lekarza czy żal po stracie bliskiej osoby.

Bohaterowie z niepełnosprawnościami są przedstawieni w atrakcyjny sposób, jako część społeczności, rówieśników i rodziny, biorących udział we wspólnych zabawach i przygodach. Są pozytywnie nastawieni do świata. O ich niepełnosprawności ruchowej świadczą wózki inwalidzkie, kule, brak części ciała, a o ciężkiej chorobie – kontrast wyglądu bohaterów przed i po chorobie.

Z grupy wiekowej 6–8 lat wybrano: *Jak Igor Tadka na zbiórkę doprowadził* (tekst i ilustracje Tadeusza Szechowskiego) o niewidomym Igorze, który pomógł nowemu znajomemu odnaleźć drogę, *Świat według Jędrzeja czyli Krótka historia osoby z autyzmem* (tekst i ilustracje Hanny Siaty), która opowiada

o chłopcu z autyzmem, *Przygody Rysia i Krzysia: Przyjaciel Pirat, Zabawa na plaży, Wyprawa rowerowa i Zimowy sen* (tekst Marty Ostrowskiej, ilustracje Szczepana Atroszka), *Зайчик-нестрибайчик подорожје* [*Zajcik-nestribajcik podorożje*] i *Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама* [*Zajcik-nestribajcik ta jogo smiliva mama*] (tekst Oksany Draczkowskiej, ilustracje Oksany Draczkowskiej młodszej), oraz *Lisek Ibisek i przyjaciele: książeczka dla dzieci z klas I–III szkoły podstawowej* (tekst Anny Rosiak-Walczak, ilustracje Anieli Gach) opowiadające o bohaterach poruszających się na wózku.

Książki skierowane do tej grupy wiekowej mają dużo tekstu, który odgrywa dominującą rolę, a ilustracje są bardzo różnorodne. *Lisek Ibisek i przyjaciele: książeczka dla dzieci z klas I–III szkoły podstawowej* ma proste ilustracje, przypominające rysunki wykonane przez dzieci kolorowymi ołówkami. Seria o Rysiu i Krzysiu, podobnie jak *Świat według Jędrzeja czyli Krótka historia osoby z autyzmem*, zawiera bardzo szczegółowe ilustracje, które nie tylko ilustrują historię, ale mają również walor edukacyjny, pokazując pojęcia lub narzędzia nieznanne dziecku. Występują w nich także interakcje z czytelnikiem na zasadzie poleceń o znalezieniu czegoś na obrazku lub dorysowaniu. Seria o zajączku ma wiele ilustracji, które integrują z tekstem i wzmacniają przekaz poprzez pokazywanie przygód rodziny zajączków, podczas gdy *Jak Igor Tadka na zbiórkę doprowadził* zawiera tylko kilka ilustracji przedstawiających wybrane sytuacje i dopełniają przekaz o wygląd głównych bohaterów i krajobrazy miasta.

Postacie w każdej z książek są wyraziste, z łatwo rozpoznawalnymi emocjami i cechami charakteru. Ilustracje są wykonane w bardzo realistyczny sposób (*Jak Igor Tadka na zbiórkę doprowadził*) lub bardziej stylizowane (seria o zajączku, gdzie zwierzęta mają ludzkie rysy twarzy, mimikę i gesty, oraz seria o Rysiu i Krzysiu, gdzie pies asystujący się uśmiecha). Mimika i gesty są adekwatne do sytuacji, czasami przesadnie hiperbolizowane (rozpacz na twarzy bohatera z autyzmem, kiedy założono mu nowy sweter zamiast tego, do którego jest przyzwyczajony).

Bohaterowie z niepełnosprawnościami są przedstawieni w atrakcyjny sposób, wyglądem nie różnią się od rówieśników (oprócz elementów, które charakteryzują niepełnosprawność, na przykład wózek inwalidzki, ciemne okulary i biała laska). W przypadku ilustracji dotyczących autyzmu posługiwano się zilustrowaniem sytuacji, w których główny bohater czuł się nieswojo (do zrozumienia wciąż jest potrzebny tekst, który tłumaczy, co się wydarzyło na ilustracji i dlaczego reakcja bohatera jest taka, a nie inna).

Z grupy wiekowej 6–13 lat wybrano: *Żółte kółka: mam na imię Inna* (tekst i ilustracje Elizy Piotrowskiej) o dziewczynce z zespołem Downa, *Świat na niebiesko: komiks edukacyjny* (tekst i ilustracje Anny Czerwiec-Banek) o dziecku z autyzmem, *Listy do A.: mieszka z nami Alzheimer* (tekst Anny Sakowicz,

ilustracje Ewy Beniak-Haremskiej) o oswojaniu dziewczynki z chorobą babci, *Tajemniczy świat Witka: mój brat ma autyzm* (tekst Darii Kacprzak, ilustracje Ewy Poglodzińskiej-Wierzchowskiej) oraz *Chłopiec, który wyszedł z szafy: historia zainspirowana prawdziwymi wydarzeniami* (tekst i ilustracje Eweliny Czeberkus-Poniewiery) o dzieciach z autyzmem.

Ilustracje w tych książkach pełnią różne role, najczęściej wspierają i dopełniają tekst, który zdecydowanie dominuje, z wyjątkiem *Świat na niebiesko: komiks edukacyjny*, gdzie przez formę komiksu ilustracje mają nadrzędną rolę i są tylko wspierane tekstem. Ilustracje są dopracowane i zawierają wiele szczegółów. *Żółte kółka: mam na imię Inna* wyróżnia się na tle innych bardzo uproszczonymi ilustracjami, które mimo swojej prostoty wspierają tekst i przekazują skomplikowane zjawisko zespołu Downa w sposób dostępny dla dziecka (pokazane za pomocą metafory genów, które w postaci ludzików łączą się w pary, do jednej z nich dołączyła trzecia osoba). *Listy do A.: mieszka z nami Alzheimer* i *Tajemniczy świat Witka: mój brat ma autyzm* mają bardzo graficzne, czarno-białe ilustracje, które nawiązują do tekstu i wzmacniają przekaz. *Chłopiec, który wyszedł z szafy: historia zainspirowana prawdziwymi wydarzeniami* ma niewiele dużych akwarelowych ilustracji, pełnych symboli i znaków, które ilustrują złożony wewnętrzny świat głównego bohatera, które tworzą atmosferę przekazu.

Postacie w każdej z książek są wyraziste, a emocje, które wyrażają, są bardziej skomplikowane (smutek, zastanowienie, zainteresowanie). W przypadku bohaterów z autyzmem w odczytaniu ich stanu wewnętrznego pomagają otoczenie, symbole i znaki. Podobnie jest w przypadku książki o chorobie Alzheimera, gdzie różne przedmioty symbolizują postępujące zanikanie pamięci babci. W większości książek postacie są bardzo realistyczne, mają naturalne proporcje ciała i rysy twarzy. Mimika i gesty są adekwatne do sytuacji, chociaż kontekst wynikający z tekstu jest niezbędny do dokładnego zrozumienia sytuacji, szczególnie w przypadku ilustracji dotyczących choroby lub autyzmu.

Bohaterowie z niepełnosprawnościami są przedstawieni w atrakcyjny sposób. Bohaterowie z autyzmem są przedstawieni na różne sposoby, chociaż wizualnie nie różnią się od rówieśników: jako osoby „z innego świata”, zamknięci w sobie, widzący rzeczy, których nie dostrzegają inni, a także jako część społeczeństwa, w którym się odnajdują, chociaż wymaga to współpracy od każdej ze stron. W przypadku zespołu Downa wyróżnia bohaterkę jedynie uśmiech na twarzy w każdej sytuacji i charakterystyczne migdałowe oczy, podczas gdy reszta dzieci ma okrągłe.

Z grupy wiekowej 9–13 lat wybrano: *Gniazdkozaur i Zimowa Czarownica* (tekst Toma Fletchera, ilustracje Shane Devries, tłumaczenie Mariusza Wardy) o chłopczyku poruszającym się na wózku, *Świat Frankie* (tekst i ilustracje Aoife Dooley, tłumaczenie Karoliny Marcinkowskiej) o nastolatce z autyzmem, *Mały*

astronauta (tekst i ilustracje Jeana-Paula Eida, tłumaczenie Jakuba Syty) o chłopczyku z dziecięcym porażeniem mózgowym oraz *Nadia – dziewczynka z Gracją* (tekst Anny Potyry, ilustracje Elisabeth Clover) o dziewczynce, która nie może chodzić.

Świat Frankie i *Mały astronauta* są komiksami, w których główną rolę pełnią ilustracje, a tekst pełni rolę pomocniczą, przedstawiając dialogi między bohaterami lub ich myśli. Ilustracje są kolorowe i przedstawiają różne sytuacje, w których odnajdują się bohaterowie, jak również ich wewnętrzny świat (mózg i serce bohaterki z autyzmem mają emocje i swoje myśli, a liczne znaki i emotikony wskazują na jej stan emocjonalny. W przypadku bohatera z mózgowym porażeniem dziecięcym, otoczenie, w którym się znajduje, jest przedstawione jako kosmos, a on sam jako astronauta). Inna sytuacja jest w przypadku *Gwiazdkozaura* i *Zimowej Czarownicy* oraz *Nadii – dziewczynki z Gracją*, w których jest dużo tekstu i mało ilustracji, które znajdują się na niektórych stronach i ilustrują sytuacje z tekstu, wzmacniając przekaz. Ilustracje są czarno-białe, bardzo dokładne i zawierają dużo szczegółów.

Bohaterowie z niepełnosprawnościami są przedstawieni w atrakcyjny sposób, czasami nawet komiczny (w przypadku Frankie, która odnajduje się w różnych codziennych sytuacjach jako nastolatka w szkole). Mają kochającą rodzinę, przyjaciół, życie społeczne i miłość.

Bohaterka z autyzmem wizualnie nie różni się od rówieśników. Jej niepełnosprawność ujawnia się w odmiennym sposobie postrzegania świata, mimo to jest wesola, bierze udział w życiu społecznym i rodzinnym, ma marzenia i cele. Bohaterowie z niepełnosprawnościami ruchowymi są również atrakcyjni fizycznie. Jedyne, co wskazuje na niepełnosprawność, to wózek inwalidzki lub kule, co nie przeszkadza im w braniu udziału w misji ratowania świata lub jeździe na koniu. Mały astronauta jest inny – różni się wyglądem od reszty dzieci rysami twarzy, wyrazem i budową ciała. Potrzebuje sprzętów do poruszania się, a jego wyjątkowość jest podkreślana. Ma kochającą rodzinę, a z czasem również wielu ludzi, którzy go dostrzegają, kochają i tęsknią za nim nie ze względu na jego wyjątkowe zdolności, ale dlatego, że jest częścią ich życia, nawet jeśli na krótki czas.

Podsumowując, ilustratorzy analizowanych książek stosują różne techniki i zabiegi ilustracyjne w książkach dla dzieci poświęconych niepełnosprawności, podobnie jak to wygląda ogólnie na rynku wydawniczym książki dla dzieci. Analizowane książki pod względem ilustracji są dostosowane do wieku i możliwości percepcyjnych czytelników (z większą lub mniejszą pomocą w interpretowaniu ilustracji przez dorosłych zależnie od etapu rozwoju dziecka i indywidualnych osobliwości. Szczególnie dotyczy to książek skierowanych do szerokiej grupy

odbiorczej 0–8 lat). W analizowanych książkach nie zauważono korelacji pomiędzy sposobem ilustrowania niepełnosprawności a wiekiem docelowej grupy odbiorczej.

Ilustratorzy w różny sposób podchodzą do sposobu obrazowania niepełnosprawności. Niepełnosprawność ruchowa najczęściej jest sugerowana poprzez wózek inwalidzki, na którym porusza się bohater lub poprzez kule, z których korzysta. Rozmiar, proporcje wózka w odniesieniu do bohatera, zastosowane kolory i stylizacja zależą od techniki i intencji autora/ilustratora. W przypadku zarówno niepełnosprawności ruchowej, jak i ciężkiej choroby lub niepełnosprawności intelektualnej bohater wizualnie nie różni się od otoczenia (wyjątkiem są bohaterowie z zespołem Downa, kiedy różnice są pokazane poprzez charakterystyczne dla choroby rysy twarzy). Przy ilustrowaniu niepełnosprawności intelektualnej artyści posługują się symbolami i odniesieniami do świata wewnętrznego bohatera (zwierzęta-symbole, emotikony, zmiany otoczenia, „ożywienie” i nadanie głosu przedmiotom lub organom bohatera), stosowane są również infografiki, łączące ilustracje z danymi, wyjaśniającymi istotę niepełnosprawności.

Z analizowanych książek wynika, że w przypadku ilustracji obrazującej niepełnosprawność intelektualną potrzebny jest tekst do zrozumienia, że czytelnik ma do czynienia z bohaterem z niepełnosprawnością, ponieważ ilustracje poza kontekstem tego nie sugerują. Może to wynikać z intencji autorów/ilustratorów do zniesienia piętna bycia „innym” z bohaterów, pokazania równości i obalenia funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów związanych z niepełnosprawnością, jak również z trudności obrazowania niepełnosprawności intelektualnej.

Podsumowanie

W niniejszym artykule przeprowadzono analizę roli ilustracji w kontekście tematyki niepełnosprawności w literaturze dla dzieci. Badania skoncentrowały się na miejscu tych książek na rynku wydawniczym, sposobie ilustrowania niepełnosprawności, technikach i metodach wykorzystywanych przez ilustratorów oraz na zobrazowaniu niepełnosprawności intelektualnej w książkach dla dzieci. Przeprowadzone badania ujawniły, że książki poświęcone niepełnosprawności odgrywają znikomą rolę na rynku wydawniczym dla dzieci w Polsce, ich obecność wymaga dalszego rozwoju i większej reprezentacji.

Ilustracje niepełnosprawności w tych książkach okazały się skutecznym narzędziem komunikacji, pozwalając czytelnikom odkryć świat osób z niepełnosprawnościami oraz rozwijać empatię i akceptację heterogeniczności. Analiza technik i metod ilustrowania niepełnosprawności wykazała różnorodność podejść i środków artystycznych stosowanych przez ilustratorów, chociaż

pojawiają się również stereotypowe ujęcia niepełnosprawności (zwłaszcza niepełnosprawności ruchowej). Zastosowane przez ilustratorów strategie wizualne, takie jak użycie kolorów, perspektywy, gestów czy symboliki, pomagają „wytłumaczyć” najmłodszym skomplikowany temat niepełnosprawności szczególnie z medycznego punktu widzenia.

Ponadto, ilustracje niepełnosprawności mają znaczący wpływ, wspierając proces samoidentyfikacji, akceptacji niepełnosprawności oraz rozwijania empatii i zrozumienia dla innych, poprzez pokazanie bohaterów z niepełnosprawnościami w atrakcyjny sposób, prawie nie różniących się od rówieśników, w otoczeniu przyjaciół, rodziny, przeżywających niezwykle przygody.

W kontekście zobrazowania niepełnosprawności intelektualnej, analiza ilustracji wykazała, że ilustratorzy wykorzystują różnorodne strategie i elementy wizualne, aby ukazać tę formę niepełnosprawności. Poprzez subtelne odwołania do wyglądu, zachowania i interakcji bohaterów, ilustracje w książkach dla dzieci oddają specyfikę niepełnosprawności intelektualnej. Choć w przypadku tej formy niepełnosprawności „odczytanie” ilustracji, zrozumienie motywacji i intencji, które wpływają na zachowania bohaterów, wymaga kontekstu dostarczanego przez warstwę tekstową. To właśnie tekst uzupełnia i rozwija znaczenie ilustracji, pozwalając czytelnikom na głębsze zrozumienie niepełnosprawności intelektualnej i emocji, które są z nią związane.

Przeprowadzone badania nie tylko poszerzają wiedzę na temat roli ilustracji w książkach dla dzieci poświęconych niepełnosprawności, ale również podkreślają wagę tych publikacji w procesie edukacyjnym, społecznym i emocjonalnym dzieci.

Mimo ograniczeń metodologicznych badania wskazują na znaczenie ilustracji jako narzędzia komunikacji, rozwijania empatii i budowania akceptacji różnic, a także podkreślają potrzebę większej reprezentacji tematyki niepełnosprawności w literaturze dla dzieci. Przedstawione wnioski stanowią ważną wskazówkę dla ilustratorów, autorów, wydawców, pedagogów i rodziców, którzy angażują się w tworzenie i selekcionowanie książek dla dzieci. Wyniki badań stanowią także punkt wyjścia dla dalszych badań i kontynuacji tematyki, włączając w to analizę nowszych publikacji oraz wpływu ilustracji na percepcję i doświadczenia czytelników.

Bibliografia

- Barnes, Colin & Mercer, Geof (2008). *Niepełnosprawność*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Centner-Guz, Małgorzata (2020). Potencjał edukacyjny książek obrazkowych na przykładzie realizacji warsztatów językowo-czytelniczych w ramach projektu „ZA PROGIEM” – wyprawy odkrywców. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 587(2), 64–80. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.8203>
- Dawidowicz-Chymkowska, Olga (2023). *Ruch Wydawniczy w Liczbach 2022. Książki*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Definicja niepełnosprawności na podstawie materiałów ONZ we współpracy ze Stowarzyszeniem Przyjaciół Integracji* [online]. Pobrano 07 lutego 2022 r., z: <http://www.unic.un.org.pl/niepełnosprawnosć/definicja.php>
- Dziennik Ustaw z 1997 r. nr 123, poz. 776, art. 1. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych.
- Fidowicz, Alicja (2016). Niepełnosprawność w polskiej literaturze dla dzieci XIX wieku. [online]. *Wielogłos Pismo Wydziału Polonistyki UJ* 4(30), 111–126. DOI: <https://doi.org/10.4467/2084395XWI.16.032.6860>
- Fidowicz, Alicja (2020). *Niepełnosprawność w polskiej literaturze XX i XXI wieku dla dzieci i młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Garbat, Marcin (2015). *Historia niepełnosprawności. Geneza i rozwój rehabilitacji, pomocy technicznych oraz wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami*. Gdynia: Novae Res.
- Janicka, Małgorzata (2024). Dane demograficzne. Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych [online]. Pobrano 26 marca 2024 r., z: <https://niepełnosprawni.gov.pl/index.php?c=page&id=78>
- Jendrzewski, Rafał (b.d.). Ile jest osób z niepełnosprawnościami w Polsce? Gov.pl. [online]. Pobrano 26 marca 2024 r., z: <https://www.gov.pl/web/popcwsparcie/ile-jest-osob-z-niepełnosprawnościami-w-polsce>
- Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13.06.2013 r.
- Przybylski, Krzysztof (2010). Znaczenie terminu osoba niepełnosprawna – ku edukacyjnym i społecznym warunkom integracji osób niepełnosprawnych. *Niepełnosprawność*, 3, 141–147. Pobrano 4 lutego 2022 r., z: <https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepełnosprawnosć/Niepełnosprawnosć-r2010-t-n3/Niepełnosprawnosć-r2010-t-n3-s141-147/Niepełnosprawnosć-r2010-t-n3-s141-147.pdf>
- Słońska, Irena (1977). *Psychologiczne problemy ilustracji dla dzieci*. Wydanie II. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szymborski, Janusz & Jakóbiak, Krzysztof (Red.) (2008). *Zdrowie dzieci i młodzieży w Polsce*. Warszawa: Rzecznik Praw Obywatelskich przy współpracy Głównego Urzędu Statystycznego.
- Urząd Statystyczny w Krakowie (2022). Osoby niepełnosprawne w 2021 r. Główny Urząd Statystyczny [online]. Pobrano 26 marca 2024 r., z: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/26/3/1/osoby_niepełnosprawne_w_2021_r.pdf
- Walczak-Niewiadomska, Agata (2019). *Wczesna alfabetyzacja i jej miejsce w działalności bibliotek publicznych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wiercińska, Janina (1986). *Sztuka i książka*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zabawa, Krystyna (2014). Ryzyko spotkania z Innym. W: Janus-Sitarz, A. Edukacja polonistyczna wobec Innego (s. 121–142). Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców prac naukowych UNIVERSITAS.

Illustrations in Polish children's books about disability – analysis of selected examples from 2018–2022

ABSTRACT: Disability is a difficult topic just like death, illness or war. According to the 2021 National Census of Population and Housing in Poland, people with disabilities make up more than 14% of Polish society. Unfortunately, children's books on disability still play a marginal role on the Polish publishing market.

The author focuses on analyzing the accessibility and popularity of children's books on disability in the Polish publishing market through a bibliographic method and content analysis, as well as on the role and importance of illustrations using selected examples from 2018–2022.

The research underlines the importance of illustration as a communication tool and the need for greater representation of disability themes in children's literature. The conclusions provide important insights for authors, publishers, educators and parents, as well as a starting point for further research into the impact of illustrations on readers' perceptions and the continuation of the subject matter in children's literature.

KEYWORDS: children literature, disability studies, illustration

Barbara Krawczyk

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Studiów Informacyjnych
e-mail: basia.krawczyk@uj.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-2849-8766>

Świat informacji w bibliotece czy biblioteka w świecie informacji? O zarządzaniu informacją w wybranych krakowskich bibliotekach akademickich

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.04>

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie różnych sposobów zarządzania informacją w wybranych krakowskich bibliotekach akademickich. Do badania wyłoniono cztery z księżnic naukowych w Krakowie, tj. Bibliotekę Jagiellońską, Bibliotekę Główną AGH, Bibliotekę Główną Uniwersytetu Pedagogicznego oraz Bibliotekę Politechniki Krakowskiej. W artykule zostały porównane i poddane analizie usługi oferowane przez biblioteki dla różnych grup użytkowników. Omówione zostały przede wszystkim usługi świadczone przez jednostki odpowiedzialne za udzielanie informacji naukowej. Wśród nich znalazły się między innymi: kwerendy, analizy bibliometryczne, szkolenia grupowe, a także spersonalizowane kursy. W artykule zostały przedstawione także rozwiązania, jakimi dysponują wyłonione na potrzeby badania instytucje, których zamierzeniem jest podnoszenie kompetencji informacyjnych użytkowników dzisiejszych bibliotek.

Słowa kluczowe: biblioteki, zarządzanie informacją, kompetencje informacyjne, informacja naukowa

Wprowadzenie

Biblioteki od pokoleń stanowią podporę wiedzy i miejsce poszerzania horyzontów. Mimo faktu otwartej dostępności wielu danych naukowych oraz popularnonaukowych w zasobach sieci, do podstawowych zadań bibliotek, obok gromadzenia, opracowywania, przechowywania i ochrony zbiorów, należy między innymi prowadzenie szeroko rozumianej działalności informacyjnej (Tokarska, 2013, s. 25; Ustawa, 1997, s. 1). Biblioteki działające przy dużych ośrodkach akademickich mają na celu przede wszystkim zapewnienie dostępu do fachowej, specjalistycznej literatury zgodnej z profilem instytucji nadrzędnej. Pod pojęciem zapewnienia dostępu do zbiorów, obecnie kryje się kilka możliwości, wszakże książki nie muszą zawsze przybierać formy fizycznej. Rozległy i nadal stale poszerzający się świat piśmiennictwa elektronicznego wymusza na bibliotekach dostosowanie swoich przestrzeni i struktur do coraz to nowszych rozwiązań. Codziennosc, w znacznej mierze opierająca się na stałym połączeniu z Internetem sprawiła, że użytkownicy bibliotek coraz częściej żądają dostępu do danych natychmiast, „tu i teraz”. Jest to spowodowane faktem, że większość czynności można przeprowadzać już zdalnie i zazwyczaj czas oczekiwania na reakcję działań wykonywanych w Internecie jest stosunkowo szybki. Ogrom informacji skrywanych w czeluściach Internetu jest niezmierny, jednak z każdym dniem powiększania się liczby rzetelnych, relewantnych danych pojawiających się w sieci równocześnie rośnie chaos i tzw. szum informacyjny (zob. Babik, cop. 2014). Nasuwa się zatem na myśl pytanie, w jaki sposób biblioteki mogą wspierać użytkowników informacji? Czy mają do zaoferowania uniwersalny pakiet informacji adekwatny do potrzeb użytkowników czy same muszą dbać o pozycję w wirtualnej przestrzeni? Głównym celem artykułu jest zaprezentowanie bibliotek jako ośrodków zarządzania informacją poprzez porównanie, omówienie i poddanie analizie usług świadczonych przez jednostki odpowiedzialne za udzielanie informacji naukowej w wybranych krakowskich bibliotekach akademickich.

Informacja i kompetencje informacyjne

Informację przetwarzaną, a kolejno udostępnianą można rozumieć na wiele sposobów, ze względu na jej interdyscyplinarność. Znaczenie pojęcia informacji definiowane jest w zależności od dziedziny nauki, w której podejmowana jest interpretacja. Jest to termin złożony, niejednoznaczny, ponieważ odnosi się do różnych obszarów wiedzy. Definicji informacji można poszukiwać między innymi w: naukach społecznych, psychologii, ale i naukach ścisłych, jak informatyka, biologia, cybernetyka i statystyka (Skelnik, 2018, s. 53). W odniesieniu do szeroko rozumianej informatologii, a zarazem powiązanej

z nią bibliologii, pojęcie informacji łączy się z komunikacją. Jest powiązane między innymi z wiadomością, czymś co wpływa na świadomość i podlega przetwarzaniu, a także dotyczy określonego kontekstu (Materska, 2007, s. 27). Stanowi zatem proces polegający na transformacji komunikatów (Lubański, 1974, s. 77–79), skutkujący rzeczywistą wiedzą, byciem poinformowanym. Informacja może w takim przypadku stanowić usługę związaną z całym wachlarzem działalności *stricte* komunikacyjnych, również za pośrednictwem mediów.

Bezapelacyjnie największym, dającym niewyczerpane możliwości komunikacji medium jest obecnie Internet. Trudno jest sobie wyobrazić życie bez dostępu do codziennych wiadomości, o każdej porze, kiedy tego potrzebujemy. Internet jest skarbnicą wiedzy, informacji, wiadomości i komunikatów, ale ze względu na to, że jest ogólnodostępny, a zarazem powierzchownie kontrolowany, pozwala również na samoistne tworzenie sidła, w które trafiają mniej wprawieni użytkownicy. Natłok danych powoduje występowanie zjawisk enigmatycznie nazywanych szumem i smogiem informacyjnym. Jeszcze w latach 90. XX w. Ryszard Tadeusiewicz rozważał przyszłość społeczeństwa postindustrialnego w cyberświecie przepelnionym danymi. Interpretował smog informacyjny jako:

złożony zespół problemów i zjawisk, związanych z dwoma zjawiskami: znacznym nadmiarem liczby źródeł informacji połączonych z wysoko problematyczną wartością wiadomości zawartych w znacznej części tych źródeł (Tadeusiewicz, 1999, s. 60).

W 2010 roku Wiesław Babik nazwał ten proces natłokiem informacji, który wciąż się nasila, niezależnie od źródła, którego dotyczy, tzn. zarówno przestrzeni Internetu, jak i rzeczywistości przez chociażby nieprzebraną ilość reklam trafiającą do ludzi każdego dnia (Babik, 2010, s. 21–22). Współcześni badacze nadal podejmują trud identyfikacji mechanizmów wpływających na rozkwit przeladowania informacyjnego. Przeciążenie informacjami niezależnie od sytuacji i miejsca jego występowania ma negatywny wpływ na rozwój społeczeństwa:

[...] jest to realne zagrożenie. Głównie ze względu na to, że niczym nieograniczony strumień informacji płynie przede wszystkim za pomocą mediów elektronicznych. Niestety nie jest to połączone ze zwiększeniem możliwości percepcyjnych człowieka (Czerski, 2020, s. 77).

Występowanie szumu informacyjnego w procesach poszukiwania danych wywołuje kolejne zjawisko ściśle z nim związane, jakim jest stres informacyjny (Czerski, 2020, s. 79). Łatwość dostępu do informacji i szybkość jej pozyskiwania wywołuje często lawinę frustracji, ponieważ jest ona taką tylko z pozoru. Rozwój mediów, a przede wszystkim Internetu dostarcza ogromu danych,

które nie podlegają automatycznej selekcji. Rzadko są recenzowane, jeszcze rzadziej porządkowane w logiczny, spójny zbiór. „W skali ogólnoswiatowej nastąpiła nadprodukcja informacji, doprowadzając do inflacji jej wartości” (Ledzińska, 2002, s. 81).

Stres informacyjny może być odczuwalny na każdym etapie prowadzenia działań mających na celu uzyskanie poszukiwanych danych. Nadmiar, szum, smog czy przeładowanie informacjami jedynie wzmacnia poziom odczuwalnego dyskomfortu przeradzającego się w stres. „Człowiek rejestrujący nadmierną ilość faktów poddawany jest silnej stymulacji informacyjnej” [...], która odciska wyraźny ślad na zdrowiu ludzi. Nieumiejętne postrzeganie informacji może spowodować utratę kontroli nad racjonalną dyferencją danych priorytetowych i marginalnych (Jachym, 2017, s. 25–26; Czerski, 2020, s. 79).

Obok przeładowania informacjami w Internecie można zaobserwować jeszcze między innymi zjawisko baniek informacyjnych i baniek filtrujących. Użytkownicy sieci są niczym klienci zakładu krawieckiego. Każde jedno działanie podejmowane w cyberprzestrzeni stanowi wzbierający strumień rezultatów, w którym są poniekąd zamykani. Tak, jak krawiec ściąga miarę, aby dobrać najlepszy krój, tak samo serwisy i wyszukiwarki internetowe pozyskują informacje o upodobaniach użytkowników, aby dostarczać zindywidualizowanych, „skrojonych na miarę” danych, adekwatnych do zainteresowań, potrzeb i celów poszczególnych osób (Krakowska, 2022, s. 192–204; Idzik & Klepka, 2021, s. 202; Nowak, 2021, s. 63–65; Popiołek & Sroka, 2019, s. 161–162). Są to kolejne pułapki w jakie mogą wpaść użytkownicy chcący pozyskać informacje na dany temat, ponieważ odbierają możliwość realnej analizy i krytyki źródeł (Idzik & Klepka, 2021, s. 203–204; Żulicki & Żytomirski, 2020, s. 245).

Według serwisu Worldometer¹ każdego dnia w ciągu jednej sekundy wyszukiwanych jest około 100 000 informacji w Google na całym świecie („Worldometer”, b. d.). Natomiast według serwisu SimilarWeb² w sierpniu 2023 roku suma wszystkich odwiedzin witryny Google zarówno na komputerach stacjonarnych, jak i urządzeniach mobilnych wyniosła 85,3 biliony („SimilarWeb”, b. d.). Liczba wyszukiwań czy odwiedzin najpopularniejszej wyszukiwarki na świecie jednoznacznie wskazuje na fakt, że ludzie cały czas poszukują informacji. Niemniej imponujące wyniki statystyczne nie przekładają się na umiejętności. Obok stresu informacyjnego wywołanego nadmiarem informacji sytuacja może być zupełnie odwrotna. Brak wiedzy o informacji,

¹ Worldometer jest amerykańską firmą dostarczającą danych statystycznych z całego świata odzwierciedlających sytuację w czasie rzeczywistym z różnych dziedzin wiedzy. Worldometer prowadzony jest przez międzynarodowy zespół programistów, naukowców oraz wolontariuszy.

² SimilarWeb jest serwisem dostarczającym dane analityczne oraz rankingi dotyczące witryn internetowych i aplikacji mobilnych.

nieumiejętność eksploracji zasobów w poszukiwaniu zadowalających wyników również stanowi częstą bolączkę użytkowników Internetu (Jachym, 2017, s. 26–27). Wyszukiwarki internetowe indeksują, systematyzują, przyporządkowują dane do konkretnych szuflad, w które nie zawsze pozwalają zajrzeć swoim użytkownikom (Konopka, 2020, s. 176).

Odnalezienie równowagi pomiędzy sprawnym wyszukaniem a otrzymaniem pożądanej informacji jest *clue* działalności w cyberprzestrzeni. Działanie to wymaga jednak praktyki i rzetelnej edukacji w zakresie zasobów cyfrowych, której świadomość wzrasta z roku na rok, proporcjonalnie do liczby powstających nowych możliwości stwarzanych przez świat cyfrowy. Według raportu Głównego Urzędu Statystycznego dotyczącego społeczeństwa informacyjnego w Polsce w 2022 roku, odnotowano wzrost liczby studentów kształcących się na kierunkach z grupy technologie teleinformacyjne. W roku akademickim 2020/2021 liczba studentów wyniosła 66 402, natomiast w roku akademickim 2021/2022 – 67 489 osób. W porównaniu do lat wcześniejszych liczba ta stale rośnie, więc widać znaczące zainteresowanie młodych osób możliwościami edukacji w zakresie umiejętnego posługiwania się narzędziami cyfrowymi (Główny Urząd Statystyczny & Urząd Statystyczny w Szczecinie, 2022, s. 131).

Użytkownicy nie posiadający odpowiednich kompetencji cyfrowych, wpadający w sidła szumu i baniek informacyjnych mogą poszukiwać pomocy u infobrokerów. Obecnie rynek infobrokeringu w Polsce stale się poszerza. W powiecie krakowskim według stanu na dzień 02.09.2023 r. zarejestrowanych jest 811 firm prowadzących działalność gospodarczą z uwzględnieniem pozostałej działalności usługowej w zakresie informacji, gdzie indziej niesklasyfikowanej oraz 1923 firm prowadzących działalność związaną z doradztwem w zakresie informatyki („CEiDG”, b. d.). Obok infobrokerów na pomoc osobom zagnubionym w cyfrowym świecie przychodzą bibliotekarze. Większość infobrokerów posiada podobne kompetencje do bibliotekarzy, ponieważ często stanowią część tej samej, stosunkowo wąskiej grupy – absolwentów kierunków studiów, między innymi takich jak: informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, zarządzanie informacją, informacja w środowisku cyfrowym, informatologia, czy architektura informacji.

Oczywiście nie należy zakładać, że jakakolwiek osoba, czy to bibliotekarz, czy infobroker, czy po prostu hobbysta odnajdzie w gąszczu informacji absolutnie wszystkie potrzebne dane w oka mgnienia. Bibliotekarze jednak posiadają kompetencje pozwalające na uchwycenie nitki wśród ogromu informacji, która pomoże dotrzeć do kłębka zawierającego szczegółowe, a co najważniejsze zweryfikowane dane. Obecnie pomoc w zakresie informacji naukowej nie opiera się wyłącznie na zasobach tradycyjnych. Informacja naukowa rozumiana

jest jako wyjątkowo szerokie spectrum działań. Jest to zarówno dziedzina nauki, jak i informacja kierowana do naukowców, o nauce, a także przetworzona przy pomocy metod naukowych (Żmigrodzki, red. i in., 2006, s. 103; Sordylowa, 1997, s. 53). Jako dziedzina skupia się na kompleksowym zestawieniu ujęcia teoretycznego, metodologicznego i praktycznego zagadnień z zakresu działalności informacyjnej, czyli gromadzenia i przetwarzania, a kolejno udostępniania danych (Janiak, 2010, s. 8). „Nauka o informacji zajmuje się szeroko rozumianymi nośnikami, systemami informacyjnymi, źródłami informacji oraz zarządzaniem informacją z technicznego i organizacyjnego punktu widzenia” (Cisek, 2002, s. 55). Jest fuzją łączącą wiedzę z umiejętnością pozyskania wiedzy, gdzie użytkownik stanowi jej fundament. Natomiast jej główną własnością wyróżniającą ją od informacji nienaukowych, „jest to, iż opiera się ona wyłącznie na faktach” (Ratajewski, 1973, s. 22).

Pytanie zatem brzmi w jaki sposób współczesne biblioteki akademickie zarządzają informacją prowadząc działalność z zakresu informacji naukowej. Każdy użytkownik posiada odmienne kompetencje, inne zainteresowania naukowe, inne cele. Informacji naukowej nie da się sprowadzić do poziomu udzielania informacji o samej istocie funkcjonowania bibliotek. Komunikacja ma tutaj decydujące znaczenie. Jednak „informacja to nie komunikacja, a komunikacja to nie przekaz, lecz współistnienie” (Wolton, 2022, s. 96). Informacja bez wiedzy nie istnieje. Użytkownicy kierując swoje zapytania do bibliotekarzy czy popularnych wyszukiwarek internetowych na samym początku tworzenia kwerendy są obarczeni problemem przekazania informacji, tak, aby były jednoznaczne. Kolejno bibliotekarze mogą podejmować działania mające na celu uzyskanie satysfakcjonującego dla użytkownika wyniku. Należy jednak pamiętać, że kwerendy są jedynie wyimkiem działalności informacyjnej bibliotek akademickich.

Opis i wyniki badań

W celu zaprezentowania możliwości zarządzania informacją w krakowskich bibliotekach akademickich do badania wyłoniono cztery z książnic naukowych w Krakowie – dwie większe oraz dwie mniejsze pod względem wielkości księgozbiorów. Ponadto w badaniu uwzględniono profil bibliotek. Są to zarówno biblioteki uniwersytetów humanistycznych, jak i uczelni technicznych, tj. Biblioteka Jagiellońska (BJ), Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica (BG AGH), Biblioteka Główna Uniwersytetu

Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej (BG UP)³ oraz Biblioteka Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki (BPK).

Biblioteka Jagiellońska na dzień 31 grudnia 2022 roku gromadziła 6 564 628 woluminów i jednostek (w tym 3 085 633 woluminów druków zwartych, 1 182 065 woluminów wydawnictw ciągłych oraz 2 296 930 jednostek zbiorów specjalnych). Biblioteka Jagiellońska tworzy system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Jagiellońskiego wraz z bibliotekami wydziałowymi i instytutowymi. W 2022 roku obejmował on: BJ, 8 bibliotek wydziałowych, 18 bibliotek instytutowych, 1 bibliotekę międzywydziałową oraz Bibliotekę Medyczną z przynależnymi do niej bibliotekami instytutowymi i księgozbiorami w jednostkach Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Łącznie na dzień 31 grudnia 2022 roku we wszystkich bibliotekach Uniwersytetu Jagiellońskiego znajdowało się 8 744 872 woluminów i jednostek (w tym 4 817 841 woluminów druków zwartych, 1 478 083 woluminów wydawnictw ciągłych oraz 2 448 948 jednostek zbiorów specjalnych) (Sprawozdanie roczne Rektora Uniwersytetu..., 2023, s. 97).

Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica na dzień 31 grudnia 2022 roku gromadziła 935 908 woluminów i jednostek (w tym 445 514 woluminów wydawnictw zwartych, 148 508 woluminów wydawnictw ciągłych oraz 341 879 jednostek zbiorów specjalnych). Podobnie, jak BJ tworzy system biblioteczno-informacyjny Akademii Górniczo-Hutniczej wraz z 12 bibliotekami wydziałowymi, 3 bibliotekami jednostek pozawydziałowych oraz 2 bibliotekami instytutowymi. Ponadto BG AGH jest opiekunem merytorycznym wszystkich bibliotek wchodzących w strukturę uczelni (Sprawozdanie Rektora Akademii..., b. d., s. 185).

Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej (BG UP) współtworzy system biblioteczno-informacyjny uniwersytetu z bibliotekami dziedzinowymi, tj. biblioteką filologii angielskiej, neofilologii (sekcją romańska, rosyjską i germańską), nauk społecznych, geograficzno-biologiczną, nauk o sztuce, pedagogiki i psychologii oraz pedagogiki i psychologii z kolekcją pedagogiki społecznej („BG UP – Biblioteki Uczelni”, b. d.). Na koniec roku akademickiego 2020/2021 zbiory wszystkich bibliotek Uniwersytetu Pedagogicznego wyniosły 685 116 jednostek inwentarzowych. Biblioteka Główna wspiera oraz sprawuje kontrolę nad działaniami prowadzonymi w bibliotekach dziedzinowych. Nadzoruje również prenumeratę czasopism,

³ Prezentowane badania prowadzono w trzecim kwartale 2023 r., kiedy instytucja występowała pod nazwą Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej (BG UP), dlatego w artykule wykorzystywana będzie nazwa BG UP. Z dniem 1 października 2023 r. Uniwersytetowi Pedagogicznemu im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie nadano nazwę „Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie”, więc Biblioteka nosi nazwę Biblioteki Głównej Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zob. (Ustawa, 2023).

zakup baz danych i zagranicznych wydawnictw zwartych, jest odpowiedzialna za szkolenia bibliotekarzy oraz finanse instytucji (Sprawozdanie Rektora z działalności..., b. d., s. 50).

Biblioteka Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki (BPK) na dzień 31 grudnia 2022 roku gromadziła 398 539 woluminów i jednostek (w tym 226 574 woluminy druków zwartych, 71 138 woluminów wydawnictw ciągłych, 52 744 woluminy zbiorów specjalnych oraz 48 083 jednostek norm) („BPK – Profil zbiorów Biblioteki”, b. d.). Tak samo, jak wyżej wymienione biblioteki, BPK pełni funkcję biblioteki głównej systemu bibliotecznego-informacyjnego uczelni, w skład którego wchodzi także biblioteki jednostek organizacyjnych, wydziałów i instytutów Politechniki („BPK – System bibliotecznego-informacyjnego”, b. d.).

Egzemplarze występujące w formie tradycyjnej, papierowej to nie wszystko, co mogą zaoferować obecnie biblioteki akademickie swoim użytkownikom do „wypożyczenia”. Według stanu na 31 grudnia 2022 r. BJ posiadała w swoim zasobie również 51 671 jednostek zinwentaryzowanych zbiorów elektronicznych, 339 700 jednostek licencjonowanych zbiorów elektronicznych, do których wykupiła dostęp w łącznie 97 bazach danych (w tym 261 151 jednostek e-książek i 78 549 jednostek e-czasopism). Ponadto BJ posiadała 830 887 jednostek materiałów, które zostały w niej zdigitalizowane (Sprawozdanie roczne Rektora Uniwersytetu..., 2023, s. 98). Na koniec roku 2022 w BG AGH licencjonowanych zbiorów elektronicznych, do których biblioteka opłaciła dostęp było 287 318 spośród 100 baz danych (w tym 279 825 e-książek i 7493 e-czasopism) (Sprawozdanie rektora Akademii..., b. d., s. 185). W 2020 roku BG UP zapewniła użytkownikom dostęp do 7 333 tytułów e-czasopism (nie wliczając w to zasobu baz EBSCO i Proquest), a także 51 286 e-książek w językach obcych i 2 023 e-książek w języku polskim. Ponadto BG UP w 2020 roku oferowała dostęp testowy do 11 baz danych (Sprawozdanie Rektora z działalności..., b. d., s. 51). Natomiast w BPK na dzień 31 grudnia 2022 roku użytkownicy mogli korzystać z 51 baz danych, 264 683 e-książek, 6 595 tytułów e-czasopism oraz 4 750 tytułów innych zbiorów elektronicznych („BPK – Profil zbiorów Biblioteki”, b. d.).

Badanie dotyczące zarządzania informacją w bibliotekach, rozumianego jako produktywnego korzystania z dostępnych informacji z uwzględnieniem różnych kompetencji informacyjnych, oparto o dane udostępniane użytkownikom za pośrednictwem serwisów WWW wskazanych instytucji oraz najnowszych, ogólnodostępnych sprawozdań Rektorów uczelni, którym podlegają biblioteki. Każda z bibliotek, która podlegała badaniu posiada w swoich strukturach jednostkę odpowiedzialną za udzielanie informacji naukowej, jednak forma tych jednostek jest zróżnicowana. W BJ jest to Sekcja Informacji Naukowej Oddziału Zbiorów Cyfrowych, natomiast w pozostałych trzech bibliotekach – Oddział Informacji Naukowej.

Każda z badanych bibliotek oferuje szeroki wachlarz usług informacyjnych. W związku z tym, że są to biblioteki akademickie ich „zestaw świadczeń” trafia do studentów oraz pracowników naukowych. Inaczej wygląda to w BJ, ze względu na profil instytucji. BJ jest zarówno biblioteką akademicką, jak i pełni rolę narodowej oraz publicznej, co oznacza, że z jej zasobów może w zasadzie korzystać każda osoba zainteresowana. Oznacza to również, że złożoność zapytań niekoniecznie musi odnosić się do głównego profilu uniwersytetu, pod którego pieczęcią działa BJ, czyli szeroko rozumianej humanistyki. Sekcja Informacji Naukowej w BJ oferuje swoim użytkownikom wiele usług pomagających odnaleźć się w gąszczu ponad 6 milionów zbiorów, poprzez między innymi udzielanie informacji katalogowych oraz realizację kwerend. Czytelnicy BJ mogą zarówno osobiście w Czytelnii Informacji Naukowej, jak i mailowo lub telefonicznie uzyskać informacje bibliograficzne oraz rzeczowe (faktograficzne) w oparciu o zasoby dostępne w bibliotece. W ramach informacji bibliograficznych oferowanych przez BJ znajdują się działania mające na celu między innymi: weryfikację oraz uzupełnienie dostarczonych przez użytkownika danych bibliograficznych, a także pomoc oraz porady podczas samodzielnego przeprowadzania wyszukiwania w oparciu o tradycyjne i elektroniczne źródła informacji. W BJ istnieje także możliwość zamówienia kwerendy rozumianej jako przygotowanie „obszernych informacji rzeczowych i bibliograficznych” na dany temat lub „większych bibliograficznych zestawień tematycznych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych” („BJ – Usługi – Kwerendy”, b. d.). Realizacji nie podlegają kwerendy wymagające poszukiwań w źródłach poza BJ, opracowania genealogiczne oraz zestawienia bibliograficzne do prac naukowych, badawczych podlegających ocenie (np. licencjackich, magisterskich, itp.). Wśród informacji znajdujących się na stronie WWW BJ zamieszczono również informację, że kwerendy wymagające większych nakładów pracy i poświęconego na nie czasu są realizowane za opłatą, gdzie 1 godzina pracy nad kwerendą kosztuje 65,00 zł (Cennik opłat i usług Biblioteki..., 2023, s. 3), niezależnie od końcowego wyniku poszukiwań („BJ – Usługi – Kwerendy”, b. d.).

Oprócz możliwości uzyskania pomocy przy ogólnym wyszukiwaniu, sprawdzenia poprawności danych bibliograficznych i zamówienia kwerendy, BJ oferuje konsultacje z zakresu wyszukiwania informacji z danej dziedziny nauki. Pracownicy Sekcji Informacji Naukowej posiadają przypisane działy, w których się specjalizują i z których posiadają wiedzę, aby móc przeprowadzić konsultację, szkolenie dla każdej osoby zainteresowanej („BJ – Usługi – Usługi informacyjne”, b. d.). Innymi słowy w bibliotece istnieją nieformalne, niewpisane do regulaminu stanowiska bibliotekarzy dziedzinowych, czyli specjalistów procesów bibliotecznych i informacyjnych (Wojciechowski, 2008, s. 70). Warto tutaj wspomnieć, że bibliotekarze dziedzinowi są obecni w większości bibliotek czy

to naukowych, akademickich, czy publicznych na wielu szczeblach organizacyjnych instytucji. Pracownicy oddziałów gromadzenia i opracowania zbiorów również często pełnią funkcję bibliotekarzy dziedzinowych, choć nie zawsze jest to wprost artykułowane. Przeglądając oferty księgarskie, zamawiając nowości wydawnicze, a kolejno opracowując je, dostosowując do norm katalogowych stają się specjalistami z zakresu literatury określonej dziedziny (Baś, 2010, s. 183–190). W BJ, aby skorzystać z pomocy bibliotekarza z zakresu konkretnej dyscypliny można umówić się na spotkanie lub omówić interesujący użytkownika aspekt: drogą mailową, telefonicznie, osobiście w Czytelnii Informacji Naukowej lub za pośrednictwem formularza „Zapytaj bibliotekarza” („BJ – Usługi – Usługi informacyjne”, b. d.; „BJ – Usługi – Zapytaj bibliotekarza”, b. d.).

W BG AGH usługi informacyjne również obejmują pomoc przy „wyszukiwaniu informacji katalogowych, bibliograficznych, rzeczowych i faktograficznych” jednak tylko w zakresie dyscyplin wiedzy powiązanych z profilem Akademii Górniczo-Hutniczej („BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – O Oddziale”, b. d.). Wyszukiwanie literatury odbywa się zatem w oparciu o zbiory biblioteki, zarówno tradycyjne, jak i elektroniczne. BG AGH udziela także informacji o zbiorach bibliotek wydziałowych uczelni i innych bibliotek w kraju i zagranicą. Zajmuje się tym Oddział Informacji Naukowej, Oddział Udostępniania Zbiorów oraz Samodzielna Sekcja ds. Współpracy Międzybibliotecznej i Kontroli Zbiorów Biblioteki Głównej („BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – Usługi informacyjne”, b. d.). Podobnie, jak w BJ, w BG AGH istnieje także możliwość zamówienia kwerendy. Nie ma tu jednak rozróżnienia na kwerendy wymagające większych nakładów pracy i te mniej wymagające. Wszystkie są płatne i wykonywane na podstawie zbiorów oraz zasobów informacyjnych BG AGH. Cena jest uwarunkowana statusem osoby zgłaszającej zapotrzebowanie na profesjonalne wyszukiwanie. Dla pracowników naukowych AGH cena to 30,00 zł za 1 godzinę pracy bibliotekarza, a dla pracowników naukowych spoza uczelni zamówienie kwerendy wiąże się z wydatkiem 50,00 zł za 1 godzinę pracy bibliotekarza. Do tych kwot należy doliczyć jeszcze kwoty związane z wydrukiem bądź skanem uzyskanych wyników. Co ważne, BG AGH posiada w swojej ofercie opracowanie kwerend dla przemysłu. Wówczas koszt za 1 godzinę pracy bibliotekarza to 120,00 zł (Cennik usług i opłat pobieranych..., 2021).

W BPK pracownicy Oddziału Informacji Naukowej także oferują pomoc poprzez udzielanie informacji bibliograficznych, rzeczowych, katalogowych oraz o bazach danych. Nie odnaleziono informacji o możliwości zamówienia kwerendy, zarówno na stronie WWW BPK, jak i BG UP („BPK – O bibliotece – Struktura organizacyjna – Oddział Informacji Naukowej”, b. d.).

Każda z jednostek odpowiadających za informację naukową w badanych bibliotekach oferuje także szeroką paletę szkoleń dedykowanych do swoich

użytkowników. W BJ zostały wyróżnione cztery rodzaje szkoleń: e-szkolenia z zasobów elektronicznych, usługa „Bibliotekarz dla Ciebie”, warsztaty i wykłady na zamówienie oraz szkolenia biblioteczne. Wśród e-szkoleń z zasobów elektronicznych BJ proponuje zapoznanie się z nagranyymi webinariami utworzonymi przez wiodących dostawców naukowych baz danych, jak: EBSCO, Elsevier, JSTOR, Web of Science oraz Wiley Online Library. Ciekawym rozwiązaniem dokształcania czytelników w podstawowych zasadach „poruszania się” po bibliotece jest usługa „Bibliotekarz dla Ciebie”. Są to indywidualne spotkania mające na celu podniesienie kompetencji wyszukiwawczych i informacyjnych zainteresowanych osób. Prowadzone są bezpłatnie, zarówno w sposób tradycyjny, na miejscu w bibliotece, jak i online, po wcześniejszym umówieniu terminu. Podczas takiego spotkania bibliotekarze instruuja, jak między innymi: efektywnie wykorzystywać bazy danych, korzystać z katalogów tradycyjnych i elektronicznych, tworzyć spisy bibliograficzne (także przy użyciu menadżera bibliografii Mendeley) oraz sporządzać analizę bibliometryczną („BJ – Usługi – Szkolenia i konsultacje – Bibliotekarz dla Ciebie”, b. d.). Usługa ta jest świadczona w BJ już od kilku lat. Jest stosunkowo popularna wśród użytkowników, głównie ze względu na to, że nie jest ograniczona ani miejscem, ani konkretnymi ramami czasowymi. W 2018 roku Aleksandra Prokop-Kacprzak oraz Marzanna Baś wskazywały, że spotkań w ramach tej usługi jest około 50 w ciągu całego roku. „Bibliotekarz dla Ciebie” jest bibliotekarzem w ruchu, prezentującym dokładnie te aspekty funkcjonowania biblioteki, na które zwraca uwagę czytelnik (Prokop-Kacprzak & Baś, 2018, s. 130).

Obok indywidualnych spotkań, BJ oferuje możliwość zamówienia standardowego szkolenia bibliotecznego, będącego wstępem do korzystania z biblioteki, podczas którego omawiane są np. warunki zapisu do biblioteki („BJ – Usługi – Szkolenia i konsultacje – Szkolenia biblioteczne”, b. d.). Natomiast Sekcja Informacji Naukowej BJ oferuje również możliwość zamówienia wykładów lub warsztatów z wyszukiwania informacji dla zorganizowanych grup w ramach cyklu *Ars Quaerendi*. W trakcie zajęć użytkownicy zapoznawani są z między innymi metodami, narzędziami oraz strategiami wyszukiwania publikacji oraz opisów bibliograficznych, zasadami interpretacji opisów bibliograficznych, a także sporządzania prac naukowych (Prokop-Kacprzak & Baś, 2018, s. 127–128). Ponadto w BJ można zamówić zajęcia w ramach cyklu *Ars Quaerendi Extra* dotyczącego kolekcji i katalogów zbiorów specjalnych biblioteki, tj. wydawnictw rzadkich i dokumentów życia społecznego, rękopisów, zbiorów muzycznych, graficznych i kartograficznych oraz starych druków („BJ – Usługi – Szkolenia i konsultacje – Wykłady i warsztaty na zamówienie”, b. d.).

Pracownicy Oddziału Informacji Naukowej BG AGH prowadzą szkolenia biblioteczne dla studentów uczelni, ale i każdej osoby zainteresowanej. Istnieje także możliwość zamówienia zwiedzania biblioteki z bibliotekarzem dla zorganizowanej grupy po wcześniejszym umówieniu terminu. Zajęcia dedykowane

studentom mają na celu przysposobienie uczestników studiów I i II stopnia do korzystania ze zbiorów tradycyjnych i elektronicznych biblioteki oraz tworzenia bibliografii załącznikowych dla różnych typów dokumentów. Szkolenia są prowadzone pod nazwą „Specjalistyczne źródła informacji” („BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – Szkolenia”, b. d.). Mimo faktu, że szkolenie w głównej mierze prowadzone jest dla studentów uczelni istnieje także możliwość zamówienia go dla innych zorganizowanych grup liczących od 5 do 12 osób. Ponadto pracownicy Oddziału Informacji Naukowej BG AGH przygotowali dla wszystkich zainteresowanych „Niezbędnik bibliograficzny”, który został umieszczony na stronie WWW BG AGH oraz odsyłacze do materiałów informacyjnych i szkoleń, filmów instruktażowych nagranych przez dostawców baz danych. W „Niezbędniku” znajdują się przykładowe opisy bibliograficzne stosowane w bibliografiach załącznikowych odnoszące się do form tradycyjnych i elektronicznych: książki, rozdziału z książki, referatu z materiałów konferencyjnych, artykułu z czasopisma, normy, patentu, wydawnictwa prawnego, pracy magisterskiej i rozprawy doktorskiej, regulaminu, sprawozdania, mapy, programu komputerowego, instrukcji technicznej i innych prac niepublikowanych. Ponadto zawiera on zwięzłe informacje o pomocnych przy tworzeniu bibliografii menedżerach, takich jak: EndNote, Mendeley oraz Zotero („BG AGH – Specjalistyczne źródła informacji”, b. d.). Dla osób zainteresowanych biblioteką została przygotowana również prezentacja dostępna za pośrednictwem serwisu WWW. Uwzględnia najważniejsze, podstawowe informacje konieczne do samodzielnego korzystania z biblioteki, jak informacje dotyczące zapisu, wyszukiwania w katalogu i źródeł elektronicznych oraz dostępnych czytelnikach („BG AGH – Szkolenia biblioteczne dla studentów”, b. d.).

W ofercie Oddziału Informacji Naukowej BG AGH znajdują miejsce także szkolenia dedykowane dla bibliotekarzy. Wśród nich prowadzone są specjalistyczne praktyki dla studentów bibliotekoznawstwa na krakowskich uczelniach oraz pracowników sieci informacyjno-bibliotecznej AGH i bibliotek działających na terenie miasta („BG AGH – Szkolenia dla bibliotekarzy”, b. d.).

Rozbudowany system szkoleń posiada Oddział Informacji Naukowej BG UP. Doksztalcenie dotyczy obsługi katalogu elektronicznego, pomocy przy poszukiwaniu źródeł, zapoznaniu ze strategiami wyszukiwania w bazach dziedzinowych, wykorzystywania elektronicznych baz danych oraz tworzenia bibliografii załącznikowych. Szkolenia prowadzone przez pracowników Oddziału są bezpłatne i kierowane zarówno do użytkowników indywidualnych, jak i grup. Adresowane są do studentów, doktorantów oraz pracowników naukowych UP. W ofercie znajduje się szkolenie „Podstawy wyszukiwania w katalogu komputerowym i bazach danych”. Ma ono na celu podniesienie kompetencji w zakresie pozyskiwania piśmiennictwa na potrzeby prac naukowych, dyplomowych i zaliczeniowych. Ma formę wykładu połączonego z ćwiczeniami dedykowanego dla grup liczących od 8 do 10 osób. Oddział Informacji Naukowej BG UP oferuje

też dwa szkolenia tematyczne dla grup seminaryjnych po wcześniejszym ustaleniu terminu z opiekunem grupy. Pierwsze „Elektroniczne źródła informacji – bazy danych. Wyszukiwanie” opiera się na prezentacji i ćwiczeniach z wyszukiwania w bazach polskich i zagranicznych. Drugie „Bibliografia załącznikowa i przypisy bibliograficzne”, również przeprowadzane w formie ćwiczeń, prezentuje „praktyczne przykłady stosowania bibliografii i zamieszczania przypisów bibliograficznych” („BG UP – Szkolenia – Szkolenia indywidualne i grupowe”, b. d.). Przez BG UP proponowane są także szkolenia w formie online. Za pośrednictwem strony WWW biblioteki dostępne są dwa szkolenia: „Poznaj Bibliotekę” zamieszczone w postaci dokumentu PDF będące zbiorem podstawowych informacji o instytucji i zasadach korzystania z jej zasobów oraz „Bibliografie załącznikowe i tworzenie przypisów” dostępne za pośrednictwem platformy e-learningowej UP („BG UP – Szkolenia – Szkolenia on-line”, b. d.).

Oddział Informacji Naukowej BG UP przygotował też ofertę szkoleń dla studentów I roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych pierwszego stopnia oraz jednolitych magisterskich. Szkolenie biblioteczne jest obowiązkowe na uniwersytecie dla wszystkich studentów uczelni. Warunkiem uzyskania zaliczenia jest udział w praktycznych ćwiczeniach prowadzonych on-line za pośrednictwem platformy MS Teams oraz prawidłowe wykonanie testu umieszczonego na platformie e-learningowej UP. Na stronie WWW biblioteki znajdują się informacje dla studentów opisujące, jakie są możliwe terminy ćwiczeń oraz w jaki sposób zapisać się na szkolenie. W przypadku szkoleń prowadzonych dla studentów studiów niestacjonarnych nie ma obowiązku uczestnictwa w ćwiczeniach za pośrednictwem MS Teams, natomiast są oni zobligowani do zapoznania się z materiałami dydaktycznymi dostarczonymi przez platformę e-learningową uczelni („BG UP – Szkolenia – Szkolenie dla I roku studiów stacjonarnych”, b. d.; „BG UP – Szkolenia – Szkolenie dla I roku studiów niestacjonarnych”, b. d.). W 2020 roku w szkoleniu wzięło udział 2 630 studentów w I roku studiów stacjonarnych i 862 studentów studiów niestacjonarnych (Sprawozdanie Rektora z działalności..., b. d., s. 52).

W ofercie Oddziału Informacji Naukowej BPK znajdują się zarówno szkolenia, kursy i warsztaty prowadzone w trybie stacjonarnym, jak i online. Są one kierowane do studentów, pracowników naukowych, młodych badaczy oraz wszystkich osób zainteresowanych instytucją. Biblioteka działa w porozumieniu z uczelnią udostępniając na platformie e-learningowej Delta PK 11 kursów w trzech językach. W języku polskim BPK dostarcza w ten sposób siedem kursów dotyczących: korzystania z Biblioteki, zapisu (kurs pozwala na zdalny zapis do BPK), programu Mendelej, Otwartej Nauki, kwestii związanych z doksztalcaniem i przebiegiem kariery naukowej, praktycznych porad dla osób piszących prace dyplomowe oraz Europejskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego. Dwa kursy są w języku angielskim i dotyczą korzystania z BPK i dziedzictwa Europejskiego, natomiast kolejne dwa – w języku ukraińskim, odnoszą się do

zapisu i korzystania z usług Biblioteki. Ponadto w ofercie kursów e-learningowych Oddziału Informacji Naukowej BPK jest kurs o kompetencjach informacyjnych w pracy naukowej posadowiony na platformie Navoica („BPK – Szkolenia – Kursy e-learningowe”, b. d.). Na Politechnice Krakowskiej studenci I roku studiów pierwszego i drugiego stopnia są zobligowani do uczestnictwa w szkoleniu bibliotecznym po uzgodnieniu terminu bezpośrednio z dziekanami wydziałów. Jest ono prowadzone w formie 45-minutowego wykładu online połączonego z krótkim testem na platformie MS Teams. Celem szkolenia jest zapoznanie słuchaczy z zasadami panującymi w bibliotece, jej usługami, zasobami oraz strategiami wyszukiwania literatury („BPK – Szkolenia – Szkolenia biblioteczne”, b. d.). Natomiast dla wszystkich chętnych biblioteka udostępnia też listę webinarów poszczególnych dostawców baz danych, między innymi: Elsevier, Wiley, IEEE, Web of Science oraz odsyła do kursów i szkoleń tematycznych na platformie Navoica („BPK – Szkolenia – Webinaria”, b. d.).

Pracownicy Oddziału Informacji Naukowej biblioteki prowadzą także bezpłatne prezentacje i warsztaty zgodnie z zapotrzebowaniem osób zgłaszających chęć uczestnictwa. Odbywają się one zdalnie za pośrednictwem MS Teams lub stacjonarnie w BPK oraz na konkretnych proponowanych wydziałach uczelni. Tematyka spotkań jest bardzo zróżnicowana począwszy od przeglądu wybranych źródeł elektronicznych adekwatnych do treści kształconych na poszczególnych wydziałach, przez zasoby elektroniczne BPK, omawianie stylów opisów bibliograficznych i menedżerów bibliografii, Bibliografię Publikacji Pracowników i Repozytorium PK, aż po analizę cytowań, bibliometrię i profile naukowców w Internecie („BPK – Szkolenia – Prezentacje i warsztaty”, b. d.).

Wśród usług Sekcji Informacji Naukowej BJ znajduje się również część dedykowana dla pracowników naukowych, doktorantów i studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obok konsultacji z zakresu sporządzania analizy bibliometrycznej mogą oni skorzystać z usługi weryfikacji takiej analizy. Użytkownicy wówczas są zobowiązani do przesłania analizy swojego dorobku naukowego, kolejno pracownicy Sekcji Informacji Naukowej sprawdzają przesłaną analizę poprzez powtórne skontrolowanie współczynnika Hirscha, liczby cytowań oraz sumarycznego Impact Factor wymaganych między innymi podczas postępowania habilitacyjnego lub o nadanie tytułu profesora („BJ – Usługi – usługi bibliometryczne”, b. d.). Na stronie WWW BJ można też odnaleźć odnośniki do podstawowych źródeł informacji o cytowaniach dla autorów, źródeł służących do oceny publikacji naukowych, skryptów do badań bibliometrycznych („BJ – Usługi – usługi bibliometryczne”, b. d.) oraz serwisów dotyczących publikowania prac naukowych („BJ – Usługi – Wsparcie dla publikowania naukowego”, b. d.).

Oddział Informacji Naukowej BG AGH również oferuje użytkownikom usługi z zakresu bibliometrii. Wykonuje analizy cytowań publikacji naukowych w oparciu o dostępne bazy naukowe („BG AGH – Usługi informacyjne”, b. d.).

na zlecenie za opłatą. Na stronie WWW BG AGH prezentuje także kompendium wiedzy dotyczące sporządzania analizy bibliometrycznej. Znajdują się tam podstawowe dane dotyczące tego czym jest indeks Hirscha, współczynnik Impact Factor, sumaryczny Impact Factor oraz jak je ustalić i obliczyć („BG AGH – FAQ – Wokół cytowań”, b. d.).

Na stronie WWW BG UP zamieszczono źródła do oceny publikacji naukowych, tj. listy czasopism punktowanych, odnośniki do wyszukiwarek czasopism naukowych, liczne Rozporządzenia i Komunikaty Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz informacje pomocne przy samodzielnym wyszukiwaniu cytowań w bazach danych wraz z instrukcjami („BG UP – Dla pracownika – Źródła do oceny publikacji”, b. d.). Nie udało się jednak odszukać informacji, czy Oddział Informacji Naukowej BG UP ma w swojej ofercie usługę sporządzania bądź weryfikacji analiz bibliometrycznych dla pracowników, doktorantów lub studentów uczelni. Zaskakującym jednak jest fakt, że pracownicy Oddziału Informacji Naukowej BG UP

pełnią również rolę Importerów Publikacji do Polskiej Bibliografii Naukowej (PBN), będącej częścią systemu POL-on, przygotowując dane do okresowej ewaluacji podmiotów naukowych w Polsce. Zajmują się także sprawozdawczością kosztów poniesionych przez Uczelnię z tytułu publikacji artykułów oraz monografii naukowych w ankiecie MEiN („BG UP – Poradnik Czytelnika – Oddział Informacji Naukowej”, b. d.).

Żadna z jednostek odpowiedzialnych za informację naukową wylonionych do badania nie zajmuje się tego typu działalnością.

Natomiast Oddział Informacji Naukowej BPK wykonuje bezpłatnie, na zamówienie autora analizę bibliometryczną zawierającą następujące dane: indeks Hirscha wraz z analizą cytowań, wartość wskaźnika Impact Factor tytułów czasopism, liczbę punktów przydzielonych za publikacje zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki. Analiza ta posiada również „zestawienie publikacji zarejestrowanych w Bibliografii Publikacji Pracowników Politechniki Krakowskiej wg typów publikacji wraz z informacją o indeksowaniu w bazach Web of Science i Scopus oraz o modelu publikowania (Open Access)” („BPK – Publikowanie i ewaluacja – Analizy bibliometryczne”, b. d.). Na stronie WWW BPK znajdują się też informacje między innymi o wskaźnikach bibliometrycznych i sposobie ich obliczania oraz aktach prawnych dotyczących oceny pracownika naukowego uczelni. Biblioteka udostępnia również: wykazy ministerialne czasopism i wydawnictw naukowych oraz recenzowanych materiałów z konferencji naukowych, akty prawne dotyczące szkolnictwa wyższego, odsyłacze do witryn internetowych na temat ewaluacji. W ramach zakładki „Publikowanie i ewaluacja” zostały umieszczone dodatkowo informacje na temat: prawa autorskiego,

narzędzi pomocnych przy wyborze czasopisma lub wydawnictwa, w którym można opublikować swoją pracę, źródeł finansowania publikacji, etyki publikacyjnej i wskazanych praktyk w procesach recenzyjnych. Przytoczone zostały poszczególne aspekty dotyczące własności intelektualnej oraz różne formy nierzetelnych, drapieżnych wydawnictw i czasopism naukowych („BPK – Publikowanie i ewaluacja”, b. d.).

Na stronie WWW BPK odnaleźć można liczne informacje związane z Otwartą Nauką (między innymi otwartymi zasobami edukacyjnymi, polityką otwartego dostępu i programami otwartego publikowania) („BPK – Otwarta Nauka”, b. d.) oraz wskazówkami dla naukowców budującymi ich widoczność i zasięgi (między innymi identyfikatory w sieci, źródła informacji o programach grantowych, narzędzia do analizy sieci współpracy) („BPK – Naukowiec w sieci”, b. d.).

W wybranych do badania krakowskich bibliotekach akademickich większość jednostek odpowiedzialnych za udzielanie informacji naukowej tworzy również własne bazy danych. Sekcja Informacji Naukowej BJ prowadzi Bazę Biogramów. Jej meritum jest udostępnianie danych dotyczących Polaków, o których została opublikowana wzmianka lub biogram w literaturze wydanej po 1944 roku. Baza „zawiera opisy bibliograficzne biogramów, a także bibliografii podmiotowych lub przedmiotowych”, których dotyczy dany rekord. Zakresem chronologicznym sięga XVI wieku aż do czasów współczesnych i osób żyjących. W czerwcu 2022 roku baza liczyła 66 000 biogramów („BJ – Zasoby cyfrowe – Baza Biogramów”, b. d.).

Baz tworzonych oraz współtworzonych przez BG AGH jest znacznie więcej. Wśród nich znajdują się: BazTech, Bibliografia Publikacji Pracowników AGH, BIME-T, HABI, NOBEL oraz portal Historia AGH. BazTech jest bazą bibliograficzno-abstraktową artykułów z polskich czasopism technicznych, z nauk ścisłych i ochrony środowiska. BG AGH współtworzy bazę wraz z 21 instytucjami w kraju, między innymi z BPK („Konsorcjum BazTech”, b. d.; Sprawozdanie Rektora Akademii..., b. d., s. 182). Kolejna baza – Bibliografia Publikacji Pracowników AGH, pod kątem merytorycznym, opracowywana jest przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej BG AGH. Baza rejestruje opisy publikacji pracowników uczelni od 1999 roku i jest aktualizowana na bieżąco. Publikacje wydane wcześniej są rejestrowane tylko wtedy, jeśli nie zostały uwzględnione w wersji drukowanej Bibliografii.

Do opisów publikacji dodawane są wartości współczynnika Impact Factor lub informacje o zaistnieniu czasopisma na tzw. „liście filadelfijskiej” (LF). Dodatkowo w bazie gromadzone są informacje na temat otwartego dostępu do treści publikacji (Open Access) („Bibliografia Publikacji Pracowników AGH – Informacje ogólne”, b. d.)

Bibliografia na koniec 2022 roku rejestrowała 142 524 publikacje (Sprawozdanie Rektora Akademii..., b. d., s. 182). Kolejne trzy bazy, tj. BIMET, HABI oraz NOBEL są dostępne w Oddziale Informacji Naukowej BG AGH. BIMET jest bibliograficzną bazą obejmującą w wyborze piśmiennictwo polskie z zakresu nauk technicznych, zawartość publikacji znajdujących się w Oddziale Informacji Naukowej BG AGH i artykuły z czasopism. Baza ta nie jest już aktualizowana. HABI to bibliograficzna baza habilitacji, które miały miejsce w uczelni, natomiast NOBEL jest bibliograficzną bazą dotyczącą laureatów nagrody Nobla. Oddział Informacji Naukowej BG AGH prowadzi jeszcze portal Historia AGH prezentujący najważniejsze fakty dotyczące Akademii („BG AGH – Bazy własne Biblioteki”, b. d.). Zawiera też informacje o wybranych osobach działających w strukturach uczelni, wydziałach, składach osobowych, prasie wydawanej na AGH oraz artykułach o AGH w prasie („Portal Historia AGH”, b. d.). Na koniec 2022 roku portal rejestrował 1390 biogramów osób związanych z uczelnią (Sprawozdanie Rektora Akademii..., b. d., s. 183). Ponadto w ramach działań o charakterze informacyjnym Oddział Informacji Naukowej BG AGH tworzy wystawy nowości książkowych w zbiorach biblioteki oraz wystawy tematyczne dostępne online („BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – Wystawy”, b. d.).

Oddział Informacji Naukowej BG UP prowadzi trzy własne bazy, tj. Bibliografię publikacji pracowników i doktorantów UP, bazę Edukator oraz Katalog Prac Doktorskich. Pierwsza z nich – Bibliografia publikacji pracowników i doktorantów UP rejestruje

opisy bibliograficzne publikacji naukowych, popularnonaukowych, dydaktycznych i literackich oraz dokumenty elektroniczne, których autorami, współautorami lub redaktorami są pracownicy lub doktoranci Uniwersytetu Pedagogicznego („BG UP – Bazy tworzone w BG”, b. d.).

Elektroniczna wersja bazy jest kontynuacją drukowanej, siedmiotomowej bibliografii dorobku naukowego pracowników uniwersytetu za lata 1946–2000 („BG UP – Dla pracownika – Bibliografia publikacji”, b. d.). Druga baza tworzona przez Oddział Informacji Naukowej BG UP to Edukator – naukowa multidziedzinowa baza danych uczelni. Jest to baza zawierająca opisy bibliograficzne książek, artykułów z czasopism, fragmentów książek oraz recenzji książek i tych ukazujących się w czasopismach z zakresu między innymi: bibliotekoznawstwa, edukacji, językoznawstwa, literaturoznawstwa, pedagogiki, psychologii. Jest wykonywana w oparciu o zbiory BG UP („Baza Edukator – Informacje o bazie danych Edukator”, b. d.). Ostatnią bazą obecnie zarządzaną przez Oddział Informacji Naukowej BG UP jest Katalog Prac Doktorskich UP. Katalog ten obejmuje rozprawy doktorskie pracowników uniwersytetu niezależnie od uczelni, na której zostały obronione, rozprawy napisane pod kierunkiem promotorów z UP lub gdzie recenzentem był pracownik UP oraz

prace przekazane z innych uczelni w ramach wymian w latach 1946–1973 („Katalog Prac Doktorskich UP – Informacje o Katalogu Prac Doktorskich UP”, b. d.)

Nie odnaleziono informacji o bazach własnych prowadzonych przez Oddział Informacji Naukowej BPK. Jednak jednym z jego zadań jest zarówno opracowanie, jak i obsługa bibliotecznych baz danych. Ponadto pracownicy Oddziału dokumentują dorobek publikacyjny pracowników uczelni prowadząc Bibliografię Publikacji Pracowników PK. Rejestrowane są w niej wydawnictwa samoistne i niesamoistne, rozprawy doktorskie oraz inne e-publikacje. Zawarte w bibliografii opisy bibliograficzne posiadają przypisane punkty zgodnie z listami ogłaszanymi przez Ministerstwo Edukacji i Nauki („Bibliografia Publikacji Pracowników PK”, b. d.). W BPK prowadzone są oprócz tego bazy autorskie oraz tworzone w porozumieniu z innymi instytucjami, jak np. wcześniej wspomniana baza BazTech. Bazami autorskimi biblioteki są: „Architektura i Sztuka Krakowa” będąca bibliografią zawartości wybranych wydawnictw związanych tematycznie z zakresem bazy, „Konferencje Krynickie – Referaty” rejestrująca opisy referatów, które ukazały się w materiałach konferencyjnych z konferencji naukowych Komitetu Nauki Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa i Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej Polskiej Akademii Nauk, „Niepublikowane prace naukowe pracowników PK” oraz będąca w trakcie opracowania baza „Historia i Ludzie PK” („BPK – Bazy bibliograficzne – O bazach”, b. d.).

Warto wspomnieć, że pracownicy Oddziału Informacji Naukowej BPK oprócz wymienionych zadań prowadzą także angielską wersję strony WWW biblioteki, zajmują się badaniem i analizą potrzeb użytkowników instytucji oraz prowadzą serwis informacyjny „Nauka” na stronie WWW uczelni obejmujący między innymi odniesienia do: zbliżających się konferencji, wydawnictwa i repozytorium PK, serwisu poświęconego badaniom naukowym („PK – Nauka”, b. d.).

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie wykazało, że system zarządzania informacją w wybranych krakowskich bibliotekach akademickich w znacznej większości pokrywa się ze sobą udostępniając użytkownikom dokładnie te „pakiety” informacji, których potrzebują jako klienci instytucji o konkretnych profilach naukowych⁴. Rozwój nauki wzmaga popyt na różnego rodzaju działalność usługowo-edukacyjną rozwijającą kompetencje informacyjne. Wybrane do badania biblioteki wykazują duże zainteresowanie potrzebami użytkowników. Kształcą,

⁴ Zbiorcze zestawienie wszystkich usług informacyjnych zidentyfikowanych podczas przeprowadzonego badania prezentuje tabela 1 (zob. Załącznik).

pomagają, kierunkują swoich czytelników w celu zmniejszenia stresu informacyjnego i umiejętności poruszania się po dostępnych zasobach. Stanowią podporę nauki w szerokim znaczeniu tego słowa, ponieważ „informacje związane bezpośrednio z wiedzą są konieczne do zachowania równowagi. Naukowcy są pośrednikami, bez których świat informacji nie może funkcjonować. Tak więc konieczne są nie tylko informacja i komunikacja, ale także wiedza” (Wolton, 2022, s. 81), a bibliotekarze odnajdują się w tej roli.

Bibliografia

- Babik, Wiesław. (2010). O natłoku informacji i związanym z nim przeciążeniu informacyjnym. W: J. Morbitzer (red.), *Człowiek, media, edukacja* (s. 21–27). Kraków: Katedra Technologii i Mediów Edukacyjnych. Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie.
- Babik, Wiesław (cop. 2014). *Ekologia informacji*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Baś, Marzanna. (2010). Bibliotekarz dziedziny w Bibliotece Jagiellońskiej? *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, 60, 183–190.
- Baza Edukator – Informacje o bazie danych Edukator. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://bgbase.up.krakow.pl/biblio/bibliografia/bibinfo.html>
- BG AGH – Bazy własne Biblioteki. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/pl/node/2962>
- BG AGH – FAQ – Wokół cytowań. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/pl/node/953>
- BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – O Oddziale. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/OIN>
- BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – Szkolenia. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: http://www.bg.agh.edu.pl/pl/OIN?qt-oin_qt=3#qt-oin_qt
- BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – Usługi informacyjne. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/OIN>
- BG AGH – Oddział Informacji Naukowej – Wystawy. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/OIN>
- BG AGH – Specjalistyczne źródła informacji. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/pl/node/3418>
- BG AGH – Szkolenia biblioteczne dla studentów. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/pl/node/4050>
- BG AGH – Szkolenia dla bibliotekarzy. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/pl/node/3419>
- BG AGH – Usługi informacyjne. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/pl/node/103>
- BG UP – Bazy tworzone w BG. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=1091
- BG UP – Biblioteki Uczelni. (b. d.) [online]. Pobrano 8 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=1066#biblioteki_institutowe
- BG UP – Dla pracownika – Bibliografia publikacji. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=363

- BG UP – Dla pracownika – Źródła do oceny publikacji. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=1040
- BG UP – Poradnik Czytelnika – Oddział Informacji Naukowej. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=775
- BG UP – Szkolenia – Szkolenia indywidualne i grupowe. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=637
- BG UP – Szkolenia – Szkolenia on-line. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=817
- BG UP – Szkolenia – Szkolenie dla I roku studiów niestacjonarnych. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=838
- BG UP – Szkolenia – Szkolenie dla I roku studiów stacjonarnych. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=827
- Bibliografia Publikacji Pracowników AGH – Informacje ogólne. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://bpp.agh.edu.pl/opis_systemu/
- Bibliografia Publikacji Pracowników PK. (b. d.) [online]. Pobrano 17 września 2023, z: https://suw.biblos.pk.edu.pl/opis_bazyBPP
- BJ – Usługi – Kwerendy, (b. d.) [online]. Pobrano 08 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/kwerendy>
- BJ – Usługi – Szkolenia i konsultacje – Bibliotekarz dla Ciebie. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/bibliotekarz-dla-ciebie>
- BJ – Usługi – Szkolenia i konsultacje – Szkolenia biblioteczne. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/szkolenia-i-konsultacje/szkolenia-biblioteczne>
- BJ – Usługi – Szkolenia i konsultacje – Wykłady i warsztaty na zamówienie. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/szkolenia-i-konsultacje/wyklady-i-warsztaty>
- BJ – Usługi – usługi bibliometryczne. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/uslugi-bibliometryczne>
- BJ – Usługi – Usługi informacyjne. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/uslugi-informacyjne>
- BJ – Usługi – Wsparcie dla publikowania naukowego. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/wsparcie-dla-publicowania-naukowego>
- BJ – Usługi – Zapytaj bibliotekarza. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/uslugi/zapytaj-bibliotekarza-formularz>
- BJ – Zasoby cyfrowe – Baza Biogramów. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://bj.uj.edu.pl/zasoby-cyfrowe/baza-biogramow>
- BPK – Bazy bibliograficzne – O bazach. (b. d.) [online]. Pobrano 17 września 2023, z: http://suw.biblos.pk.edu.pl/info_bazy
- BPK – Naukowiec w sieci. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/naukowiec-w-sieci/identyfikatory-naukowcow>
- BPK – O bibliotece – Struktura organizacyjna – Oddział Informacji Naukowej. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/o-bibliotece/struktura-organizacyjna/oddzial-informacji-naukowej-b-3>
- BPK – Otwarta Nauka. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/otwarta-nauka>
- BPK – Profil zbiorów Biblioteki. (b. d.) [online]. Pobrano 8 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/o-bibliotece/o-nas/profil-zbiorow>

- BPK – Publikowanie i ewaluacja – Analizy bibliometryczne. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/publikowanie-i-ewaluacja/analizy-bibliometryczne>
- BPK – Publikowanie i ewaluacja. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/publikowanie-i-ewaluacja/publikowanie-wybrane-aspekty>
- BPK – System biblioteczno-informacyjny. (b. d.) [online]. Pobrano 8 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/biblioteki-jednostek-pk/system-biblioteczno-informacyjny>
- BPK – Szkolenia – Kursy e-learningowe. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/szkolenia/kursy-e-learningowe>
- BPK – Szkolenia – Prezentacje i warsztaty. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/szkolenia/prezentacje-i-warsztaty>
- BPK – Szkolenia – Szkolenia biblioteczne. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/szkolenia/szkolenie-biblioteczne>
- BPK – Szkolenia – Webinaria. (b. d.) [online]. Pobrano 15 września 2023, z: <https://www.biblos.pk.edu.pl/szkolenia/webinaria>
- CEIDG – Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej. (b. d.) [online]. Pobrano 2 września 2023, z: <https://ceidg.gov.pl>
- Cennik opłat i usług Biblioteki Jagiellońskiej. (2023). Pobrano 9 września 2023, z: https://bj.uj.edu.pl/documents/4148353/152978932/Zarz%C4%85dzenie_2_2023_Cennik.pdf/a3e99208-3087-47cf-af02-8707f82601dc
- Cennik usług i opłat pobieranych w Bibliotece Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie. (2021). Pobrano 9 września 2023, z: <http://www.bg.agh.edu.pl/node/215>
- Cisek, Sabina. (2002). *Filozoficzne aspekty informacji naukowej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Czerski, Wojciech Marcin. (2020). Przeciążenie informacyjne wyzwaniem dla edukacji doby cyfrowej. *Przegląd Pedagogiczny*, 2, s. 74–84.
- Główny Urząd Statystyczny & Urząd Statystyczny w Szczecinie. (2022). Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 roku. Pobrano 15 września 2023, z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2022-roku,1,16.html>
- Idzik, Jakub & Klepka, Rafał. (2021). Bańka informacyjna i zjawisko echo chamber. W: O. Wasiuta, S. Wasiuta (red.), *Encyklopedia Bezpieczeństwa*, t. 1 A–C (s. 201–209). Kraków: Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner.
- Jachym, Wioletta. (2017). Stres informacyjny – czy dostrzegamy zagrożenie dla zdrowia? *Health Promotion & Physical Activity*, 1, s. 23–29.
- Janiak, Małgorzata. (2010). *Informacja naukowa w Polsce na przełomie XX i XXI wieku: dynamika zmian w świetle piśmiennictwa*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Katalog Prac Doktorskich UP – Informacje o Katalogu Prac Doktorskich UP. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://bgbase.up.krakow.pl/biblio/bibliografia/dokinfo.html>
- Klaudia Skelnik, Klaudia. (2018). O pojęciu informacji w świecie mediów elektronicznych, *Zarządzanie mediami*, 6, 1, 51–72.
- Konopka, Barbara. (2020). Szum informacyjny i jego rola w kształtowaniu warunków medialnych i kulturowych. *Transformacje*, 1/2 (104/105), 172–191.
- Konsorcjum BazTech. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: <http://baztech.icm.edu.pl/konsorcjum-baztech/>

- Krakowska, Monika. (2022). *Zachowania informacyjne człowieka w kontekście zjawiska epistemicznej bańki informacyjnej: propozycja nowej koncepcji*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ledzińska, Maria. (2002). Stres informacyjny jako zagrożenie dla rozwoju. *Roczniki psychologiczne*, 5, 77–97.
- Lubański, Mieczysław. (1974). O pojęciu informacji. *Studia Philosophiae Christianae*, 10, 1, 73–99.
- Materska, Katarzyna. (2007). *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Nowak, Wiktor. (2021). Bańka filtrująca, bańka wyboru a bańka informacyjna. Próba podziału, definicji i analizy zjawisk. *Dyskurs & Dialog*, 2, s. 63–78.
- PK – Nauka. (b. d.) [online]. Pobrano 17 września 2023, z: <https://www.pk.edu.pl/index.php?lang=pl>
- Popiołek, Malwina & Sroka, Klaudia. (2019). Bańka filtrująca i świadomość mechanizmów jej funkcjonowania wśród młodzieży – wyniki badania przeprowadzonego wśród gimnazjalistów. *Zarządzanie mediami*, 7, 3, 159–171.
- Portal Historia AGH. (b. d.) [online]. Pobrano 9 września 2023, z: https://historia.agh.edu.pl/wiki/Portal_Historia_AGH
- Prokop-Kacprzak, Aleksandra, & Baś, Marzanna. (2018). Aktywność Biblioteki Jagiellońskiej we wspomaganiu procesu dydaktycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w realizacji społecznej potrzeby uczenia się przez całe życie. *Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*, 2 (52), 125–135.
- Ratajewski, Jerzy. (1973). *Wstęp do informacji naukowej*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- SimilarWeb. (b. d.) [online]. Pobrano 2 września 2023, z: <https://www.similarweb.com/website/google.com/#overview>
- Sordyłowa, Barbara. (1997). *Z problematyki bibliotek i informacji naukowej*. Warszawa: Polska Akademia Nauk. Biblioteka w Warszawie.
- Sprawozdanie Rektora Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie: z działalności uczelni w 2022 roku. (b. d.) [online]. Pobrano 4 września 2023, z: https://www.agh.edu.pl/home/ckim/dokumenty/Sprawozdania_wladz/Sprawozdanie_Rektora_AGH_z_dzialalnosci_uczelni_w_2022.pdf
- Sprawozdanie Rektora z działalności i realizacji strategii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w 2020 roku. (b. d.) [online]. Pobrano 8 września 2023, z: <https://bip.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/11/2021/12/SPRAWOZDANIE-REKTORA-2020.pdf>
- Sprawozdanie roczne Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok 2022. (2023). Pobrano 3 września 2023, z: <https://bip.uj.edu.pl/dokumenty/sprawozdanie>
- Tadeusiewicz, Ryszard. (1999). W dymie i mgle. *Computerworld: tygodnik menedżerów i informatyków*, 37, s. 60–62.
- Tokarska, Anna. (2013). Biblioteka w przestrzeni informacyjnej. W: A. Tokarska (red.), *Bibliotekarstwo*, (s. 21–28). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 1997, nr 85 poz. 539).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2023 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 2005).
- Wojciechowski, Jacek. (2008). Bibliotekarze – różne warianty ról. W: M. Skalska-Zlat, Anna Żbikowska-Migoń (red.), *Dokument, książka i biblioteka w badaniach naukowych i nauczaniu uniwersyteckim*, (s. 63–84). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Wolton, Dominique. (2022). *Informacja i komunikacja*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Worldometer. (b. d.) [online]. Pobrano 2 września 2023, z: <https://www.worldometers.info/>
- Żmigrodzki, Zbigniew, Babik, Wiesław, Pietruch-Reizes. (red.) (2006). *Informacja naukowa: rozwój – metody – organizacja*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Żulicki, Remigiusz & Żytomirski, Michał. (2020). Próba wypracowania metodologii pomiaru baniek filtrujących w wyszukiwarce Google. *Zarządzanie mediami*, 8, 3, 243–257.

The world of information in a library or a library in the world of information? Information management in selected Cracow academic libraries

ABSTRACT: The aim of this article is to present different ways of managing information in selected Cracow academic libraries. Four of Cracow's academic libraries were selected for the study, i.e. the Jagiellonian Library, the AGH University Main Library, the Main Library of the Pedagogical University of Cracow and The Cracow University of Technology Library. The article compares and analyses the services offered by the libraries to different user groups. The services provided by the agenda responsible for providing science information were discussed. These include queries, bibliometric analysis, group trainings and personalised courses. The article also presents the solutions which aim to improve the information literacy of today's library users, available into the institutions selected for the study.

KEYWORDS: libraries, information management, information literacy, information science

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

[

Sprawozdania

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

FoliaLibrorum

Joanna Mikosz

Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej

Uniwersytet Łódzki

e-mail: joanna.mikosz@filologia.uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-8864-617X>

[Konferencja naukowa „Łódź w literaturze, publicystyce i badaniach literackich” (Łódź, 4–6 grudnia 2023 r.)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.05>

W dniach 4–6 XII 2023 roku odbyła się konferencja naukowa „Łódź w literaturze, publicystyce i badaniach literackich”. Jej pomysłodawcą i organizatorem był Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski Uniwersytetu Łódzkiego. Odbyła się ona na Wydziale Filologicznym UŁ przy ul. Pomorskiej 171/173 w Łodzi z okazji 600. rocznicy nadania Łodzi praw miejskich oraz w 170 lat po ukazaniu się „Opisu miasta Łodzi”. Na stronie internetowej organizatorzy podkreślili: „Naszym zamierzeniem jest, aby konferencja stała się okazją do różnorodnych refleksji na temat osobliwości (lub typowości) Łodzi w literaturze pięknej, w wypowiedziach publicystów, w eksploracjach historycznoliterackich i kulturze”¹.

¹ Zob.: [https://www.facebook.com/events/1731528484026599/?acontext=%27B%22ref%22%3A%2252%22%2C%22action_history%22%3A%22\[%27B%5C%22surface%5C%22%3A%5C%22share_link%5C%22%2C%5C%22mechanism%5C%22%3A%5C%22share_link%5C%22%2C%5C%22extra_data%5C%22%3A%27B%5C%22invite_link_id%5C%22%3A329264603055779%27D%22%7D\]](https://www.facebook.com/events/1731528484026599/?acontext=%27B%22ref%22%3A%2252%22%2C%22action_history%22%3A%22[%27B%5C%22surface%5C%22%3A%5C%22share_link%5C%22%2C%5C%22mechanism%5C%22%3A%5C%22share_link%5C%22%2C%5C%22extra_data%5C%22%3A%27B%5C%22invite_link_id%5C%22%3A329264603055779%27D%22%7D]) [dostęp: 10.01.2024].

Do udziału w sesji zostali zaproszeni pracownicy naukowcy, doktoranci i studenci z dziedzin takich jak literaturoznawstwo, dziennikarstwo, językoznawstwo, kulturoznawstwo, bibliotekoznawstwo, historia, a także przedstawiciele innych pokrewnych dyscyplin oraz zainteresowani tematyką Łodzi. Czynny udział w obradach brał także Ryszard Bonisławski, polski regionalista, samorządowiec, przewodnik turystyczny po Łodzi i regionie łódzkim oraz Wiktor Wołowicz, przewodnik specjalizujący się w tematyce Łodzi żydowskiej i fabrykanckiej.

Obrady otworzyła prof. dr hab. Danuta Kowalska, dyrektor Instytutu Filologii Polskiej i Logopedii, a także prof. dr hab. Marcin Gołaszewski, przewodniczący Rady Miejskiej w Łodzi. Pierwszy dzień konferencji przypadający na 4.12.2023 roku rozpoczął się od wykładu gościnnego Marka Czuku, który wygłosił referat pt. *Wspomnienie o prof. Dorocie Filipczak*. Obrady odbywały się w sześciu panelach zróżnicowanych tematycznie. Prowadzone były pod przewodnictwem dr Karoliny Kolodziej, dr Katarzyny Badowskiej, dr Aleksandry Mikinki, prof. dr hab. Doroty Samborskiej-Kukuć. Poświęcono je m.in. źródłom badań nad Łodzią, historii, postaciom związanym z miastem oraz twórczości literackiej dotyczącej Łodzi. Wśród prelegentów znaleźli się naukowcy z Uniwersytetu Łódzkiego, z Instytutu Maryjno-Kolbiańskiego „Kolbianum” z Niepokalanowa, Uniwersytetu Adama Mickiewicza z Poznania oraz z Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi. Mgr Maria Strzelecka (Sekcja Rękopisów, BUŁ) wygłosiła referat pt. *»Łódź zajmuje mnie i porywa...«. Wybrane źródła do badań nad Łodzią i regionem w zbiorach specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, mgr Martyna Maria Czyżewska (Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, UŁ) była autorką wystąpienia pt. *Łódź w badaniach literaturoznawców Uniwersytetu Łódzkiego*, dr hab. Rafał Kowalczyk, prof. UŁ (Katedra Historii Polski XIX w., UŁ) zaprezentował tekst *Dlaczego Łódź, a nie Zgierz? Czynniki sukcesu gospodarczego Łodzi po Powstaniu Listopadowym*, dr hab. Kamil Śmiechowski (Katedra Historii Polski XIX w., UŁ) rozważał temat *Łódź obiecana czy nieznaną? Kilka uwag o obrazie Łodzi w reportażach z przełomu XIX i XX wieku*, dr hab. Adam Mazurkiewicz, prof. UŁ (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) przedstawiał *Obraz powstania łódzkiego (21–25.06.1905) w lokalnej prasie polskojęzycznej*, a mgr Maria Nowakowska (Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, UŁ) wygłosiła referat pt. *Od-czytanie kamienicy. Mariażę tekstu i architektury na przykładach wybranych łódzkich realizacji od XIX do XXI wieku*. Wyniki swoich badań zaprezentowali także: dr Anna Ciarkowska (Katedra Teorii Literatury, UŁ) – *Chodź na zbyry. Miastopisanie, czyli jak wprawić się w twórczy ruch*, dr Justyna Muszyńska (Instytut Maryjno-Kolbiański „Kolbianum”, Niepokalanów) – *Łódzka podróż ku wieczności. Słowo i symbol ze Starego Cmentarza*, a mgr Aleksandra Leszczyńska (Szkoła Doktorska Nauk

Humanistycznych, UŁ) podzieliła się swoimi rozważaniami na temat »*Łódź była to sobie...*«, czyli *Łódź widziana okiem Józefy Śmigielskiej-Dobieszewskiej*. Wśród przybyłych na konferencję byli też: dr Przemysław Owczarek (Muzeum Książki Artystycznej) z referatem *Literacy merkurianie przemysłowej Łodzi u Reymonta, Singera i innych*, mgr Paulina Dawid (UAM), autorka wystąpienia pt. »*Dom na przedmieściu. Mieszkanie z oknami na małe podwórko (...)*«. *Łódź dwudziestolecia w pamiętnikach Romany Pachuckiej (1926–1936)*. Prof. dr hab. Dorota Samborska-Kukuć (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) postawiła pytanie badawcze *Czy Reymont szukał Ziemi obiecanej w Bawelnie i Wśród kąkolu?*. Dr hab. Agnieszka Łowczanin, prof. UŁ (Zakład Literatury i Kultury Brytyjskiej, UŁ) przygotowała tekst pt. »*Widziadła porwane straszna siłą ruchu: gotycyzm Ziemi obiecanej Reymonta*«, a mgr Barbara Hac-Rosiak (Szkola Doktorska Nauk Humanistycznych, UŁ) zaprosiła do refleksji nad *Ziemia obiecana Molochowi – Cmentarzysko Władysława Stanisława Reymonta w perspektywie widmontologicznej*.

Obrady pierwszego dnia konferencji zakończyły trzy referaty: dr Katarzyny Badowskiej (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) – *Stanisława Przybyszewskiego przygody »łódzkie«*, mgr Jadwigi Goniewicz (Szkola Doktorska Nauk Humanistycznych, UŁ) – *Łódzki epizod Ignacego Dąbrowskiego. Wokół (nie)spalonej powieści pt. Mistrz*, a także dr Karoliny Kołodziej (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) – *Po nitce do kłębka. Zawitości łódzkiego labiryntu na przykładzie twórczości Ludwika Stolarzewicza*.

Drugi dzień konferencji, który miał miejsce 5 XII 2023 roku w auli A4, otworzyła prof. dr hab. Joanna Jabłkowska, Dziekan Wydziału Filologicznego UŁ. Referaty badaczy z UŁ prezentowane były w pięciu sekcjach. Nad przebiegiem sesji czuwali: dr hab. Adam Mazurkiewicz, prof. UŁ, prof. dr hab. Dorota Samborska-Kukuć, dr Karolina Kołodziej, dr hab. Alicja Mazan-Mazurkiewicz. Tematyka wystąpień dotyczyła obrazu Łodzi we wspomnieniach polskich pisarzy i poetów, wskazywano również, że miasto stało się źródłem inspiracji dla reprezentantów świata kultury. Dr hab. Tomasz Bocheński, prof. UŁ (Zakład Literatury XX i XXI wieku, UŁ) wystąpił z referatem *Witkacy w Łodzi*, dr hab. Małgorzata Domagalska, prof. UŁ (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) przedstawiła tekst: »*W dziurawym czepku urodzona*«. *Łódzka biografia Renaty Jabłońskiej zapisana w wierszach*, a licencjatka Adrianna Rasmus-Czternasta (UAM) wskazała na *Obrazy Łodzi we wspomnieniach Jarosława Iwaszkiewicza*. Swoje wyniki badań omówiły też: dr hab. Natalia Lemann, prof. UŁ (Katedra Teorii Literatury, UŁ) w referacie *Łódzki steampunk: o literaturze, której (prawie) nie ma* i dr Aleksandra Mikinka (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) w tekście pt. *Słowiańska fantastyka po łódzku – twórczość Witolda Jabłońskiego*. Kolejni prelegenci to lic. Agnieszka

Nawrocka (UŁ) – *Kalejdoskop łódzki. Obraz Łodzi i okolic we fraszkach Jana Izydora Sztandyngera*, Jakub Klosiński (UŁ) – *Łódź, czyli miasto »z wiecznie rozkoppywaną i targaną jezdnią«*. Czarna Poezja Konstantego Dobrzyńskiego, dr Monika Urbańska (Zakład Literatury Dawnej, Edytorstwa i Nauk Pomocniczych, UŁ) – *Problematyka wartości w wybranych lirykach Jacka Biereżina* i Patrycja Florczak (UŁ) – *»Łódzkie postanowienia i błędy«* – obraz Łodzi na przełomie lat 50. i 60. XX wieku we wspomnieniach Agnieszki Osieckiej. Refleksjami naukowymi podzielili się też dr hab. Maria Berkan-Jabłońska, prof. UŁ (Zakład Literatury i Tradycji Romantyzmu, UŁ) w referacie pt. *Łódź jako tło powieści młodzieżowych*, lic. Aga Becherka (UŁ) w *Trzecia Łódź »takich sobie, ani biednych, ani bogatych«*. Obraz miasta wylaniający się z dziecięcych wspomnień Ireny Tuwim oraz dr hab. Alicja Mazan-Mazurkiewicz (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) – *»W bezpiecznej Łodzi, w pełnej strachów Łodzi«*. *Łódź dzieciństwa w Topografii myślenia Joanny Kulmowej*.

Obrady drugiego dnia konferencji zamknęły dwa wystąpienia: licencjatek Mai Aulak i Oliwii Stykowskiej (UŁ) – *Łódź w muzyce, muzyka w Łodzi. Analiza wybranych piosenek związanych z Łodzią* oraz licencjata Kamila Ostrowskiego (UŁ) – *Człowiek w postmodernistycznej przestrzeni i łódzka polityka rewitalizacyjna w powieści Miasto Ł. Tomasz Piątka*.

Ostatni dzień obrad przypadający na 6 grudnia 2023 roku realizowany był w auli A5 w pięciu panelach. Prowadziły je dr hab. Małgorzata Domagalska, prof. UŁ, dr hab. Alicja Mazan-Mazurkiewicz, dr hab. Maria Berkan-Jabłońska, prof. UŁ oraz dr hab. Svitlana Kravchenko, prof. UŁ. Pojawiały się wątki dotyczące literatury żydowskiej Łodzi, żydowskiego życia artystycznego czy lokalnej prasy jidyszowej. Omawiano obraz Łodzi w wybranych utworach literackich rosyjskojęzycznej prasy łódzkiej, w twórczości niemieckojęzycznych autorów oraz dyskutowano o mniejszościach narodowościowych na mapie kulturalnej Łodzi. Referaty dotyczyły też realizacji filmowych w wybranych lokalnych miast, reportażach radiowych czy łódzkich mediów regionalnych. Na początku sesji wystąpienia mieli: dr hab. Krystyna Radziszewska, prof. UŁ (Zakład Niemcoznawstwa, UŁ) – *Trójjęzyczna literatura żydowskiej Łodzi*, dr Ewa Wiatr (Centrum Badań Żydowskich, UŁ) – *Żydowskie życie artystyczne w Łodzi w świetle wspomnień*, mgr Dariusz Dekiert (Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, UŁ) – *Jeden dom – dwa światy. Obraz sąsiadów »swoich« i »obcych« w literaturze wspomnieniowej Żydów łódzkich*. Wątek żydowski kontynuowany był przez mgr Annę Łagodzińską-Pietras (Instytut Judaistyki, UŁ) – *Łódź podczas Wielkiej Wojny w świetle relacji w lokalnej prasie jidyszowej*, dr Joannę Podolską-Płocką (Katedra Teorii Literatury, UŁ) – *Topografia getta w poezji Chawy Rosenfarb*, dr Joannę Bachurę-Wojtasik (Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, UŁ) – *Pamięć o łódzkich Żydach i Litzmannstadt Ghetto w literaturze*

dźwiękowej non-fiction w kontekście memory studies oraz dr Magdaleny Lachman i lic. Dominikę Nowicką (Zakład Literatury Polskiej XX i XXI wieku, UŁ) w referacie *Obraz Łodzi w Narodzie zatrącenia Macieja Świerkockiego i Mariusza Sołtyśka*.

W dalszej części obrad swoje wystąpienia mieli: dr hab. Svitlana Kravchenko, prof. UŁ (Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski, UŁ) – *Ukraińcy na mapie kulturowej Łodzi*, prof. dr hab. Anna Warda (Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej, UŁ) – *Obraz Łodzi w wybranych utworach literackich rosyjskojęzycznej prasy łódzkiej* i dr hab. Monika Kucner, prof. UŁ (Zakład Niemcoznawstwa, UŁ) – *Łódź w twórczości niemieckojęzycznych autorów*.

Problematyka łódzkich mediów znalazła odzwierciedlenie w referatach dr hab. Magdaleny Przybysz-Stawskiej i prof. UŁ, dr hab. Agaty Walczak-Niewiadomskiej (Katedra Informatologii i Bibliologii, UŁ) – *Media regionalne na przykładzie prasy regionalnej województwa łódzkiego. Zarys problematyki*, dr Joanny Mikosz (Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, UŁ) – *Problematyka łowickiej sztuki ludowej w łódzkim czasopiśmiennictwie. Analiza na wybranych przykładach za lata 2000–2023* oraz dr Elwiry Olejniczak (Zakład Współczesnego Języka Polskiego, UŁ) – *Kobiety na łamach łódzkich »Odgłosów«*.

Obrady zamknęły następujące referaty: *Warszawa, Paryż, Wiedeń? Opowieść o filmowej Łodzi na przykładzie wybranych filmów realizowanych w lokacjach miasta* Anny Michalskiej (Muzeum Kinematografii w Łodzi), mgr Agaty Hofelmajer-Roś (Szkola Doktorska, UŚ) *Lalki do filmów animowanych powstających w Łodzi: nostalgiczne pamiątki czy artefakty rozwoju techniki filmowej?*, dr Izabelli Adamczewskiej-Baranowskiej (Katedra Teorii Literatury, UŁ) – *Od czytania do odgrywania miasta. Łódź* Magdaleny Skrzypczak (*Wielowarstwie. Donosy (z) ciała miasta*) i *Warszawa* Doroty Masłowskiej (*Mam tak samo jak ty*), dr Kingi Sygizman (Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, UŁ) – *Łódź w reportażach radiowych Kamili Litman*, mgr Magdaleny Tomeckiej (Szkola Doktorska Nauk Humanistycznych, UŁ) – *Obecność figur dźwiękowych w wierszu Juliana Tuwima Ptasie radio oraz jego tłumaczeniach na język niemiecki i gwara Górnego Śląska*.

W programie sesji znalazło się 49 referatów. Doskonale zorganizowana konferencja pozwoliła zapoznać się słuchaczom z różnorodnymi refleksjami na temat Łodzi, a aktywny udział zgromadzonych prelegentów i uczestników w dyskusjach był świadectwem, jak duże zainteresowanie wzbudza ta tematyka w środowisku naukowym i wśród przedstawicieli pokrewnych dyscyplin. Podnoszone w dyskusjach głosy wносиły dodatkowo wiele interesujących informacji do poszczególnych referatów i wskazywały, że problematyka nie została jeszcze wyczerpana. Zaletą konferencji było to, że obrady w poszczególnych

panelach nie pokrywały się, co pozwoliło uczestnikom wziąć udział w każdym z nich. Prelegenci zostali zachęcani do składania swoich tekstów do druku na łamach „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica”.

Konferencja „Łódź w literaturze, publicystyce i badaniach literackich” była niewątpliwie ważnym wydarzeniem w życiu naukowym Uniwersytetu Łódzkiego.

Krzysztof Wieniecki

Instytut Badań Informacji i Komunikacji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: wieniecki@umk.pl
 <https://orcid.org/0000-0002-9794-2736>

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kultura książki i informacji” (Łódź, 2 lutego 2024 r.)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.06>

W dniu 2 lutego 2024 r. w Łodzi odbyła się druga edycja ogólnopolskiej konferencji naukowej pt. „Kultura książki i informacji”. Wydarzenie to zostało zorganizowane przez Katedrę Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz sekcję Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej. Konferencja dotyczyła zagadnień bibliologicznych i informatologicznych w obrębie nauk o komunikacji społecznej i mediach, a także nauk o kulturze i religii. W ramach konferencji zorganizowano również warsztaty, dotyczące zastosowania nowoczesnych narzędzi cyfrowych w pracy bibliotekarza – administratora serwisów społecznościowych. W związku z liczbą wystąpień oraz szeroką tematyką referatów – konferencja została podzielona na trzy tematyczne sesje, które odbywały się w budynku Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego.

O godzinie 10:00 nastąpiło uroczyste otwarcie konferencji oraz sesji pierwszej, moderowanej przez dr hab., prof. UŁ Mariolę Antczak. Konferencję otworzył referat prof. dr hab. Wiesława Babika zatytułowany *Kultura informacji wizualnych*. Wystąpienie poruszało zagadnienie wyglądu człowieka w debacie publicznej, jako rodzaju informacji wizualnej o danej osobie. Prelegent w swoim wystąpieniu podkreślił znaczenie tego typu informacji i zasygnalizował nowy

obszar badawczy z zakresu problematyki o charakterze etycznym, w publicznym odbiorze informacji niewerbalnych o naukowcach prezentujących wyniki swoich badań.

Następnie swój referat pt. *Poziom zaangażowania polskich bibliotek w naukę obywatelską* wygłosiła dr hab., prof. UMK Małgorzata Kowalska-Chrzanowska. Dotyczył on szeroko rozumianej nauki obywatelskiej, a jego znaczną część stanowiły wyniki badań, które poruszały wspomnianą tematykę i były przeprowadzone wśród pracowników polskich bibliotek. Autorka odpowiedziała na wcześniej postawione pytania, które dotyczyły m. in. wiedzy polskich bibliotekarzy na temat nauki obywatelskiej, ich zaangażowania w ten proces oraz przeszkód, które mogą postawać podczas implementowania rozwiązań z zakresu edukacji obywatelskiej w bibliotekach.

Kolejny referat o tytule *Polski rynek książki w formach cyfrowych – wybrane aspekty* wygłosiła dr hab., prof. UMK Wanda Ciszewska-Pawłowska. Tematem przewodnim wystąpienia była geneza oraz funkcjonowanie rynku książki cyfrowej w Polsce. Autorka dokonała podziału oraz charakterystyki książki zdigitalizowanej, zwracając również uwagę na ewentualne zagrożenia dla książek tradycyjnych w dobie cyfryzacji społeczeństwa.

Książki cyfrowe, a konkretniej platformy ich dystrybucji to przedmiot zainteresowań badawczych dr hab., prof. UW Grzegorza Gmitera. W referacie pt. *Legimi i Empik GO w mediach społecznościowych. Analiza ilościowa i jakościowa stron fanowskich tych usług* autor przedstawił wyniki ilościowej i jakościowej analizy aktywności wspomnianych w tytule wystąpienia usług w mediach społecznościowych w latach 2020–2023. Celem badania była ocena stopnia wykorzystania różnych kanałów mediów społecznościowych stosowanych przez twórców platform oraz analiza ich zawartości w postaci postów.

Pierwszą sesję zwieńczyły dwa powiązane ze sobą wystąpienia, które dotyczyły wykorzystywania mediów społecznościowych przez bibliotekarzy w celu promocji instytucji pamięci, jaką jest biblioteka. Pierwszy referat zatytułowany *Administracja serwisów społecznościowych przez bibliotekarzy w świetle badań ilościowych* wygłosiła dr hab., prof. UŁ Mariola Antczak. Wystąpienie to poruszało problematykę zarządzania serwisami społecznościowymi przez bibliotekarzy. Autorka przedstawiła korzyści płynące z korzystania z serwisów społecznościowych przez bibliotekarzy w celu promowania placówek, które reprezentują. Referentka przedstawiała również wyniki badania sondażowego, przeprowadzonego wśród bibliotekarzy różnych typów bibliotek, na temat błędów popełnianych przez nich, oraz ich współpracowników w administracji serwisów.

Pierwszą sesję obrad zamknął referat pod tytułem *Dobre praktyki bibliotekarzy w prowadzeniu serwisów społecznościowych na przykładzie wojewódzkich bibliotek publicznych*, autorstwa dr Moniki Wachowicz, reprezentującej Katedrę

Informatologii i Bibliologii UŁ. Wystąpienie to stanowiło dopełnienie referatu dr hab., prof. UŁ Marioli Antczak. Jego autorka poruszyła tematykę doskonalenia umiejętności w prowadzeniu mediów społecznościowych przez bibliotekarzy bibliotek publicznych. Główną część referatu stanowiły *keystudies* oraz analiza zawartości mediów.

Drugą część obrad otworzyła, a następnie moderowała dr hab., prof. UW Aneta Firlej-Buzon. Pierwsze wystąpienie drugiej sesji autorstwa dr hab., prof. UŁ Magdaleny Przybysz-Stawskiej pt. *Prasa jako źródło informacji o książce. Perspektywa badawcza* dotyczyło znaczenia prasy jako rodzaju przewodnika po świecie polityki, gospodarki, kultury, w tym również książki. Prezentacja zawierała również wybrane kierunki badań związków prasy i książki oraz przedstawiła sylwetki naukowców, którzy zajmują się tą tematyką.

Autorką następnego wystąpienia była dr Magdalena Cyrklaff-Gorczyca, reprezentująca Instytut Badań Informacji i Komunikacji UMK. Prelegentka przedstawiła referat pt. *Komunikacja z osobami ze szczególnymi potrzebami w instytucjach kultury – wybrane wskazówki praktyczne*, który prezentował praktyczne rozwiązania oraz propozycje udogodnień w instytucjach kultury dla zdefiniowanych grup osób ze szczególnymi potrzebami informacyjnymi.

Preferencje pokolenia Z – audiobooki czy książki to wystąpienie mgr Magdaleny Sudół z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Prezentacja zawierała wyniki badań i analiz rynkowych dotyczących popularności audiobooków wśród pokolenia Z, ze szczególnym uwzględnieniem korzyści i wyzwań związanych z każdą z opcji. Referat omawiał ponadto problem wpływu technologii oraz zmiany kulturowej na sposób, w jakim pokolenie Z postrzega i analizuje literaturę.

Referat o tytule *Wizerunek książki i czytelnictwa w twórczości użytkowników Pixabay* wygłosiła dr Katarzyna Zielińska z Katedry Informatologii i Bibliologii UŁ. Tematem głównym wystąpienia była idea „otwartej licencji”, która sprzyja rozpowszechnianiu treści w Internecie. Badania dotyczyły użytkowników serwisu Pixabay, a ich celem była identyfikacja form estetycznych i stylizacyjnych twórczości otagowanej pojęciami „książka” oraz „czytanie”.

Drugą sesję obrad konferencyjnych zamknął referat autorstwa dr Eweliny Górki z UMCS w Lublinie pt. *„Ameryko! Ameryko!” Danuty Mostwin – obecność książki w przestrzeni medialnej*. Prelegentka ukazała sylwetkę pisarki Danuty Mostwin, kładąc nacisk na książkę wspomnianą w tytule, której nagłośnienie w mediach jest przykładem roli oraz znaczenia promowania wartości związanych z kulturą oraz tradycją w mediach.

Ostatnia sesja wystąpień konferencyjnych moderowana była przez dr hab., prof. UŁ Magdaleny Przybysz-Stawską, a otwierał ją referat pod tytułem *Wsparcie dla dostępności cyfrowej w systemach zarządzania treścią o otwartym kodzie źródłowym – przegląd rozwiązań* autorstwa dr. Mariusza Jarockiego z Instytutu

Badań Informacji i Komunikacji UMK. Wystąpienie poruszało ważną tematykę, związaną z obowiązkiem zapewnienia dostępności cyfrowej w serwisach internetowych i aplikacjach mobilnych, które są w posiadaniu podmiotów sektora publicznego. Zaprezentowane badania koncentrowały się wokół popularnych rozwiązań o otwartym kodzie źródłowym i wsparciu przezeń dostępności cyfrowej osób o specjalnych potrzebach, w szczególności w postaci szablonów i modułów dodatkowych.

Wystąpienie autorstwa dr Małgorzaty Bańkowskiej z Uniwersytetu Kaliskiego, *Człowiek trzech miast. Włodzimierz Pietrzak (1913–1944) w świetle materiałów archiwalnych i bibliotecznych*, dotyczyło pisarza i poety dwudziestolecia międzywojennego Włodzimierza Pietrzaka. Autorka zaprezentowała materiały archiwalno-biblioteczne dotyczące życia pisarza, a prezentację wzbogacił przegląd niepublikowanych materiałów ikonograficznych.

Wystąpienia z tak licznie reprezentowanego Instytutu Badań Informacji i Komunikacji UMK uzupełnił referat mgr. Krzysztofa Wienieckiego, poruszającego zagadnienie archiwizacji Internetu. W wystąpieniu pt. *Inicjatywy archiwizacji Internetu w Europie – przegląd i ocena benchmarkingowa wybranych serwisów WWW*, autor zaprezentował wyniki badania benchmarkingowego stron internetowych europejskich inicjatyw archiwizacji Webu w świetle ukazania ich mocnych i słabych stron. Wytypowane cechy treściowe oraz funkcjonalne stanowiły wytyczne, na które warto zwrócić uwagę podczas tworzenia polskiej inicjatywy archiwizacji Internetu. Po tej sesji – część konferencji, związana z wystąpieniami prelegentów została oficjalnie zamknięta.

Zgodnie z programem konferencji, po wszystkich wystąpieniach rozpoczęły się warsztaty praktyczne dla bibliotekarzy *Narzędzia cyfrowe w pracy bibliotekarza – administratora serwisów społecznościowych*, koordynowane przez dr Monikę Wachowicz. Równolegle odbyło się zebranie sekcji Kultura Książki i Informacji Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej, podczas której podsumowano oraz omówiono wystąpienia konferencyjne, jak również zaplanowano dalszą aktywność Sekcji. Spotkaniu przewodniczyła dr hab., prof. UŁ Mariola Antczak.

Marzena Kowalska

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
e-mail: marzena.kowalska@lib.uni.lodz.pl
 <https://orcid.org/0000-0003-0146-933X>

Lidia Mikołajuk

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
e-mail: lidia.mikolajuk@lib.uni.lodz.pl
 <https://orcid.org/0000-0002-2137-2562>

[I studencko-doktorancka konferencja naukowa „Świat mediów w oczach Młodych Naukowców” (Łódź, 4 marca 2024 r.)

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.38.07>

W dniu 4 marca 2024 r. na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego odbyła się I studencko-doktorancka konferencja naukowa „Świat mediów w oczach Młodych Naukowców”, zorganizowana przez Katedrę Informatologii i Bibliologii Wydziału Filologicznego UŁ. Wzięli w niej udział studenci i doktoranci Wydziału Filologicznego UŁ.

Celem konferencji była prezentacja wyników badań młodych naukowców oraz ułatwienie im komunikacji i integracji środowiska. Szeroki zakres tematyczny umożliwił studentom i doktorantom zaprezentowanie swoich pomysłów naukowych dotyczących świata mediów. Wygłoszono 22 referaty, a wśród prelegentów dominowali studenci, dla większości z nich było to pierwsze publiczne wystąpienie.

Konferencję otworzyła dr hab. prof. UŁ Mariola Antczak – kierownik Katedry Informatologii i Bibliologii Wydziału Filologicznego UŁ. Przekazała wskazówki dotyczące tworzenia prezentacji.

Moderatorami sekcji byli pracownicy Katedry Informatologii i Bibliologii Wydziału Filologicznego UŁ. Pierwszą sekcję prowadziła dr hab. Agata Walczak-Niewiadomska.

Natalia Namielska, studentka Filologii polskiej, w wystąpieniu o tytule *Postuj po francusku, vloguj po hiszpańsku, czyli języki obce w erze cyfrowej* omówiła temat funkcji edukacyjnej mediów oraz zaprezentowała w jaki sposób social media, aplikacje oraz narzędzia e-learningu wspomagają naukę języków obcych. Przedstawiła zalety oraz możliwe wady takiego systemu nauki. Zobrazowała również podstawowe metody nauczania w mediach.

Zofia Wosio, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim, w wystąpieniu „*Star Wars Insider*” w *świecie kreowania tożsamości fanów* omówiła anglojęzyczne czasopismo hobbystyczne, kierowane do określonej grupy odbiorców – do miłośników filmu „Gwiezdne Wojny”. Zwróciła uwagę na fakt, że stanowi ono nie tylko źródło pozyskiwania informacji, ale udziela wsparcia w kreowaniu własnej tożsamości i przynależności do określonej społeczności. Aspekt ten rozwinęła w odniesieniu do historii czasopisma, jego charakterystyki oraz zawartości merytorycznej.

Na temat prasy jako najstarszego środka masowego przekazu, dostarczającego informacji zarówno ogólnych, jak i specjalistycznych mówiła Julia Cichosz, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim. W wystąpieniu *Polskie czasopisma kryminalne wydawane w drugiej dekadzie XXI wieku* zaprezentowała prasę wąskiego zakresu tematycznego. Przedstawiła, scharakteryzowała i porównała opublikowane w tym okresie w Polsce czasopisma kryminalne: „Detektyw” (Warszawa, 1987), „Kobra” (Kraków, 1989) i „Śledztwo” (Wrocław, 2008). Analiza zawartości powyższych tytułów periodyków ułatwiła autorce stworzenie definicji czasopism kryminalnych.

Temat czasopism kontynuowała Aleksandra Trojanowska, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim, w wystąpieniu *Charakterystyka czasopism wnętrzarskich na podstawie »Elle Decoration« i »Cztery kąty« w XXI wieku*. Zwróciła uwagę na fakt, że nowy wiek przyniósł nowe tytuły czasopism niszowych, oferujących czytelnikom interesujące materiały dotyczące aranżacji wnętrz. Zaznaczyła, że w ostatnich latach rynek magazynów wnętrzarskich wzbogacił się o nowe tytuły, proponując czytelnikom zarówno poradniki dla początkujących, jak i treści dla ekspertów. Autorka wystąpienia zaprezentowała dwa z nich „Elle Decoration” (Warszawa, 2000) oraz „Cztery kąty” (Warszawa, 1991).

Na temat prasy tematycznej dla pasjonatów mówiła Nina Janikowska, studiująca na kierunku Informacja w środowisku cyfrowym. W wystąpieniu *Czasopisma konne jako obraz polskiej prasy hobbystycznej* przedstawiła definicję prasy hobbystycznej, czyli prasy wolnego czasu oraz jej cechy. Podala przykłady tytułów tego typu periodyków, takie jak „Motor”, „Wiadomości Wędkarskie”, „Wzory i Wykroje”, „CD-Action”. Wymieniła tytuły prasy konnej, takie jak „Koń Polski” i „Hodowca i Jeździec” oraz zawieszono: „Świat Koni”, „Konie i Rumaki” czy „Planeta Koni”.

W drugiej sekcji, której moderatorką była dr hab. prof. UŁ Magdalena Przybysz-Stawska, jako pierwsza wystąpiła Estera Noga, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim z prezentacją *Sztuka, rozwój technologii a sztuczna inteligencja. Zarys problematyki*. Zwróciła uwagę na fakt, że już w XX wieku w praktyce artystycznej zaczęto odchodzić od dominujących przez stulecia definicji sztuki jako materii wywołującej subiektywne odczucia u odbiorcy oraz artyście, a zainicjowano zmierzanie w kierunku poznawczym i prowokującym do zadawania pytań. Wyjaśniła, że na taką sytuację miał wpływ rozwój technologii i zastosowanie nowych mediów w praktykach artystycznych. W swoim wystąpieniu prelegentka podkreśliła, że w sztuce coraz większą rolę odgrywa sztuczna inteligencja. Poruszyła również kwestie etyczne związane z powstaniem sztuki generatywnej.

Temat tworzenia wizerunku w mediach przedstawił Antoni Figlewicz, student kierunku Informacja w środowisku cyfrowym, w wystąpieniu pt. *Oszukany życiorys. Jak wykreować obraz rzeczywistości poprzez współczesne media*. Zaprezentował mistrzów kreacji własnego wizerunku w obecnych mediach, podając nazwiska osób znanych z ekranów TV czy Internetu. Zwrócił uwagę na elementy wyglądu, stroju i zachowania, pełniące bardzo ważną rolę w tworzeniu wizerunku, ale odbiegające od autentyczności, a przez to wprowadzające odbiorców w błąd. Prelegent starał się pokazać w bardzo przekonujący i obrazowy sposób, że tworzący swój medialny wizerunek są tymi, na których się kreują, a nie prawdziwymi osobami. W takim kontekście wypowiedział się o uczestniczeniu w społeczeństwie spektaklu, w którym żyjemy, stając się konsumentami reklamowego przekazu i wszechobecnych obrazów. Współczesne środki masowego przekazu porównał do jaskini platońskiej, w której złudzenia i wykreowane sztucznie obrazy uznajemy za prawdę.

Karolina Graczyk, studentka kierunku Informacja w środowisku cyfrowym, w wystąpieniu *Zbuduj swoją własną witrynę. Tworzenie strony internetowej na silniku WordPress* poruszyła problem tworzenia własnej strony internetowej. Podkreśliła, że w dzisiejszym świecie online konieczne jest poszerzanie własnych umiejętności cyfrowych. Za priorytet uznała wiedzę dotyczącą tworzenia i zarządzania stronami internetowymi oraz wymieniła korzyści z tego płynące

(oszczędność finansowa, rozwijanie umiejętności cyfrowych, budowanie własnej tożsamości w sieci, nabycie doświadczenia, niezależność od firm zewnętrznych). Podaje przykład narzędzia służącego do administrowania (silnik WordPress), prezentując w jaki sposób samodzielnie stworzyć prostą, działającą i zoptymalizowaną witrynę.

Kilku prelegentów poświęciło uwagę w swoich prezentacjach czasopismom opiniotwórczym.

Bogdan Kobińska, student Informatologii z biznesowym językiem angielskim, w wystąpieniu *Tygodnik »Polityka« jako lider na rynku prasy opiniotwórczej w Polsce (lata 2022–2023)* omówił jeden z wiodących tytułów prasowych w naszym kraju. Zaprezentował sytuację na rynku wydawniczym tego jednego z najstarszych magazynów opinii, jego aktualną zawartość oraz dane statystyczne, dotyczące m.in. nakładu. Podkreślił, że tygodnik „Polityka” przetrwał trudne czasy historii i od lat, pomimo dużej konkurencji, utrzymuje się na pozycji lidera na rynku prasy opiniotwórczej. Do konkurencyjnych tygodników tego typu prelegent zaliczył m.in. „Tygodnik Powszechny”, „Wprost”, „Newsweek Polska”, „Sieci”, „Do Rzeczy”. Zwrócił uwagę, że czasopisma opiniotwórcze są nie tylko źródłem rzetelnych informacji, ale także kształtują przekonania i poglądy czytelników.

Marcin Szymański, student kierunku Informacja w środowisku cyfrowym, przeprowadził analizę innego czasopisma z grupy prasy opiniotwórczej w wystąpieniu pt. *»Do Rzeczy« jako tygodnik opiniotwórczy*. Zaprezentował tygodnik „Do Rzeczy” na tle krótkiej charakterystyki polskiego rynku prasowego. Przybliżył genezę jego powstania, skład redakcyjny oraz zaprezentował okładki i typowe dla pisma nagłówki.

Karolina Witczak, studentka kierunku Informacja w środowisku cyfrowym, w wystąpieniu pt. *Liberalny katolicyzm. Strajk kobiet na łamach »Tygodnika Powszechnego«. Analiza prasy (25.10.2020–20.12.2020)* przedstawiła, poruszone na łamach „Tygodnika Powszechnego” w tym okresie, treści budzące kontrowersje. W swojej pracy badawczej, jak poinformowała, wykorzystwała metodę analizy zawartości czasopism oraz krytyki piśmiennictwa. Podaje definicję prasy katolickiej oraz informacje o poruszanych w niej zagadnieniach. Przedstawiła historię i redaktorów czasopisma. Wypowiedziała się także na temat języka używanego przez dziennikarzy i różnic w formułowaniu opisów w zależności od płci autora. Politykę redakcyjną „Tygodnika Powszechnego” prelegentka uznała za otwartą na dyskusję w kontekście doktryny Kościoła Katolickiego. Jej zdaniem jest to pismo katolickie o treściach liberalnych, podające różnorodne spojrzenia i opinie, pozostawiające czytelnikowi pole do własnej interpretacji. Aby podkreślić liberalność tygodnika, omówiła nastawienie

redakcji do wyroku Trybunału Konstytucyjnego, dotyczącego kwestii dopuszczalności przerywania ciąży oraz Strajku Kobiet w 2020 roku.

Po przerwie kontynuowano wystąpienia młodych naukowców. Moderatorem trzeciej sekcji była dr hab. prof. UŁ Mariola Antczak.

Aleksandra Janowska, doktorantka w dziedzinie nauk humanistycznych, zaprezentowała temat *Motyw władzy w spektaklu »Bum« na podstawie dramatu Mariusa von Mayenburga*. Poinformowała słuchaczy, że polska prapremiera dramatu współczesnego pisarza niemieckiego odbyła się w 2019 roku w Teatrze Nowym im. Kazimierza Dejmka w Łodzi, a reżyserem spektaklu był Grzegorz Chrapkiewicz. Omówiła treść przedstawienia oraz zacytowała obszernie fragmenty sztuki, w celu przeanalizowania i opisanie środków, które pozwalają odbiorcom zrozumieć, dlaczego motyw władzy zostaje uwypuklony na tle innych wątków i co jest powodem pragnienia sprawowania władzy przez głównego bohatera. Prelegentka swoją uwagę skoncentrowała na treści sztuki, mniej miejsca poświęcając jej łódzkiej adaptacji.

Ilustracje w polskich książkach dla dzieci poświęconych niepełnosprawności to temat wystąpienia Mariyi Diassakouli, absolwentki Katedry Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego. Autorka omówiła niepełnosprawność przez pryzmat książkowej ilustracji dla dzieci. Podała analizę publikacji z lat 2018–2022 i na tej podstawie przedstawiła sytuację książek dla dzieci dotyczących niepełnosprawności na polskim rynku wydawniczym. Podała liczbę publikacji na ten temat w porównaniu do liczby wszystkich wydanych książek dla dzieci w poszczególnych latach. Ponadto, wymieniła firmy wydawnicze, w których ofercie znalazły się książki o tematyce niepełnosprawności. W swoich badaniach skupiła się na ilustracji w wybranych książkach, stosując metodę analizy danych zastanych, metodę bibliograficzną oraz analizę treści. Prelegentka podkreśliła, że wnioski z badań potwierdzają znaczącą rolę ilustracji w literaturze dziecięcej w oddawaniu specyfiki niepełnosprawności oraz wskazują potrzebę zwiększenia obecności i różnorodności publikacji na ten temat.

Kolejna prelegentka, Maria Łukomska ze Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych, w wystąpieniu *Cyfrowe miejsca praktyk artystycznych – przypadek wirtualnego muzeum sztuki* zaprezentowała net art. Podkreśliła, że sztuka Internetu jest pojęciem obejmującym zarówno sieciowe archiwa, blogi i strony internetowe prezentujące projekty artystyczne, jak i wirtualne muzea. Podjęła próbę zdefiniowania i uporządkowania terminologii związanej z tego typu działalnością. Według doktorantki podstawową cechą *web museum* jest wykorzystanie technologii informacyjnych do prezentacji swoich zbiorów oraz ich głębszego odbioru. Zaznaczyła, że cyfrowy podmiot umożliwia uzupełnienie, wzmocnienie i rozszerzenie doświadczenia kontaktu ze sztuką poprzez personalizację, interaktywność i bogactwo treści, a wirtualne muzea mogą stanowić

uzupełnienie realnie funkcjonujących placówek lub działać niezależnie. Omówiła różne typy cyfrowych przestrzeni wystawienniczych oraz sposoby prezentowania w nich dzieł. Przeprowadziła analizę zmian zachodzących w przestrzeniach Internetu, poświęconych sztuce i związanych z rozwojem technologii oraz powstawaniem nowych koncepcji doświadczeń artystycznych.

Julia Lesiowska, studentka Filologii hiszpańskiej z językiem angielskim, swoje badania naukowe omówiła w prezentacji pt. *Obrazy w czasie: Fotograficzne narracje Juana Rulfo*. Pokazała związek między fotografią a literaturą na przykładzie twórczości meksykańskiego autora XX wieku – Juana Rulfo. Podkreśliła, że w kontekście twórczości rola Rulfo, zarówno jako fotografa, jak i pisarza, nabiera głębokiego sensu. Zwróciła uwagę, że dzieła literackie i fotograficzne autora przenikają się wzajemnie, tworząc kompleksowy obraz jego wrażliwości artystycznej. Posługując się bogatą wizualizacją, pokazała możliwość znalezienia w opowiadaniach autora opisów malowanych z wyjątkową precyzją, wyglądających jak fotografie, natomiast w fotografiach – opowieści, będących fragmentem większej rzeczywistości, momentem uchwyconym w czasie. Interpretując fotograficzne narracje Juana Rulfo, prelegentka starała się wyjaśnić, dlaczego mają one tak potężną siłę oddziaływania i w jaki sposób ujawniają głębsze warstwy ludzkiego doświadczenia. Podjęła także próbę zbadania ich zdolności do wywoływania refleksji nad życiem, śmiercią i przemijaniem, które wprowadzają odbiorców w obszary kontemplacji nad istotą ludzkiej egzystencji. Dzięki analizie symbiozy fotografii i literatury, prelegentka pokazała jak obie dziedziny kształtują percepcję odbiorcy i jak współpracując są w stanie otworzyć drzwi do nowych sposobów rozumienia świata.

Kolejna prelegentka, Agata Gabara, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim, wystąpiła z prezentacją *Formy promocji biblioteki i czytelnictwa Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej im. Stefana Żeromskiego w Kutnie w latach 2019–2022*. Celem jej badań był przegląd form promocji, stosowanych przez biblioteki publiczne w celu zachęcenia użytkowników do odwiedzin i popularyzacji określonych zachowań czytelniczych. Autorka zastosowała metodę analizy dokumentów zastanych oraz analizę statystyczną. Swój referat rozpoczęła od rozważań terminologicznych związanych z pojęciami komunikacji marketingowej i promocji bibliotecznej. Zarys działalności kutnowskiej biblioteki umieściła na tle stanu czytelnictwa w Polsce w omawianym okresie. Jej prezentację zilustrowały fotografie przestrzeni bibliotecznych, w których odbywały się wydarzenia czytelnicze.

Po przerwie moderatorem czwartej sekcji był dr Grzegorz Czapnik.

Wiktoria Wróblewska, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim zaprezentowała temat *Głosy prasy irańskiej i amerykańskiej: casus Mahsy Amini*, nawiązując do tragicznych wydarzeń z września 2022 r.

w Islamskiej Republice Iranu, w wyniku których życie straciła irańska kobieta. Prelegentka postawiła sobie za cel zbadanie reakcji mediów na wydarzenia, które miały miejsce po śmierci Amini, w okresie od września 2022 do września 2023 roku. W efekcie badań pokazała, jak czasopisma zareagowały na to zdarzenie. Zwróciła uwagę, jak wpłynęło ono na to, że informacje o dyskryminacji kobiet stały się szeroko znane opinii publicznej oraz na to, że uwagę mediów przyciągnął dyskurs wokół statusu praw i wolności kobiet w świecie islamu. W prezentacji przeanalizowała reakcję mediów udokumentowaną w wybranych czasopismach z Islamskiej Republiki Iranu i Stanów Zjednoczonych.

Natalia Chojnacka, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim w wystąpieniu *Rodzaje marketingu online – zarys problematyki* przedstawiła inny aspekt świata mediów – odmiany marketingu internetowego oraz ich funkcjonowanie i współdziałanie w krajobrazie świata wirtualnego. Zwróciła uwagę na ważność tego zagadnienia, o czym świadczyły przeprowadzone badania. Zaznaczyła, że również w Polsce zaobserwowano wzrost wydatków na marketing online. Skupiła uwagę na mediach społecznościowych, które stanowią szczególną przestrzeń dla marketingu oraz na tym, że w latach 2019–2022 znacznie wzrosła konsumpcja materiałów wideo. Podkreśliła, że współczesny marketing kształtują zachowania użytkowników w sieci, a elementem strategii marketingowej stał się zabieg personalizacji. Omówiła także cele marketingu online.

Paweł Stawowczyk, student kierunku Informacja w środowisku cyfrowym, w prezentacji *Big Data a prywatność użytkownika w sieci* omówił rosnącą rolę Big Data i jej wpływu na prywatność użytkowników w Internecie. Wyjaśnił czym jest Big Data i jakie są ich główne źródła, jak np. portale społecznościowe. Omówił wyniki badań ankietowych sprawdzających postawy wobec prywatności w sieci danych i cyberbezpieczeństwo w odniesieniu do mediów społecznościowych. Przeanalizował w jaki sposób gromadzenie, przetwarzanie i analiza danych mogą naruszać prywatność internautów. Podał także przykłady wykorzystania informacji do profilowania użytkowników i personalizacji reklam, podkreślając potencjalne zagrożenia. Omówił istniejące regulacje dotyczące ochrony danych osobowych (RODO, CCPA) oraz ich wpływ na praktyki zbierania i przetwarzania danych. Wskazał propozycje rozwiązań, które mogą pomóc w zabezpieczeniu prywatności użytkowników. Zwrócił także uwagę na znaczenie znalezienia równowagi między wykorzystaniem informacji a ochroną prywatności w cyfrowym świecie, gdzie Big Data odgrywa coraz większą rolę.

Kolejna prelegentka – Paulina Osiecka, studentka Informatologii z biznesowym językiem angielskim, absolwentka Filologii angielskiej, w wystąpieniu *Manipulacja informacją w kampaniach reklamowych* zaprezentowała w jaki sposób firma świadomie manipuluje klientem. Celem pracy było zbadanie i identyfikacja

technik perswazji, kreowanie świadomości odbiorców, a także pozyskanie wniosków do dalszych badań. Omówiła techniki manipulacyjne wykorzystywane przez koncern kosmetyczny L'Oréal oraz przeanalizowała jakość wybranych kampanii reklamowych firmy pod kątem manipulacji informacją przy użyciu metody studium przypadku.

Julia Mackiewicz, studentka Filologii polskiej, w prezentacji *Witajcie w nowej erze* zadała uczestnikom konferencji pytanie: Czy czeka nas nowa era w świecie mediów? Rozważania rozpoczęła od prześledzenia i zrozumienia, jak wydarzenia z przeszłości wpłynęły na stan dzisiejszy. Skupiła się na określeniu, w jakim momencie znajdują się obecnie media i marketing oraz co zdecydowało o takim stanie rzeczy. Podkreśliła, że na transformację marketingową wywarły wpływ takie elementy, jak wynalazki, technologie i relacje. Starła się wyjaśnić, jak algorytmy imitujące zachowania ludzkie, technologie next-tech czy rozwój sztucznej inteligencji wpłynęły na współczesny rynek kreatywny i jakie możliwości generują, a także jakie problemy stoją przed użytkownikami i twórcami świata mediów w zakresie praw autorskich. W swojej prezentacji zwróciła uwagę na zagadnienie wykorzystania potencjału sztucznej inteligencji do własnych celów i budowania nowoczesnego środowiska medialnego. Skupiła się także na wyzwaniach i błędach sztucznej inteligencji, a także na aspektach etycznych i prawnych. Prelegentka podkreśliła, że nowa era w świecie mediów już nadeszła i trzeba się na nią przygotować.

Studenci biorący udział w konferencji wykazali szerokie spectrum zainteresowań, przedstawili wyniki swoich badań, przemyśleń i refleksji, a także wyrazili nadzieję, że w przyszłości będą one wykorzystane w dalszej pracy naukowej. Wybrane przez siebie tematy zaprezentowali w bardzo interesujący sposób, mimo iż dla większości z nich było to pierwsze publiczne wystąpienie. Uczestnicy mogli wyrazić swoją opinię i ocenę, biorąc udział w ankiecie na najlepszą prezentację oraz najciekawszego prezentera. Ankieta wykazała, że najwięcej głosów zdobyły wystąpienia Julii Lesiowskiej *Obrazy w czasie: Fotograficzne narracje Juana Rulfo*, Wiktorii Wróblewskiej *Głosy prasy irańskiej i amerykańskiej: casus Mahsy Amini* oraz Antoniego Figlewicza *Oszukany życiorys. Jak wykreować obraz rzeczywistości poprzez współczesne media*. W ankiecie zwrócono także uwagę na wystąpienie Pawła Stawowczyka *Big Data a prywatność użytkownika w sieci* oraz prezentację Pauliny Osieckiej *Manipulacja informacją w kampaniach reklamowych*.

Konferencja zakończyła się dyskusją i podsumowaniem zagadnień omawianych podczas jej trwania oraz pytaniem dra Grzegorza Czapnika dotyczącym sztucznej inteligencji. Rozwiązany został także konkurs, polegający na udzieleniu odpowiedzi na pytanie – zadane przez profesor Mariolę Antczak – którzy wykładowcy z Katedry Informatologii i Bibliologii Wydziału Filologicznego UŁ

posiadają stronę internetową stworzoną na silniku WordPress? Nagrodą dla zwycięzcy konkursu była czapka uniwersytecka.

Dr hab. prof. UŁ Mariola Antczak podziękowała wszystkim prelegentom za zaprezentowanie wyników swoich badań oraz zachęciła do wystąpień także poza Uniwersytetem Łódzkim.